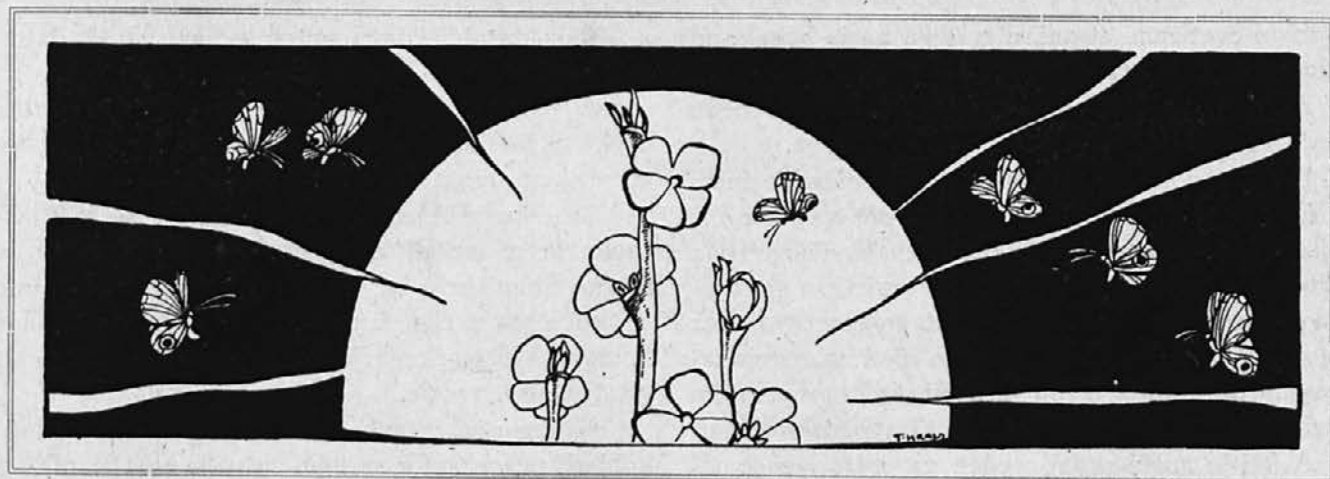

[8]

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

15. Poljubov obred.

Čas je, da se vrnemo k Morozovu. Helenina zadrega pred Serebrjaninim ni ušla bistremu očesu bojarjevemu. Od kraja si je sicer mislil, da je bilo srečanje z Vjazemskim temu vzrok, potem pa se mu je zbudila nova sumnja v duši.

Ko se je od kneza poslovil in ga spremil v vežo, se je Morozov vrnil v sobo. Njegove povešene obrvi so bile grozno naježene, globoke gube so mu razrivale čelo; oblivala ga je vročina in dušilo ga je.

»Helena zdaj spi,« je pomislil; »ne bo me čakala. Izprehodim se po vrtu, morda si ohladim glavo.«

Morozov je odšel na vrt; bilo je temno. Ko se je približal ograji, je opazil belo obleko. Začel je pazljivo gledati.

Začul je zaljubljene besede. Starec je obstal. Spoznal je glas svoje žene. Za ograjo se je na zvezdnatem nebu črtala nejasna postava jezdeca. Neznanec se je nagnil k Heleni in ji nekaj govoril. Morozov je pridržal sapo, toda potegnil je veter in je stresel vrhove dreves, da so zaglušili besede in glas neznanca. Kdo je bil neznanec? Morda se je posrečilo Vjazemskemu, da si je z vztrajnostjo naklonil Helenino srce? Zagonetno žensko srce! Danes mu je všeč to, kar je včeraj vzbujalo njegovo mržnjo. Ali pa se ni morda Serebrjani dogovoril za sestanek z njegovo ženo? Kdo vé? Mogoče, da ga je knez, katerega je bil sprejel kakor sina, ta dan krvavo razžalil, njega, najboljšega prijatelja svojega očeta, njega, ki je bil pripravljen v nevarnost staviti svoje lastno življenje, da bi Serebrjanega očeval pred carjevo jezo?

»Toda ne,« je pomislil Morozov, »to ni Serebrjanil! To je kak opričnik, kak nov carjev ljubljenelec. Pri njih

ni nič čudnega onečaščiti odličnega bojarja. Toda žena, to je potuhnjena kača! Ali je mar nisem ljubil? Ali je nisem imel kakor lastno hčer? Ali me ni vzela iz proste volje? Ali se mi ni zahvaljevala ta lokava ženska? Ali mi ni prisegla zvestobe? Ne, Družina Andrejič, ne zanašaj se na žensko zvestobo! Ženska zvestoba — to je visoka zgornjica, hrastova vrata in železni zatvori. Preveč se ti je mudilo, Družina Andrejič, izročiti dekletu svojo čast! Zbegalo te je, starca, tvoje goreče srce! Prevarala te je žena, mlada kača; smejali se ti bodo Moskvičani!

Tako je premišljeval Morozov in se mučil z uganjki. Hotel je stopiti naprej. A jezdec bi utegnil oditi in bojar bi ne spoznal svojega sovražnika. Sklenil je počakati.

Kakor nalašč to noč veter ni nehal šumeti in mesec ni prišel izza oblakov. Morozov ni spoznal niti obličja niti glasu jezdečevega. Slišal je samo, kako mu je plakaje rekla bojarka:

»Ljubim te bolj nego življenje, bolj nego solnce krásno! Nikogar nisem ljubila razen tebe, ga ne morem ljubiti in ga ne bom ljubila!«

Kmalu nato je šla Helena mimo Morozova, ne da bi ga opazila. Počasi je stopal Družina Andrejič za njo.

Drugi dan ni niti najmanj pokazal, da sumniči Heleno; bil je z njo prijazen in ljubezniv kakor sicer. Samo včasih, kadar Helena tega ni opazila, se je spozabil, stiskal je obrvi in jo grozno gledal. Strašno misel je takrat mislil Družina Andrejič. Mislil je, kako bi izsledil svojega sovražnika.

Pretekli so štirje dnevi. Morozov je sedel v tramasti izbi za hrastovo mizo; na mizi je ležala odprta knjiga, vezana v baržunast brokat s srebrnimi zaponkami in okraski. A bojar ni mislil na branje. Njegove oči so blodile nad pisanimi naslovi in vzor-

kovanimi cveticami strani, domišljija pa je begala od ženine sobice do vrtna ograja.

Prejšnjega dne se je Serebrjani vrnil iz Slobode in je, kakor je bil obljubil, obiskal Morozova.

Helena se je ta dan izgovorila z boleznijo in ni šla iz svoje sobe. Morozov se ni nič spremenil v svojem vedenju nasproti Nikiti Romanoviču. Toda medtem, ko mu je čestital k srečni vrnitvi in ga, draga gosta, skrbno gostil, je neprestano opazoval izraz njegovega obličja in skušal v njem ujeti znamenje izdajstva. Serebrjani je bil mračen, toda preprost in odkrit kakor navadno; Morozov ni spoznal ničesar.

A kaj je mislil sedaj, sedeč za mizo pred odprto knjigo?

Njegovo premišljevanje je prekinil vstopivši sluga; ko je opazil pomračeno čelo Morozova, je spoštljivo obstal. Morozov ga je vprašal s pogledom.

»Gosudar!« je rekel sluga, »carski ljudje prihajajo sem. Pred vsemi gre knez Afanazij Ivanič Vjazemski; blizu so že, ali ukažeš, da jim gremo nasproti?«

Ta hip so se oglasili zvoki bobna, na katerega je z usnjenim korobačem tolkel sprednji vojak, da bi razgnal ljudstvo in napravil gospodu pot.

»Vjazemski prihaja k meni?« je rekel Morozov. »Ali je znorel? Morda gre pa samo mimo? Pojdi k vratom in tam počakaj. Ako pa krene sem, reci mu, da moj dom ni žganjarna, da ne poznam opričnikov in ničesar nočem imeti opraviti z njimi! Idi!«

Sluga se je obotavljal.

»Kaj hočeš še?« je vprašal Morozov.

»Bojar, tvoja volja je nad mojo; a jaz tega Vjazemskemu ne porečem!«

»Idi!« je kriknil Morozov in udaril z ного.

»Bojar!« je planil v sobo hišni upravitelj, »knez Vjazemski je prišel z opričniki pred naša vrata! Knez pravi, da je poslan od samega gosudarja.«

»Od gosudarja? Ali ti je rekel: od gosudarja? Odpri vrata, ponudi mu zlato skledo s kruhom in soljo. Vsa družina naj gre nasproti poslanim od gosudarja!«

Medtem je bilo bobnanje slišati čedalje bliže. Dvajset ljudi na konjih in pred njimi Afanazij Ivanovič na svojem temnorjavem žrebcu s srebrno opravo je korakoma prišlo na dvorišče Morozova. Knez je imel na sebi bel kaftan iz atlasa. Izpod nizkega izrezanega ovratnika je gledala biserna zavrtnica pri košulji. Biserne zapestnice so tesno spenjale široke rokave kaftana, ki je bil rahlo prepasan s svilnim pasom malinaste barve, končujočim se s trepci na obeh straneh; za pasom so tičale na dveh bokih vzorkovane rokavice. Brokataste hlače malinaste barve so bile zatlačene v žolte safijanaste škornje, ki so bili na petah podkovani s srebrom, golenice so bile prešite z biseri in v gostih gubah spuščene do polovice meč.

Čez kaftan je imel vržen svilnat plašč zlatorumene barve, zapet na prsih z dvema demantnima spornama. Glavo je knezu pokrivala bela brokatasta čapka z gibkim demantnim peresom, ki se je majalo ob vsakem dvigu in se svetlikalo v solnčni luči.

Črni kodri Afanazija Ivanoviča so se vili izpod čapke in se mešali z njegovo kratko in kodrasto brado. Lahni brki so se črtali nad zgornjo ustnico, ne kot črna proga, ampak samo kot temna senca. Postava Vjazemskega je bila visoka in vitka, zunanost mlada, vesela.

V soglasju z razkošnim običajem tiste dobe so konjarji pešci vodili za njim za uzde šest ježnih konj v popolni opravi; eden izmed njih je bil vranec, drugi plavec, tretji sivec, trije pa čisto beli. Na glavah so se konjem majala pisana peresa, na hrbtih so se jim pestrile zverske kože ali brokatne preproge, obšite z dragulji; na vseh šestih konjih je žvenkljalo množica srebrnih kraguljčkov ali zlata, prerezana jabolka, ubrana v soglasen zvok, viseča na obeh straneh uzde v dolgih grozdih.

Ko se je pojavil Družina Andrejevič, je stopil Vjazemski z drugimi opričniki vred s konja. Morozov jim je šel počasi nasproti z zlato skledo; za njim so šli znanci in bojarji sluge.

»Knez,« je izpregovoril Morozov, »poslan si k meni od gosudarja. Hitim, da tebe in tvoje ljudi sprejemem s kruhom in soljo!« In sivi lasje so padli bojarju na oči od nizkih poklonov.

»Bojar,« je odgovoril knez Vjazemski, »veliki gosudar je velel tebi izročiti svoj carski ukaz: Bojar Družina! Car in veliki knez vse Rusije, Ivan Vasiljevič, jemlje s tebe svoj gnev in jemlje obenem s tvoje glave svojo carsko kletev, pomilošča te in ti odpušča vse tvoje krivde. Zopet boš, bojar Družina, kakor poprej v milosti velikega gosudarja in služil mu boš zvesto in pokorno in tvoja čast bo pred njim, kakor je bila.«

Izpregovorivši ta govor, si je Vjazemski eno roko vtaknil za pas, z drugo pa si je pogladil brado. Vzravnaval se je in, uprši v Morozova svoj orlovski pogled, čakal njegovega odgovora.

V začetku besed Vjazemskega je Morozov pokleknil. Sedaj so ga dvorjani vzdignili pod pazduho. Bil je blede.

»Naj blagoslovi sveta Trojica in moskovski čudotvorci našega velikega gosudarja!« je rekel s tresočim se glasom; »naj podaljša milostivi in dobri Bog brez števila carske dni njegove! Nisem se te nadejal, knez, toda poslan si k meni od carja — stopi v moj dom! Vstopite tudi vi, gospoda opričniki! Prosim Vašo milost! Jaz pa pojdem, da opravih zahvalno molitev, potem pa sedem z vami pirovat do pozne noči.«

Opričniki so vstopili.

Morozov je poklical slugo.

»Zajahaj konja, idi h knezu Serebrjanemu, izroči mu moj poklon in reci, da ga prosim, naj pride praznovat današnji dan, češ, da me je car obdaril z veliko milostjo svojo, da je izvolil vzeti z mene svojo kletev.«

Ko je bil Morozov oddal ta povelja in goste spremljal v vežo, je šel čez dvorišče v svojo domačo kapelo; pred njim so šli njegovi znanci, za njim pa mnogobrojna služinčad. V domu so ostali samo hišni upravitelj in toliko slug, kolikor jih je bilo treba za postrežbo opričnikom.

Podali so jim razne zakuske in pijače, obed pa je še čakal.

Kmalu je prišel Serebrjani, ki so ga tudi spremljevali znanci in služabniki, kajti tiste čase bojar ni smel potovati v važnih slučajih brez velikega spremstva, ker bi se mu bilo to štel v sramoto.

Miza v veliki dvorani je bila že pokrita; sluge so stali na svojih prostorih; vsi so čakali na gospodarja.

Ko je bil Družina Andrejevič opravil molitve, je vstopil v krasni opravi, v brokatasem kaftanu, s soboljo čapko v roki. Njegovi sivi kodri so bili gladko pristriženi, brada skrbno razčesana. Poklonil se je gostom, gostje so se poklonili njemu in vse je sedlo za mizo.

Začelo se je slavnostno pirovanje, zazvenele so čaše in vrči, z njimi vred pa je zazvenel še drug žvenket, ki se ni skladal s šumom veselega gostovanja. Zazvenelo je pod kaftani opričnikov nevidno orožje.

A Morozov ni slišal tega zloveščega žvenketanja. Bil je zatopljen v druge misli. Neko notranje čustvo mu je govorilo, da piruje njegov nočni žalitelj z njim za mizo, in bojar si je nazadnje izmislil sredstvo, da ga odkrije. To sredstvo je bilo po njegovem mnenju čisto zanesljivo.

Mnogo čaš so bili že izpili gostje; pili so na zdravje gosudarja, na zdravje carice in vse carske hiše; pili so na zdravje metropolita in vsega ruskega svečeništva; na zdravje Vjazemskega, Serebrjanega, ljubeznivega gospodarja in vsakega gosta posebej. Ko so bili izpili na zdravje vsem, je vstal Vjazemski in predlagal, naj pijo še na zdravje mlade bojarke.

Prav tega pa je Morozov čakal.

»Dragi gostje!« je rekel, »ne spodobi se piti brez gospodinje na njeno zdravje! Pojdite,« je nadaljeval, obrnivši se k slugam, »pojdite po bojarko: naj pride sem in z lastno roko počasti častite goste!«

»Dobro, dobro!« so zašumeli gostje; »brez gospodinje ni niti med sladak!«

Čez nekaj časa se je prikazala Helena v bogatem sarafanu, spremljana od dveh družabnic; v roki je držala zlat podnos z eno samo čašico. Gostje so vstali. Dvornik je napolnil čašo s trojnim zelenčakom, Helena je zmočila ustne v čaši in jo pričela

podajati gostom na okrog, klanja se vsakemu do pasa. Kadar je bila čaša prazna, jo je dvornik znova napolnil.

Ko je bila Helena obšla vse brez razločka, se je Morozov, ki jo je pazno gledal, obrnil h gostom.

»Dragi gostje,« je rekel, »sedaj vas prosim po starem ruskem običaju, da počastite moj dom in ne onečastite mojega gospodarstva ter se ne branite poljubiti mojo ženo. Dimitrijeva, stopi v sveti kot in poljubi se z vsakim gostom po vrsti.«

Gostje so se zahvalili gospodarju. Helena je stopila, tresoč se po vsem telesu, k peči s povešenimi očmi.

»Knez, pristopil!« je rekel Morozov Vjazemskemu.

»Ne, ne! Po običaju!« so kriknili gostje; »naj gospodar prvi poljubi gospodinjo. Naj se vrši po običaju naših prednikov!«

»Pa naj bo po običaju!« je rekel Morozov, stopil k ženi in se ji najprej priklonil do tal. Ko sta se poljubila, so Heleni gorele ustnice kakor ogenj, ustne Družine Andrejeviča so bile kakor led.

Za Morozovim je pristopil k njej Vjazemski.

Morozov je opazoval.

Oči Afanazija Ivanoviča so žarele kakor živo oglje, a Helenino obličje je ostalo neizpremenjeno. Vpričo moža in Serebrjanega se ni bala nesramnega kneza.

»Ta ni,« je pomislil Morozov.

Vjazemski se je poklonil do tal in je poljubil Heleno; ker pa je poljub trajal dalje, nego je bilo treba, se je okrenila z očitno nejevoljo.

»Ne, on ni!« je ponovil Morozov.

Za Vjazemskim je prišlo na vrsto nekaj opričnikov. Vsi so se ji po svečanem običaju klanjali do tal in jo poljubljali; a Družina Andrejevič ni mogel ničesar razbrati z obličja svoje žene razen nemira. Nekolikokrat so se dvignile njene dolge trepalnice in pogled je, kakor se je zdelo, prestrašeno iskal nekoga med gosti.

»On je tu,« je pomislil Morozov.

Naenkrat se je strah polotil Helene. Njene oči so se ujele z očmi njenega moža in z bistroumnostjo, ki je lastna ženskemu srcu, je uganila njegove misli. Pred tem težkim, srepim pogledom ji ni bilo mogoče poljubiti Serebrjanega, da bi se ne izdala. Vse okolnosti njiju sestanka pri vrtnem plotu prvi dan Serebrjanijevega prihoda so se ji živo črtale v spominu. Njen sedanji položaj in čakajoči jo poljub se ji je zdel kazni božja za ta grešni sestanek, za ta grešni poljub. Smrtna zona jo je izpreletela po hrbtu.

»Bolna sem...« je zašepetala, »pusti me, Družina Andrejič...«

»Le ostani, Helena,« je mirno rekel Morozov; »počakaj, sedaj ne moreš oditi. To ne gre, to bi bilo nezaslišano. Treba je končati obred.«

S predirljivim pogledom se je ozrl na ženo.

»Noge me ne držé...« je rekla Helena.

»Kaj?« je rekel Morozov kakor bi je ne slišal.

»Kaj, glava te boli? Čudna stvar! — Prosim vas, gospoda, pristopite, ne poslušajte je! Otrok je še; silno je sramežljiva, danes vidi prvič ta obred. Po vrhu jo še glava boli. Pristopite, dragi gostje, prosim vas!«

»Kje pa je Serebrjani?« je pomislil Družina Andrejevič, hiteč z očmi po gostih.

Knez Nikita Romanovič je stal ob strani. Ni mu ostalo tajno, s kako pozornostjo je Morozov opazoval ženo in vsakega gosta, ki je stopil k njej. Videl je v Heleninem obrazu strah in nemir. Nikita Romanovič, ki je bil vedno odločen, kadar je imel mirno vest, sedaj ni vedel, kaj naj stori. Bal se je stopiti k Heleni in povečati njeno razburjenost; zaostajajoč za drugimi, se je bal vzbuditi sum njenega moža. Ko bi ji mogel reči eno samo besedo neopaženo, bi jo izpodbudil in ji morda vrnil izgubljeno moč; toda okrog Helene so stali gostje, mož ni obrnil pogleda od nje. Treba se je bilo za nekaj odločiti.

Serebrjani je pristopil, se priklonil Heleni, a ni vedel, ali naj jo pogleda v oči ali pa se nalašč ne ujame z njenim pogledom. To omahovanje ga je izdalo. Helena ni vzdržala muke, ki ji jo je Morozov določil.

Helena moža ni varala iz lahkomišelnosti ali iz pokvarjenega srca. Varala ga je zato, ker je prevarala sama sebe, ko si je mislila, da bo lahko vzljubila Družino Andrejeviča. Ko je ponoči pri vrtnem plotu Serebrjanega prepričevala o svoji ljubezni, so ji te besede nehote vrele iz duše; besed ni izbirala in ko bi bila takrat za sabo ugledala svojega moža, bi mu bila odkritosrčno priznala vse. Toda domišljija Helenina je bila goreča, narava pa plaha. Po nočnem sestanku s Serebrjanom ji je vest to neprestano očitala. Temu se je pridružil še smrtni strah zaradi Nikite Romanoviča. Srce se ji je trgalo od nasprotujočih si čuvstev. Najrajši bi se bila vrgla možu k nogam in ga prosila odpuščanja in sveta; a bala se je njegove jeze; bala se je za Nikito Romanoviča.

Ta boj, te muke, strah, s katerim jo je navdajal mož, ki je bil sicer dober in ljubezniv, toda neizprosni v vsem, kar se je tikalo njegove časti, — vse to je uničevalo in izpodkopavalo njene telesne moči. Ko so se ustnice Serebrjanega dotaknile njenih, se je stresla kakor v groznici, noge so se pošibile pod njo in iz ust so ji ušle besede:

»Presveta Bogorodica, usmili se me!«

Morozov je prehitel Heleno.

»Ej!« je rekel; »žensko zdravje! Izgleda kakor kri in mleko, pa je dosti le, da jo malo boli glava in že je niti noge ne drže več. Nič hudega, to preide, preide! Pristopite, dragi gostje!«

Glas in vedenje Morozova se ni niti najmanj izpremenilo. Videti je bil čisto miren, vljuden in prijazen kakor prej.

Serebrjani ni vedel, je li Morozov prodrl v njegovo tajnost ali ne.

Ko je bil obred končan in se je Helena, spremljevana od svojih družic, oddaljila v svojo sobo, so gostje na poziv Morozova zopet sedli k mizi.

Družina Andrejevič je vse zabaval in gostil s prejšnjo skrbnostjo in ni pozabil niti na najmanjšo dolžnost, ki so bile za gospodarja takratne dobe potrebne, da si je pridobil slavo dobrega gostitelja.

Bilo je že pozno. Vino je razgrevalo glave in čudne besede so včasih uhajale med razgovor opričnikov.

»Knez,« je rekel eden izmed njih, nagnivši se k Vjazemskemu, »čas bi bilo pričeti!«

»Molči!« je šepetaje odgovoril Vjazemski, »da te starec ne sliši!«

»Naj me sliši, saj ne bo razumel!« je na glas nadaljeval opričnik s pijansko trmo.

»Molči!« je ponovil Vjazemski.

»Čas je, ti pravim, knez! Pri moji duši, da je! Čakaj, da dam znamenje.«

In opričnik je hotel vstati.

Vjazemski ga je z močno roko pridržal na klopi.

»Bodi pameten!« mu je rekel na uho; »če ne, ti porinem ta nož v grlo!«

»Oho! ti še groziš!« je kričal opričnik, vstajajoč s klopi. »Vidiš, kakšen si! Saj sem rekel, da ti ni verjeti! Saj nisi naš brat! Jaz bi vam že pokazal, vsem vam knezom in bojarom, ki nam odjedate plačo! Le počakaj, bomo videli, kdo bo hujsi. Stran z oklepom, ki ga imaš pod kaftanom! Izderi sabljo! Bomo videli, kdo bo hujsi!«

Te besede so bile izgovorjene s pijanim jezikom sredi splošnega razgovora in hrupa; vendar so nekatere izmed njih priletele v ušesa Serebrjanega in vzbudile njegovo pozornost. Morozov jih ni slišal. Videl je samo, da je med gosti nastal prepir.

»Dragi gostje!« je rekel in vstal izza mize; »zunaj je že temna noč. Ali ni že čas počitka? Za vse so pripravljene mehke pernice in blazine.«

Opričniki so vstali, se zahvalili gospodarju in odšli v počivališča, pripravljena jim na dvorišču.

Tudi Serebrjani je hotel oditi.

Morozov ga je prijel za roko.

»Knez,« mu je rekel šepetaje, »počakaj me tu.« In Družina Andrejevič, zapustivši Serebrjanega, je odšel v ženino stanovanje.

16. Ugrabljenje.

Med obedom se je godilo okrog doma Morozova nekaj nenavadnega.

O mraku so se ob vrtnem plotu in nazadnje tudi na dvorišču pričeli pojavljati drug za drugim novi opričniki.

Ljudje Morozova se niso brigali zanje.

Ko se je znočilo, je bil dom Morozova od vseh strani obkoljen od opričnikov.

Konjar Vjazemskega je odšel iz obednice, kakor da gre napajat konje. Preden pa je prišel do konjskega hleva, se je ozrl na vse strani, stopil k vratom in čudno zažvižgal. Nekdo se je priplazil k njemu.

»Ali ste vsi tu?« je vprašal konjar.

»Vsi!« je odgovoril vprašani.

»Ali vas je mnogo?«

»Petdeset!«

»Dobro, čakajte na znamenje.«

»Ali bo kmalu? Siti smo že čakanja.«

»To je odvisno od kneza. A čuj, Homjak, knez je prepovedal podtakniti ogenj in ropati v domu.«

»Prepovedal? Ali je on moj gospod ali kaj?«

»Danes je tvoj gospod, ker ti je Grigorij Lukjanič ukazal, da ga danes slušaj.«

»Slušal ga bom, slušal, a samo njega, ne pa Morozova. Pomaгал bom knezu odpeljati bojarko, potem pa mi nima nihče več ukazovati.«

»Pazi, Homjak, knez ne pozna šale!«

»Kako neumno govoriš!« je rekel Homjak in se zlobno smejal. »Knez je knez, jaz sem pa jaz. Ako se hočem zabavati, kaj to koga briga?«

Isti čas, ko se je vršil ta pogovor pri vratih, je Morozov zapustil Serebrjanega in šel v Helenino spalnico.

Bojarka še ni legla. Kokošinjaka ni imela več na glavi. Debela napol razpletena kita ji je padala po belih ramah. Moderc je imela na prsih odpet. Helena se je hotela sleči, a je povesila glavo in se zamislila. Misli so ji blodile v preteklost. Spomnila se je prvega znanja s Serebrjanim, svojih nad, obupanosti, snubitve Morozova in prisege. Živo si je predstavljala, kako je šla pred svojo svatbo, po običaju sirot, na Radunico,¹ na grob svoje matere, kako je postavila pod križ posodo rdečih piruhov, se v duhu poljubila z materjo ter jo prosila blagoslova za ljubezen in zvezo z Morozovim.

Takrat je verjela, da preмага svojo prvo ljubezen, verjela, da bo srečna z Morozovim. A sedaj... Helena se je spomnila poljubovega obreda in mraz jo je izpreletel. Bojar je vstopil neopažen in obstal na pragu. Njegov obraz je bil strog in žalosten. Nekaj časa je molče gledal Heleno. Bila je še tako mlada, tako neizkušena, tako nespretna v varanju, da se je Morozovu nehote zasmilila.

»Helena!« je rekel, »zakaj si se razburila pri obredu?«

Helena je vztrepetala in uprla v moža pogled, poln strahu. Hotela mu je pasti k nogam in mu povedati resnico, a pomislila je, da morda Morozov doslej še ne sumniči Serebrjanega, in bala se je zvaliti nanj osveto svojega moža.

»Zakaj si se vznemirila?« je ponovil Morozov.

»Ni mi bilo dobro,« je šepetaje odgovorila Helena.

»Tako, ni ti bilo dobro, a ne telesno, marveč duševno. Tvoja bolezen je duševna. Ti pogubiš svojo dušo, Helena!«

Bojarka se je tresla.

»Ko je prišel davi,« je nadaljeval Morozov, »Vjazemski z opričniki v naš dom, sem čital sveto pismo. Ali veš, kaj pravi sveto pismo o nezvestih ženah?«

»Moj Bog!« je zastokala Helena.

»Čital sem,« je nadaljeval Morozov, »o kazni za prešuštvo...«

»Moj Bog!« je prosila Helena. »Bodi usmiljen, Družina Andrejič, usmili se me! Nisem tako kriva, kakor si misliš... Nisem te prevarala...«

Morozov je strašno naježil obrvi.

»Ne laži, Helena. Ne izgovarjaj se. Ne pomnožuj greha z zvijačno besedo. Prevarala me nisi, ker je za prevaro treba vsaj kratke zvestobe, ti pa mi nisi bila nikdar zvesta...«

»Družina Andrejič, usmili se me!«

»Nikdar mi nisi bila zvesta! Ko so naju poročili, ko si lažnivo prisegala, križ poljubujoč, si ljubila drugega... Da, drugega si ljubila,« je nadaljeval Morozov s povzdignjenim glasom.

»Moj Bog, moj Bog!« je šepetala Helena in si z rokami zakrila obraz.

»Dmitrijeva! Zakaj mi nisi povedala, da ga ljubiš?«

Helena je plakala in ni odgovorila besedice.

»Ko sem te videl v cerkvi, siroto brez varstva, tisti dan, ko so te hoteli siloma dati Vjazemskemu, takrat sem sklenil, da te rešim moža, za katerega ti nič ni bilo, zahteval pa sem od tebe prisego, da ne boš onečastila mojih sivih las. Zakaj si prisegla? Zakaj mi nisi vsega razodela? Z besedami si bila zame, s srcem in mislimi pa za drugega. Ko bi bil vedel za tvojo ljubezen, misliš, da bi te bil vzel? Skril bi te bil na kakem samotnem kraju daleč od Moskve ali pa bi te bil odpeljal v samostan; za ženo pa bi te ne bil vzel, sam Bog ve, da ne! Bolje bi bilo, da bi bila rekla svetu: z Bogom, nego da si vzela moža neljubljenega. Zakaj nisi šla v samostan? Zakaj si se zavarovala z mojim imenom kakor s kamenitim zidom in se mi potem posmehovala s svojim ljubimcem? Mislila sta: Morozov je slab, lahko ga prevaraval!«

»Ne, moj gospod!« je zaihtela Helena in pokleknila pred moža; »nikdar nisem mislila tako! Niti na um mi ni prišlo! In on je bil tisti čas na Litvi...«

Pri besedi »on« so se Morozovu zaiskrile oči, a premagal se je in se bridko nasmehnil.

¹ Praznik, ki po pomenu odgovarja našim Vsem svetnikom. Pade na prvi teden po veliki noči.

»Tako. Vidva se torej prej sploh nista poznala, temveč sta se seznanila šele sedaj, ko se je vrnil. Spoznala sta se ponoči, na vrtu pri plotu, tisti večer, ko sem ga z ljubeznijo sprejel kakor sina. Povej mi, Helena: ali sta res mislila, da ne uganem vajinih nakan, da se dam preslepiti, da ne bom zmožen kaznovati verolomne žene in svojega sovražnika, nje-nega zapeljivca? Ali je res ta golobradec mislil, da mu pojde gnusno dejanje od rok? Ali ni čital, kar je pisano v knjigi levitov: »Ako človek prešuštvuje z omoženo ženo, naj prešuštnik umre in ona ž njim?«

Helena je z grozo pogledala moža. V očeh ji je žarela hladna odločnost.

»Družina Andrejič!« je rekla prestrašeno, »kaj misliš storiti?«

Bojar je potegnil izza pasa dolg samokres.

»Kaj pa počneš?« je vzkriknila bojarka in se umaknila nazaj.

Morozov se je zasmel.

»Ne boj se zase!« je rekel hladno, »tebe ne ubijem! Vzemi svečo in hodi pred mano!«

Pregledal je samokres in stopil k vratom. Helena se ni ganila z mesta. Morozov se je okrenil.

»Sveti mi!« je ponovil ukazujoč.

V tem hipu je na dvorišču nastal hrup. Nekaj glasov je govorilo vsevprek. Služabniki Morozovi so klicali drug drugega. Bojar je poslušnil. Hrup je postajal čezdalje večji. Zdelo se mu je, da skuša več ljudi vdreti v klet. Počil je strel.

Helena je mislila, da je Serebrjani ustreljen na ukaz Morozova. Gnev ji je povrnil sile.

»Bojar!« je vzkriknila in oči so se ji zaiskrile: »Mene, mene ubij! Samo jaz sem kriva!«

A Morozov se ni zmenil za njene besede. Nagnivši glavo, je poslušal in obličje mu je izražalo strmenje.

»Ubij mene!« je obupno prosila Helena; »nočem in ne morem ga preživeti! Ubij mene! Jaz sem te varala, jaz sem se ti rogala! Ubij mene!«

Morozov je pogledal Heleno in kdor bi bil ta hip videl njegov obraz, ne bi mogel razsoditi, ali je prevladala žalost ali gnev v njegovem pogledu.

»Družina Andrejič!« se je oglasil glas spodaj. »Izdaja! Prevara! Opričniki hočejo vdreti k tvoji ženi! Reši se, Družina Andrejič!«

To je bil glas Serebrjanega! Spoznavši ga, je Helena z nepopisnim veseljem planila k vratom. Morozov je odrinil ženo, zaklenil vrata z zapahom in jih podprl z železnim kaveljnom.

Na stopnicah so se zaslišali hitri koraki, potem rožljanje sabelj, kletvice, boj, glasen krik in padec.

Vrata so se stresla pod udarce.

»Bojar!« je zakričal Vjazemski; »odpri, sicer ti razdenem vso hišo na hlode.«

»Ne verjamem, knez!« je dostojanstveno odgovoril Morozov. »Tega še ni bilo videti na Ruskem,

da bi gost onečastil gospodarja, da bi siloma vdrl v spalnico njegove žene. Opojna je bila moja medica, opojila ti je glavo, knez, idi in se prespi. Jutri bo vse pozabljeno. Samo tega ne pozabim, da si moj gost.«

»Odpri!« je ponavljal knez, navaljujoč na vrata.

»Afanazij Ivanovič! Pomisli, kdo si. Spomni se, da nisi razbojnik, marveč da si knez in bojar!«

»Jaz sem opričnik! Slišiš, bojar, opričnik sem! Nobene časti nimam. Vseč mi je tvoja žena, slišiš, bojar! Ne bojim se še tako grdega dejanja, vso Moskvo požgem, samo da dobim Heleno!«

Naenkrat se je soba žarko razsvetlila. Morozov je videl skozi okno, da gori poslopje za služinčad. Ta hip so po vratih zagrmeli novi udarci, da so se s treskom podrla, in na pragu se je pojavil Vjazemski, razžarjen od požara in s prelomljeno sabljo v roki.

Njegova bela atlasasta obleka je bila raztrgana; kri je tekla po njej. Vse je kazalo, da ni prišel brez boja do sobe.

Morozov je ustrelil na Vjazemskega, skoro lice v lice. A starčeva roka je zgrešila in krogla se je zarila v podboj. Vjazemski je planil na Morozova.

Borba med njima ni trajala dolgo.

Vsled silnega udarca s sabeljnim držajem je Morozov padel vznak. Vjazemski je skočil k bojarici; toda komaj da so se njegove okrvavljene roke dotaknile njene obleke, je Helena obupno zakričala in omedlela. Knez jo je vzel v naročje in hitel ž njo dol po stolbi; njeni razpuščeni lasje so pometali stopnice.

Pred vrati so čakali konji. Skočivši v sedlo, je zdirjal knez z omedlelo bojarico, za njim pa, z orožjem rožljaje, služabniki.

Groza je vladala v hiši Morozova. Plamen se je prijel vseh stavb. Domačini so kričali, padajoč pod udarci razbojnikov. Služabnice so jadikovale bežale sem ter tja. Homjakovi drugovi so ropali po hiši, begali na dvorišče in metali dragocene posode, novce in bogate obleke na kup. Na dvorišču, nad kupom srebra in zlata je stal Homjak v rdečem kaftanu. On je prevpil s svojim gromkim glasom vrišč, krik in prasketanje ognja.

»Ej, to je veselo!« je kričal in si mel roke; »to vam je pir, da nikoli takega!«

»Homjak!« je kriknil eden izmed opričnikov. »Domačini so odpeljali Morozova po reki. Ali naj udarimo za njimi?«

»Vrag naj jih vzame! Kaj nam sedaj on mar? Hej, vi! Vsi ven, sicer se zadušimo tukaj!«

»Homjak!« je rekel drugi; »kaj naj se zgodi s Serebrjanom?«

»Da se mi ga niti s prstom ne dotaknete! Postavite k njemu stražo, ki naj niti očesa ne obrne od njega! Njegovo milost odvedemo z vso častjo v Slobodo. Saj ste vendar videli, kako je usekal kneza Afanazija Ivanoviča? Kako je sekal naše ljudi?«

»Seveda smo videli!«

»Ali boste to tudi prisegli pred gosudarjem?«

»Bomo, bomol! Vsi poljubimo križ!«

»Le glejte! A sedaj naj mu nihče ne stori nič žalega, ko pa pridemo domov, ga že Grigorij Lukjanč spomni na svojo zaušnico, jaz pa na svoje batine.«

Tri poglavitne šibe.

Poljudno zdravstveno razmisljanje. Spisal dr. Ant. Breclj, zdravnik za notranje in otroške bolezni v Ljubljani.

dosedanjih razmišljanjih smo se ozirali bolj na zunanje vzroke in enostavne načine človeškega bolevanja. Življenje samo pa je zelo raznoliko, vzroki in pogoji zdravstvenemu uspevanju ali neuspevanju so kaj mnogovrstni in zamotani.

Ne preide nam zlepa iz mozga groza, povzročena po veliki moriji svetovne vojne; njeno razdejanje je čimdalje bolj očito in občutno, naš in prihodnji rod ne prebolita in ne popravita teh grozot.

A nič manjših strahot ne doživljamo dan na dan že pred vojno, med vojno in najbolj po vojni na svojem narodnem telesu, ne da bi se vznemirjali ali zgražali. Čudna slepota in topost je v nas, da ne vidimo in ne čutimo žrtev, ki jih v ogromnih množinah brez hrušča in krvoprelitja in brez znatnega odpora od naše strani pobirajo trije kruti in nenasitni maliki: Dioniz (ali Bakh), Venera in Mamon. Seve, dandanes ti stari, a bolj ko kdaj mogočni maliki ne nosijo več starinskih imen. Dioniz je bil bog vina in pijančevanja; njegova služba, bakhanalijske, se vneto opravlja še dandanes; posledicam tega malikovanja pravimo alkoholizem. Venera je bila izprva božica ljubezni, a se je izprevrgla v božico razbrzdanosti. Radi spolne razbrzdanosti nam je zastrupljen vir narodove življenske moči, razdevajo nas spolne kuge, ki jim pravimo tudi venerične bolezni. In Mamon, brezsrčni bog bogastva, si je zaslužil ves svet pod modernim imenom kapitalizma, ki je kriv družabne bede; te bede zdravstveni izraz je najbolj splošna ljudska bolezen — jetika.

Kdo ne vidi v teh starinskih bogovih poosebljenih izrazov naše skvarjene duševnosti, nekih nebrzdanih nagonov in strasti, ki so se bohotno razpasle med nami in nas končujejo huje ko krvoločni vojni bog?

Alkoholizem.

Alkoholizem pomenja zastrupljenje z opojnimi, to je pijačami, ki vsebujejo alkohol.

Začetni vpliv alkoholne pijače na človekovo telo je dražec, vzbujajoč in poživljajoč. V tem svojstvu tiči vir pogube. Ta ugodni vpliv se kaže samo iz početka in ako vplivajo le male množine alkohola; kes-

še dolgo so rogovilili in ropali opričniki. Ko so bili že odšli, naloživši na konje težki plen, je bil še dolgo videti žar na kraju, kjer je še pred kratkim stal dom Družine Andrejeviča, in reka Moskva, ki je tekla mimo, se je še do samega jutra igrala z ognjenimi prameni kakor z raztopljenim zlatom.

(Dalje prihodnjič.)

nejši vpliv in vpliv večje množine je vprav nasproten: omamlja in hromi. Zaužit alkohol preide kmalu v kri, ki ga raznese po vsem telesu; vsi telesni organi stopijo z njim v neposreden stik. Čim nežnejši je organ, tem občutnejši je alkoholov vpliv draženja in hromljenja. Močnejše ali ponavljajoče se manjše draženje in hromljenje povzroča vnetja in razkroj (degeneracija) drobja. Tako nastajajo trajne okvare želodca, črevesa in jeter, srca, žilja in obisti, možganov in živčevja. Pod alkoholovim vplivom nastajajo najrazličnejše poškodbe telesa; tudi vse druge bolezni so alkoholiziranemu telesu pogubnejše, ker je telesna moč zmanjšana. Ne samo telesna obolenja, marveč tudi duševne motnje povzroča alkohol, motnje najrazličnejše vrste, kakor je pestro duševno življenje. Najprej neugodno razpoloženje čuvstvovanja, za tem poje-manje hotenja (delavoljnosti in vztrajnosti), naposled pešanje in bolešno preminjanje umovanja. Vse te izpremembe imajo v življenju nepregledno vrsto zlo-srečnih posledic.

Neprecenljiva je škoda, ki jo povzroča alkoholizem pri poedincih in v družbi v zdravstvenem, nra-vnem, prosvetnem in gospodarskem pogledu.

Tretjina bolezni, umobolnosti in poškodb, tret-jina zločinov, več ko polovica vse siročine gre na rovaš alkoholizma.

Dobršen del vse družabne bede, vsega zla, ki tepe človeško družbo, poteka naravnost ali posredno iz alkoholizma. In naša, iz tolikih ran krvaveča do-movina, tone v alkoholizmu bolj ko katera druga, sovražnih neprilik obvarovana dežela. Tisoči in tisoči naših bratov hirajo in umirajo zavoljo alkoholizma, deset-tisoči nebojglih otrok propadajo telesno in duševno, ljudska prosveta se kar ne more dvigniti, siro-vost se širi, kriminalnost (krivičnost, kaznivost po kazenskem pravu) narašča strahovito, milijardne vrednote narodnega premoženja požira alkoholizem leto za letom! Kdo pa preceni tiste izgube, ki se ne dajo oceniti s številkami, izgube na zadovoljstvu in življenski sreči, ki beži iz hiš in družin, kamor se je vselil alkohol? Kdo šteje in tehta potoke solz in pri-tajeno ihtenje nesrečnih žen, krik in jok bednih otrok,

kletve nedorasle mladine in zagrenjenost mladih starcev in hiralcev?

In vse to gorje nam ni vsiljeno, nosimo ga svojevoljno iz neke tope nevednosti. V koreninjene razvade dajejo potuho našemu nebrzdanemu nagonu po ugodju, ki nam ga nudi veliki slepilec in zapeljivec — alkohol. Brezvestno izkoriščajo ta naš razvajeni nagon neštevilne pasti, zanke in mreže, ki jih je razpredel alkohol širom naše domovine v obliki pivnic in krčem.

Je li to ogromno zlo, ki nas tlači zdravstveno in nravno, prosvetno in gospodarsko v najhujšo sužnost, neizogibno? Alkohol vendar ni nujno potreben nikomur, saj je neoporečno izkazano, da se da izhajati brez alkohola v vseh življenskih prilikah, in sicer se da brez alkohola dobro in mnogo bolje živeti ko z alkoholom. Torej!

Brez ugibanja in odlašanja uveljavimo v vsem življenju naslednje zahteve in smernice:

1. Mladini pod 14. letom nobene opojne pijače v nobeni obliki, ker je vpliv alkohola na rastočega človeka izredno poguben.

2. Ker je alkohol v obliki žganih opojnin posebno nevaren in škodljiv, treba žgane opojnine odpraviti. Žganje naj bi se rabilo samo v izjemnih primerih kot zdravilo.

3. Zatro naj se vse krčme in pivnice, ki ne nudijo gostom tudi hrane in neopojnih pijač. Zatro naj se vse gostilne, kjer dajo gostom toliko opojnin, da se opijajo.

4. Vse javne prireditve se naj vrše izven alkoholnega območja, potrebna krepila naj se nudijo v obliki neopojnih pijač in jedil.

5. Pijanost je treba potem javnega mnenja žigosati kot sramoten madež na značaju, zdržnost kot osebno vrlino, zmernost kot nujno družabno zahtevo.

Da zajezimo poplavo našega naroda z alkoholom, ki mu prizadeva največ zdravstvene škode poleg drugih ogromnih izgub, da izbrisemo sramotni madež s slovenskega imena, stopi vsakdo izmed nas v boj zoper alkoholizem: doma z odgojnim delom pri mladini, zunaj s prosveto, povsod pa z lastnim zgledom!

Črv na korenini.

Od nekdanj smo živeli v neki veri, da tiči v malem slovenskem narodu posebna življenska sila, ki ga je ohranila dolga stoletja navzlic sovražnim neprilikam in ki ga ohrani tudi nadalje v bodočnosti, ki nam obeta biti milejša od prošlosti. Ta vera v neomejeno življensko moč našega naroda se nam je začela majati že pred vojno spričo dejstev, ki nam ugotavljajo dejanski položaj. Vsakoletna štetja porodov in smrtnih primerov med nami so izkazovala, da naš naravni prirastek pojema, da se presežek porodov nad smrtnimi primeri niža, da torej naša narodova moč peša. Zunanje življenske prilike takrat niso bile posebno

neugodne, vzrok pešanja našega naroda se je pojavil v narodovi notranjosti. Med vojno in zlasti po vojni so se splošne življenske razmere za naš narod znatno poslabšale, zlo, ki se je lotilo življenskega korena našega naroda, se je v vojnih in povojnih letih razpaslo na širše kroge.

To zlo je razbrzdanost, sla po neomejenem uživanju v nasprotju z življenskimi zakoni. Po teh življenskih zakonih je spolno življenje kot življensko dejstvovanje služba v prospeh človeški družbi. Kdor smatra to zadevo kot svojo osebno in zasebno in hoče mamljivo stran zase izkoriščati kot naslado in se otresa družabnih obveznosti, greši proti življenskemu zakonom svoje narave, ki nemilo kaznuje sladostne kratkovidneže s krutimi kaznimi; dolga je vrsta spolnih obolenj, ki so živčne in kužne narave. Moderna bolezen je živčna razrvanost, ki ima kot pridobljena bolezen največkrat svoj izvor v boleštni spolni razdraženosti, miselni in telesni razbrzdanosti. Druga nič manj občutna kazen spolne razbrzdanosti so spolne kuge, ki so se raznesle tudi med preprosti naš narod. Propadamo npravno, zato ginemo zdravstveno, zato peša rast našemu malemu narodu.

Odpomoč? Zgodovina in narodoslovje nam izpričujeta resnico, da npravno, to je po življenskih zakonih živeči narodi tudi telesno uspevajo in se kljub zunanjim sovražnim silam krepe in množe, da pa propadajo tudi najbolj mogočni narodi navzlic ugodnim zunanjim razmeram, ako puščajo življenske zakone vnemar in se vdajajo razbrzdanemu uživanju. Uveljaviti je treba nasproti lahkostivosti in užitkaželjnosti resno pojmovanje življenja in spoštovanje življenskih zakonov v vsem našem življenju in prav posebno pri odgoji mladine. Iznova je treba priboriti vsesplošno veljavnost življenskemu zakonu, da nagoni dobro služijo, a slabo gospodarijo, da mora vsak človek svoje nagone brzdati v svojo lastno korist in prospeh vse družbe in da je spolna čistost življenjaeslovna zahteva, pogoj čvrstemu osebnemu zdravju in podlaga narodovi moči.

Z npravno povzdigo ljudstva zatremo črva, ki gloje na koreninah našega narodnega drevesa.

Jetika.

Jetika ali tuberkuloza je kužna bolezen; povzroča jo neznatna glivica zajedavka, ki je po obljudenih krajih zelo razširjena. Malone vsak človek, živeč v naših navadnih razmerah, ima ali je imel kužne kali jetike v sebi, na jetiki pa ne oboli vsakdo, dasi je jetika najbolj razširjena bolezen in zahteva tudi največ smrtnih žrtev. Pri nas lahko štejemo, da boleha in umira približno četrtnina ako ne tretjina vseh ljudi na jetiki, v nekaterih poklicih in krajih več, v drugih manj, a povprečno velja ta postavka.

Slika Ludvik Firtle, stara pinakoteka v Monakovem.

Zgodi se tvoja volja...

Grozno, kajne! Jetika pobira mlade in stare, bogatine primeroma mnogo manj ko siromake. Odkod ta krivična neenakost? Ne vznemirjaj se prehitro; tudi bogatini imajo svoje bolezni, ki jih siromaki ne poznajo; obilje je istotako kvarno, če ne še bolj ko pomanjkanje. Jetika je bolezen onih ljudskih slojev, ki žive v nezdravih razmerah, jetika je izraz družabne bede.

Iz prejšnjih razmotrivanj je razvidno, da ima človeško telo v sebi premnogo naprav in moči, ki ga bolezni varujejo in mu nastale bolezni odpravljajo. Vsa zdravniška učenost obstoji v znanju, da teh naravnih sredstev v človeškem telesu ne kvari, njih odporne delovanja proti boleznim ne moti, marveč človeško naravo podpira v boju proti boleznim.

Človek zajema svojo življensko moč in odporno silo od zunaj. Primerna in zadostna hrana, zdravo bivališče, njegovim močem primerno delo, zdravju ugodne navade so pogoji povoljnemu zdravstvenemu uspevanju. Kjer pa izostane ta ali oni pogoj ali celo več nujnih pogojev hkrati, tam začne človekovo telo hirati, njegova odporna sila pojemati, tam najdejo kužne kali jetike ugodna tla za svoje razdiralno delo, tam se jetika vseli in razvije.

Človek, ki prinese že s seboj na svet kot zlo srečno dediščino svojih roditeljev kakršnokoli slabost, ki živi v svoji nežni in zato najbolj občutljivi dobi brez skrbne nege, brez primerne hrane v nezdravem bivališču, ki se razvija v bednih razmerah, ki mora svoj skromni kruhek služiti v kvarnem ozračju delavnice, tovarne ali rudnika, a mora ta zaslužek deliti na več lačnih ust, ki se morda iz obupnosti vdaja alkoholu ali ki trati svojo življensko moč z razbrzdanim življenjem, mora oboleti in redno oboli. Kdo more takega človeka obvarovati jetike, ki je največkrat samo izraz pojemajoče življenske moči?

Mnogo te splošne družabne bede je take, ki si jo širše ljudske plasti niso same zakrivile. Vzrok tovrstni bedi je zlo, ki so mu zrekli kapitalizem, izkoriščanje neimovitih slojev po peščici imovitih ljudi. Zlo nastaja v krivičnem razmerju izvršenega dela in prejetega plačila. Delavec ne prejema za svoje delo tolikega plačila, kolikršno potrebuje za zadovoljiv in zdrav obstoj sebi samemu in svojcem.

Tega zla je prav mnogo; a ni vse in ni edino družabno zlo. Priznati je treba neveselo dejstvo, da je v ljudstvu tudi mnogo zakriviljene bede. Ta krivda se javlja v lahkomišelnosti in lahkoživosti, ki jo ljudstvo posnema po imovitih slojih in zahteva kot svoj postavni delež zase. Tako se vdaja ljudstvo alkoho-

lizmu in razbrzdanosti ter s tem zapravlja svojo odporno moč proti jetiki.

Dotaknili smo se globokega vprašanja, ko razmišljamo vzroke družabni bolezni — jetiki. Z reševanjem družabnega vprašanja se hkrati rešuje vprašanje, kako preprečevati in odpravljati ljudsko morilko jetiko. Ker ima veliki svet malo družabnega smisla, bi morda kazalo to nujno družabno delo začeti od zdravstvene strani. Jetika kot splošna ljudska bolezen ograža tudi tenko plast imovitih slojev zdravstveno in gospodarsko, tudi imoviti ljudje obolevajo na jetiki zaradi vsesplošne razširjenosti te nalezljive bolezni, tudi imoviti ljudje trpe znatno gospodarsko škodo, ker morajo prispevati za zdravljenje te ljudske bolezni. V varstvo svojega zdravja in gospodarskih koristi je treba jetiko zatirati in v ta namen izboljšati življenske pogoje delovnemu ljudstvu.

Gmotna ureditev družabnega vprašanja je le polovična rešitev družabne bede in jetike, ljudstvo se mora tudi нравno dvigniti do spoznanja, da namen in pomen življenja ni v samem uživanju in omamljanju, marveč v vršenju dolžnosti. Družabno vprašanje je gmotno in нравno, jetika kot izraz družabne bede se bo dala omejiti in zatreti z gmotnimi in нравnimi sredstvi.

V splošnih obrisih sem očrtal tri najbolj važne ljudske bolezni; o vsaki izmed njih bi se dalo napisati debele knjige, saj so učenjaki napisali o njih obsežne knjižnice tehničnih opazovanj in nasvetov, kako jih odpravljati in s tem zmanjšati ljudsko gorje.

V svrhu teh poljudnih zdravstvenih razprav za doščaj za zdaj spoznanje, da so vzrok najhujšim in najbolj razširjenim boleznim tudi splošne, zunanje življenske prilike, ki jim pravimo družabne razmere, in še bolj pogostokrat naše notranje duševno razpoloženje. Človek je družabno bitje in kot tako v marsikateri ugodni in neugodni odvisnosti od drugih ljudi; je pa tudi samostojno bitje, ki mu daje lastno hotenje smer in v mnogočem odloča usodo tudi v zdravstvenem pogledu. Menda sem dovolj jasno predložil dejstvo, da je zdravstveno stanje pogostoma izraz družabnega položaja in osebnega telesno-duševnega stanja.

Tvarni zunanji činitelji, kakor poškodbe, vremenske nepravilnosti, neprimerna hrana, kužne kali povzročajo obolevanje in umiranje, a vsaj tolikega pomena za nastajanje bolezni so notranji činitelji duševne нравne narave. Brez zdravega duha ni zdravega telesa, brez zdrave, to je нравne duševnosti ni zdravega naroda.

Gospa Amalija.

Narte Velikonja.

I.

Dve gospe sta sedeli v salonu. Gospa Amalija in gospa Brigita. Gospa Amalija, žena umerjenih, preudarjenih kretenj, kakor da uči; njen obraz je bil energično napet, besede so imele oster poudarek; gospa Brigita pa okrogla debeluška, ki se ji je nos zmerom smehljal; njen govor se je tako drobnil kakor piškoti med njenimi prsti.

Gospe sta se tikali; nekoč sta bili sošolki in soganjenki v samostanu. Gospa Amalija je to tikanje prenašala sicer s težkim premagovanjem in prijazna vsiljivost prijateljice jo je navdajala z občutkom ogabnosti in čudne osladnosti.

»Tak tebi je to nerazumljivo?« je zvedavo vprašala gospa Brigita ter pobirala drobtinice, ki so se ji bile raztresle po krilu. »Od pamtiveka je tako! V svetem pismu je zapisano — in tako bo ostalo!«

Pogovor, ki sta ga imeli, je bila kakor po naključju napeljala gospa Brigita.

»In je od pamtiveka res, da se ne razumeta. Kako se sploh moreta razumeti tašča in nevesta?«

Te besede je bruhnila s tako silo, da jo je gospa Brigita začudeno pogledala. Toda njen za hip preplašeni obraz se je razlezel v nasmeh.

»Jaz sem se. Mene je moja tašča mnogo naučila. Zmerom je za vse skrbela v hiši, toda občutili tega nismo težko. Šele potem, ko je umrla...«

»In vendar si bila tujka v hiši!«

Gospa Brigita ji je presenečeno in v zadregi zastrmela v lice. Kakor da čuje neko povsem novo vest.

»Ne,« je odkimala, »tega do danes nisem pomislila.«

Gospa Amalija je pomilovaje pogledala prijateljico, misleč si, da drobna »Žiti« sploh nikoli ni pomislila, da ji nekaj kratki prostost ali da je komu v napotje. Njena ljubezen so bili piškoti in bogve — so svojčas dejale prijateljice, ko se je poročila s trgovcem Malikom —, če ga ni vzela radi piškotov?

»Saj šepa?«

»O ne, samo malo podrsuje,« je odgovarjala Žiti, dobro vedoč, da bi jih vsaj polovica vzelo Malika, če bi le maral.

Gospa Amalija je pomislila, da »piškotek«, ki je nekoč z navdušenjem razlagala po nekih počitnicah, da ima dostop v višjo družbo, in se je izkazalo, da je ta »višja družba« slušatelj medicine in njegova sestra, učiteljica na učiteljskišči, da »piškotek«, kakor so ji dejali, ni v resnici mogla nikoli misliti na to.

»Potem je pa ona čutila... Obrni reč kakor hočeš, ti si bila tujka v hiši in kot tujka imela vso oblast nad sinom, nad njenim, materinim, sinom...«

Zatisnila je oči in obraz ji je preletel oster, bolesten izraz; kakor da jo mrazi, si je tesneje privila okoli ram težko ogrtačo. »Kaj je potem sinu mati? Kvečjemu v napotje!«

»Mi smo mater zelo ljubili. Bila je modra, preudarna žena; ona je znala...«

»Ali pa tudi ona ni razumela. Ti si bila tujka, ki si ji vzela sina...«

Gospa Amalija se je rezko razburila. V njenih besedah je zvenela čudna sovražnost. Gospa Malikova je s strahom in osuplo zrla v njen mračni obraz. S poudarkom in določno je ona nadaljevala, ostra zbadljivost je planila iz besed:

»Ali pa ji je bilo več za trgovino kakor za sina!«

»Ona je imela oko za vse in bi bila zapazila najmanjšo reč!« je mirnodušno pripomnila Malikovka. »Toda nič! Midve si nikoli nisva rekli žal besedice...«

»Ti vsaj ji nisi smela ničesar reči —«

»Saj sem bila vendar sinu žena...«

Gospa Amalija se je žaljivo nasmejala.

»In te je zato preskrbel za vse življenje...«

Prijateljica ni zapazila osti.

»O, da, takega zelo redko katera dobi. Hvala Bogu, jaz imam v tem oziru srečo. Prva leta me je gledal, kakor bi... ah, kaj, saj veš, kako gleda zaljubljen mož...« se je nasmejala ter si obrisala nos.

»In tašča? — Ali ni bila tašča nič ljubosumna?« je zateglo, skoraj boječe in tipaje vprašala gospa Amalija, ki jo je bil smeh zbodel v srce.

»Ljubosumna?« jo je začudeno, nerazumevajoče pogledala gospa Brigita. »Kaj hočeš s tem reči? Kako naj bo ljubosumna?! Vesela je bila in zvečer...«

»In zvečer?« je naglo, nervozno vprašala; čutila je, da se trese po vsem telesu. Da bi zakrila svoje razburjenje, je krčevito prišla za stol.

»Spat, otroka!« je dejala, če je le on zazehal. Pa sva ji rekla lahko noč. In ni bilo večera, da bi si ne bili segli v roko; ona me je vedno poljubila na čelo. Kakor rodna mati.«

Njen glas je zadobil čudovito nežnost in ljubeznivost.

»O, da, ona je znala!« je vzdihnila. »Kaj hočeš, jaz sem bila otrok. V hiši mi je bilo vse na roko, a pri tem je ohranila še zmerom svojo posebno obliko pazljivosti. Kdo je takrat vse razumel! Tako sva našla, ko sva se vrnila z ženitovanjskega potovanja, postelji v rožah in na sredi letnico poroke 1887 sešteto, deljeno skozi dve in veliko dvanajstico. Mož se je smejal do solz, jaz sem bila v zadregi. O Božiču je bilo na mizi vedno tudi posebno darilo zame in lastno-

ročno je vedno napisala — saj veš, da je zelo okorno pisala — kratko voščilo. — V hiši se ni nikoli nič zgodilo, ne da bi vprašali njo. — 'Mama,' tako sem ji pravila, 'mama, kako bi to?' In ona se je otresla: 'Kaj bi, kakor veš sama, da prija. Dovolj stara si, oba sta že dovolj stara. Moj Bog, vaju bo treba zmerom držati za roko,' se mi je smejala. In potem se je v hiši zgodilo vedno le tako, da je bilo njej prav. Kadar smo bili prav v zadregi, smo jo morali prositi za svet. 'Kaj jaz vem, otroka moja, kako?!' — 'Toda kako mislite, samo kako mislite?' — 'Jaz bi sicer tako, ona gospa je tako, ona tako, ti pa — tvoja glava tvoj svet, kakor veš, kakor veš.' In zgodilo se je po njenem, ker je bilo najbolj pametno.

»Potem si ti samo služila v hiši?«

»Služila? — Delala sem, seveda sem, zase in za moža in otroke. Včasih se mi zdi, da sem imela taščo rajši od matere, ker mi je dala svojega dobrega sina za dobrega moža.«

Gospa Brigita je te besede govorila iskreno in prisrčno, da je njeno pripovedovanje bolelo prijateljico v srce.

»Rajši taščo od matere? Kaj bi bila rekla tvoja mati, če bi bila slutila? Moj Bog, če bi moj sin rajši imel dve tuji ženski, rajši od mene? — Taščo, ki ima samo to zaslugo, da nastavi skušnjavo, in tujko v hiši, ki bi me gledala po strani. Brigita, če pomislim...«

Beseda se ji je tresla od strašnega razburjenja in nekje v grlu je obtičal nervozno pridružen jok.

Prijateljica jo je osuplo gledala.

»V omaro ga ne boš zaprla, in kadar bo Benjamin, če je že ni, pravo našel, jo bo pripeljal v hišo in —«

»Dokler sem jaz živa, ne!« — je strastno bruhnila gospa Amalija. »Jaz sem ga rodila, vzgojila, zanj skrbela noč in dan, stiskala in varčevala — in vse za drugo, ki... In ves strah, če je le stopil na cesto, strah in molitev, noči otroških bolezni od prvih zob do škrlatice — vse za drugo.« Prsi so se ji burno dvigale; krčevito je stisnila pesti, kakor bi v tem hipu hotela zadušiti ono, ki se hoče vrniti med njo in sina. »In čemu vse žrtve, čemu vse življenje ena sama žrtev, in ponižanje samo radi nje? In nazadnje! — Kadar ne rabim več metle, jo vržem v stran. Da, da, taka metla... In otrokova ljubezen?!«

Gospa Brigita je s samoposebi umevno resnobo dejala:

»Draga moja, tu je tej ljubezni meja; kakor zavora čez cesto, kadar prihaja vlak. Če hočeš na drugo stran, moraš pametno čez galerijo. Tu mora mati položiti zadnjo žrtev!«...

»Ali se nalaga žrtev samo materi? Da bi za svojo ljubezen, trpljenje, skrb, odpoved niti zakašljati ne smela! Njej bi potem sin razodel vse, njej vse potožil — mati bi bila potem obnošeni čevlji, zastarela hišna oprava...«

»Ko že vse tako pretirano naštevaš,« se je dobrodrušno nasmejala gospa Brigita ter segla po kozarčku in nos se ji je živo smehljal, »če že pretiravaš, tako hudomušno pretiravaš — saj to ni drugega kakor šala —, potem, potem reci kar — strašilo!«

»Mili Bog!«

Gospa Amalija je prebledela, roka ji je drgetala. »V svoji hiši, pod streho lastnega sina strašilo! Ne, ne...«

»Saj ni baš treba, da stanuješ z njima, če ti nevesta ne bo po volji,« je menila odkritosrčno naravnost gospa Brigita. Svojo pokojnino imaš in si neodvisna. — Sicer to je zelo redko in te sramote si nobena nevesta ne želi...«

»Sploh ne more nobena nič želeli!« je odločno poudarila in ganila z glavo nazaj. Okoli usten se ji je črtala energična poteza, par sivih las, ki jih je vedno skrbno skrivala med močne kostanjeve lase, se ji je zablestelo na čelu. Na vsaki kretnji se ji je poznalo, da se je sama preborila skozi življenje. Svežost in odločnost njenega obraza je onih par sivih las še povečevalo.

Gospa Amalija je bila nekoč lepo dekle. Njen mož je bil suplent, podedoval je hišo po očetu, in da sta se otresla upnikov, je ona dala svojo majhno doto. Sinu je bilo pet let, ko je on nenadno umrl. Gospa Amalija je ostala brez vdovnine, morala je poiskati spet službo ter postala učiteljica na kmetih.

»Benjamin!«

»Koliko je deček pretrpel radi tega imena. In če so ga hoteli otroci prav podražiti, so še pristavili: 'Sinko moj!' — Bogve, zakaj se je otročadi vse to tako smešno zdelo.«

Fant je postal plah in boječ; da ga niso topli, se je moral odkupovati z orehi.

Tekom let se je mnogo izpremenilo; Benjamin je bil že gozdni asistent, mati je na njegovo izrečno željo pustila službo, stopila v pokoj in šla z njim.

»Zdaj počivaj, mama; delati moramo mi mladi!« je dejal bahač.

In zanjo je bila ta beseda pol nebes. Saj do tega časa je živela samo v mislih z njim, ga spremljala samo s pismi v tuje mesto...

Kolikor je vedela, do tega časa še ni imel neveste. Ljubosumno je pazila na vsako njegovo besedo, in kakor bi Benjamin to vedel, se je plaho izogibal vsake besede o dekletih. Imel je čuden privzgojen strah, neko tajno spoštovanje, da pred materjo sploh ni govoril o drugih ženskah.

In ona ni nikoli vprašala.

»Moj sin nima pred menoj nobene skrivnosti...« je poudarila, če je pogovor nanesel na otroke. »Otroka moraš tako vzgojiti...«

Pa še tega ni vedela, zakaj ji je vedno zlezel iz naročja, če ga je klicala: »Sinko!« — Nekoč se ji je iztrgal iz objema, razbil za voglom novo igračo, iz-

ruval od besnosti par cvetic na vrtu, in ko ga je še karala: »Benjamin, sinko hudobni!« se je vrgel ihte na obraz in zajokal, kakor bi ga bila udarila. Mati je plašno zalučala šibo stran ter ga dvignila k sebi: otrok je težko obolel, bledeel v vročici in s solzami in strahom v očeh je prebedela ob njegovi postelji polnih štirinajst dni.

In Benjamin je ozdravel, a s strahom pričakoval, kdaj ga spet pokliče z osovraženim imenom, ter se stresal, kakor da ga biča s šibo.

Vendar se je zdelo, da ji razodene vse: najmanjše veselje, najmanjšo skrb, najmanjše upanje. Iz mestnih šol ji je moral pisati, kaj v zavodu jedo, kaj se uči: in mati si je doma kuhala isto ter skrivaj študirala z njim. Toda v drugi šoli je prenehala pri nepravilnih latinskih glagolih, grščina se ji je v tretji ustavila že drugi mesec, četrto leto so jo začele boleti oči. Ostalo ji je slednjič samo še leposlovje in o njem sta se nazadnje pogovarjala v pismih med skrbjo za nogavice in srajce, med vprašanji o zdravju in ozeblinah.

Pred maturo je sama mnogo bolj trpela. Kako sta oba trepetala, ali bo odlika. In misel, da je ne bo, je ležala nad njima s strašno težo. Pred izkušnjo se je za par dni pripeljala v mesto: in moral ji je razlagati, kaj se uči, kakor bi se hotela prepričati, ali je res tako težko. Pri razlagi analitičnih enačb je samo kimala in kimala: »Zdaj razumem!« Toda samo brnelo ji je v glavi, kakor da se vse vrti okoli nje. Odpeljala se je, ležala na dan mature, kakor da je obnemela, ves dan v postelji, strmela v strop in bila prepričana, da sin pade, kajti po njenem toliko stvari ne more nihče obdržati v glavi.

Benjamin je imel prvo odliko v razredu in mati je od veselja na glas jokala, ko je brala izpričevalo.

Potem ni več študirala z njim; skoraj strah je je bilo pred njegovimi risbami in knjigami. Zato je tembolj pisala; v čudnem strahu, da se ji odtuji, ga je obdarjevala, sama še bolj stradala, delala in varčevala in vedno mislila nanj, ki ji je bil vse...

»Sploh ne more nobena nič želeiti!« je ponovila gospa Amalija, ko jo je prijateljica začudeno in otroško prestrašeno pogledala.

»Ali misliš to resno; jaz sem mislila samo...« je iskala v zadregi besedo in njen nos se ni več smehljal.

»Ah, kaj morem jaz zato; dolgo me že muči čudna misel,« je dejala s pridržanim jekom, »in potem sedim v sobi, mislim, vstanem in moram po prstih k njemu. On spi in sanja, mirno spi kakor majhen deček in sanja...«

»Zdaj razumem: potem tega ne boš smela...« je naivno dejala gospa Brigita.

»Kdaj?«

»I, ko se oženi,« se je spet nasmejal njen nos.

»A tako!« je polglasno menila gospa Amalija; v lice ji je planila bledica in roke so ji brez moči padle

v naročje. Vsa energija ji je izginila z obraza. Tistih par sivih las jo je v tem hipu delalo onemoglo in staro; samo okoli usten ji je igrala razdražena boleost in odpor bridkega spoznanja.

»In on te ne sliši?« je vprašala gospa Brigita.

»Ne,« je dejala ter si potegnila z roko preko čela, kakor bi se hotela zbuditi iz težkih misli. »On spi in sanja... In pomisli; zjutraj često pripoveduje, da je sanjal o meni.« In obraz se ji je razjasnil v neizrečeni blaženosti in ponosu.

Tudi nos gospe Brigite se je smehljal.

»Drugega mlad fant še nikoli ni povedal svoji materi,« je menila ter drobila že peti piškot med mehki prsti.

»Moj meni vse pove!«

»Srečna ti,« je dejala gospa Brigita, toda pri tem so se ji oči vsevedno zablistale. »Amalija, povej, ali tudi? — A, pustiva, to je smešno...«

»Kaj tudi?« je z nekim strahom vprašala gospa Amalija.

»Saj je pravzaprav smešno, če že ne grdo, toda — vidiš, moji sinovi mi ne povedo ničesar, kako žive v velikih mestih...«

»Meni... moj sin...« je zajecjela in zazdelo se ji je, da so za trenutek vsa tri okna planila v eno, »moj sin... se je zelo pridno učil... Kadar...« Zavedla se je in pogledala skozi okno. »Življenje na Dunaju mi je zelo dobro opisal,« je dejala odločno, a ji ni pogledala v oči.

»Srečna ti!« je v drugič dejala gospa Brigita. »Meni sinovi ničesar ne povedo. Če bi kdaj zahtevala, naj pripovedujejo, me obkrožijo, dvignejo na roke in odneso iz sobe; Vidiš, mama, tako se nam godi v rotoški kleti, če smo sitni...«

»Tvojim, toda moj ni imel denarja in je bil zmerom bolj sam zase...«

Gospa Brigita pa je ne meneč se zanjo nenadoma vstala in stopila k pisalniku, kamor je že prej parkrat skrivaj pogledala. Raztegnila je časopis, ki je ležal na mizi.

»Vidiš, skoraj bi bila pozabila!«

Ponudila ji je list.

»Sem že vse prečitala!«

»Saj sem si sama že mislila. Pa nič na tem, rekla sem, da ti pokažem. Mene je podobnost kar prese-netila. Že tri dni čitam tole stvar...«

»Ta inserat?«

»Da,« je prikimala debelušna gospa Brigita.

»To ženitbeno ponudbo?«

»Da; vidiš, sem si mislila, da tega nisi brala! Tudi ti boš ostrmela!« je prepričevalno dejala gospa Brigita, zapazivši obraz osuple prijateljice, ko je čitala oglas:

»Sem gozdarski uradnik v lepem kraju — na to mesto nisem vezan —. Osem in dvajset let star, katoliške vere, imam tudi lepo vilo v mestu. Velik, vitek,

plavolas, iščem deklico, ki bi hotela biti moja žena in moji dobri materi dobra hčerka.«

Gospa Amalija je brala vdručič.

»Kaj praviš ti?« je hitela Malikovka. »Ali ni ta podobnost presenetljiva?«

»Kakšna podobnost?«

»Saj sem se tudi jaz smejala, ko sem se domislila...« je trdila. »Oprosti, koliko je star Benjamin?«

»V devet in dvajsetem let!« je skoraj sovražno odvrnila gospa Amalija.

»In hiša, hiša je vendar še tvoja?...«

Tistikrat je gospa Amalija zmečkala časopis, ga vrgla v kot in jezno vprašala, da je debelušni gospe Brigiti v hipu ugasnil smehlaj na nosu.

»Pa ne boš morda trdila, da ... morda, da ... da moj sin išče žene z oglasom!«

»Jaz... jaz... bogvaruj... jaz ničesar ne trdim, toda čudno je vendarle...«

»Kaj je čudno?« je nasilno vprašala.

»I, da se vse tako ujema...« se je izmikala gospa Brigita. »Pa saj tvoj sin lahko poišče tu v trgu ali kjerkoli, mene je samo podobnost...«

Gospa Amalija je vstala in slovesno zagrabila njeno roko:

»Prosim, ne omenjaj tega nikjer! Vprašala ga bom sama.«

»Omeniti? — Kaj ti ne pride na misel!«

In ko je pogledala gospe Amaliji v oči, se je preplašeno umaknila. V teh očeh je plamtel strašen, bolesten ogenj.

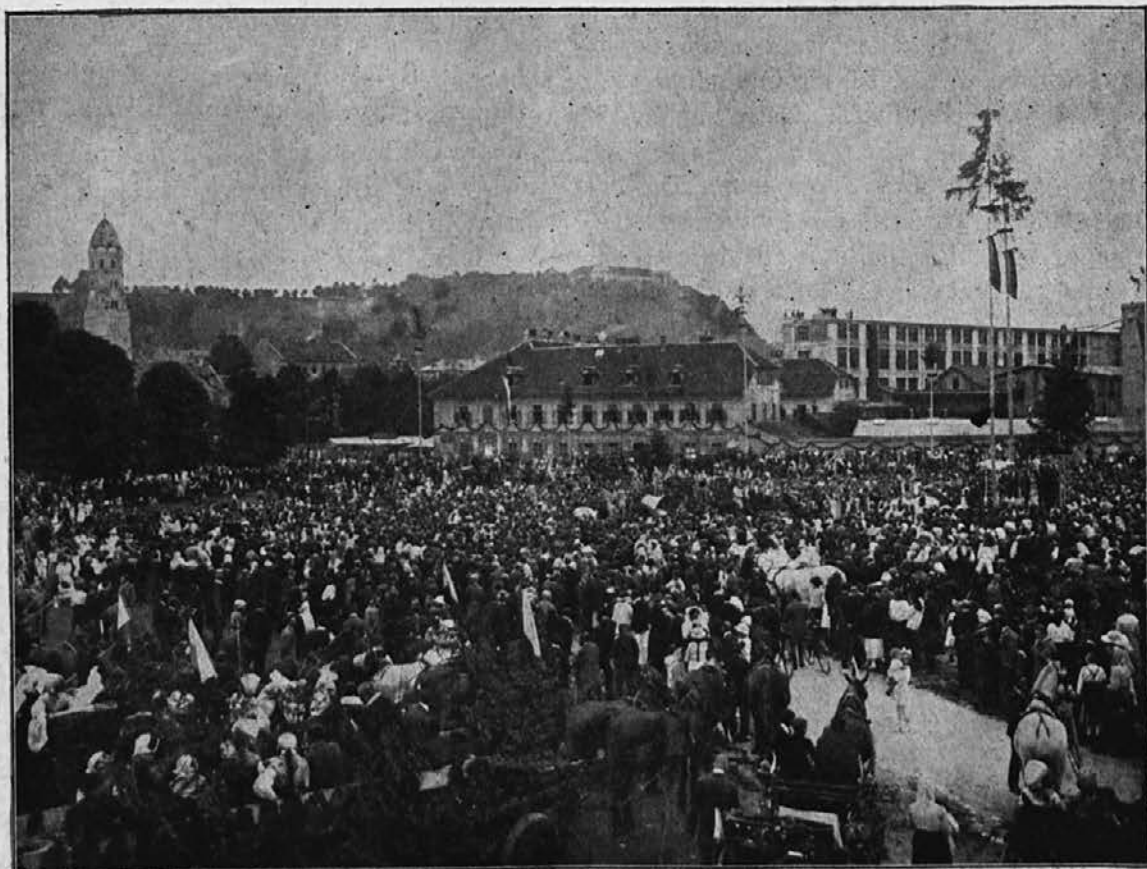
»Kaj ti ne pride na misel. In vsega ne smeš jemati tako resno!« je jecljaje ponovila. »Toda, Amalija predraga, če to pride, pride kakor plaz in se ne boš mogla ustavljati. Zahtevala bi preveč!«

In sta se poslovili. Gospa Brigita je zdobencljala na cesto, in ko je zavila okoli vrta, si je dejala skoraj na glas:

»Kar za šipe si ga postavi, lilijo naše fare; za večno ga ne boš! Vsemu se boš privadila; še otroke jima boš previjala!«

In vsa vesela je drobila po cesti in nos se ji je zadovoljno smehljal.

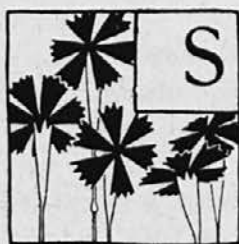
(Dalje prihodnjič.)

Blagoslov šentpeterskih novih zvonov v Ljubljani na kresno nedeljo.

Spoznanje.

Turkestanska pravljica. — Ivan Vuk.

Star modrec Turkestana, kar je toliko kakor kamnito mesto, je često posedal ob kanalu, ki je izkopen iz reke Sir darje, rojene iz lednikov Semirečeskij gor, da rosi turkestansko oazo v času, ko Allah nad njo razgrne nebo, plavo kakor kamenje turkisa, in ognjeno solnce kakor goreče jeklo raztopi v nič oblake, še preden se rode.

Stari modrec, Ičib Almak, je posedal ob kanalu, ko je zašlo solnce in se je mesec pokazal na obzorju. Omočil je roko v ledenomrzli vodi in umil z njo obraz in dolgo sivo brado ter se zagledal v nje čistoto. Visoki jagnjedi so se zrcalili v nji s pravljico mičnostjo. Srebrila se je voda v svetlobi mesečni in njegova brada se je zdela kakor bombaževa kodelja, ki raste na poljanah turkestanskih.

Često so prisedali k njemu mladi ljudje in poslušali njegove izreke in pravljice. Nekoč jim je pripovedoval tole pravljico:

Ko še ni bilo mest in vasi, nego je človek živel po gozdovih in jamah, ni niti svojega obraza videl. Še jezika drugega ni znal kakor jezik svoje žene. Obraz njegov je bil ves zarastel in drobne oči so gledale iz gozda las kakor dve iskri. Ostre so bile in videle so daleč.

Mislil pa je, gledajoč obraz svoje žene, ki ni bil porastel, nego gladek kakor sad urjuka,¹ ki ga je jedel, da je tudi njegov tak. Ni ga motilo, da je njegova roka, ko je šel z njo preko lica otipala brado. Zakaj človek nerad verjame resnici.

Hodil je na lov v gozdove in lovil je ribe v reki. Bistra je bila voda in ni v tisti bistrosti njenega teka zapazil svojega obraza. Nekoč pa, korakajoč ob reki, je došel do kotline, kjer je bila voda mirna in nje gladina gladka. Ko se je nagnil nad kotlino, da vidi, ni li morda v kotlini riba, ki bi jo bilo dobro ujeti, se je nenadoma stresel in zgrozil. Lasje na glavi so se mu zježili. Zakaj to, kar je videl v vodi, ga je napolnilo s čudenjem, strahom in gnevom. Gledal ga je namreč iz vode obraz, docela tuj in neprijazen.

»Kdo si?« je vprašal in njegove roke so se pripravile na boj.

Tisti v vodi pa je zamigal z ustnicami prav tako kakor on in stisnil pesti natančno tako kakor on.

»Groza,« je pomislil in se umaknil. »Grdoba je nekakšna. Kako se mu ježe obrvi in iskri oči. Živega bi me požrl, če bi se mu dal.«

Oprezno se je nagnil nad kotlino. Tisti v vodi ga je gledal iz oči v oči in nič kaj prijazen se ni zdel človeku tisti pogled.

Stisnil je pest in zapretil tistemu v vodi. Pa glej! Tudi tisti v vodi je pokazal človeku stisnjene pesti.

Človek pa ni bil, da bi se zbal. Ko velja boj sebi enakemu, se človek nikdar ne boji. Sprva ga je, kajpada, osupnilo, streslo. Nato pa ga je pograbila jeza.

»Ubijem grdobo,« je rekel in poiskal kamen.

Počasi, s stegnjenim vratom je pogledal, ali se njegov sovražnik ni morda skril. A gledal ga je iz vode še vedno, dasi oprežno.

»Na!« je zakričal človek divje in z vso močjo vrgel kamen v kotlino. Še je videl, kako je tudi tisti v vodi zamahnil s kamnom, — nato je voda besno pljusknila in se zapenila.

Pogledal je v vznemirjeno gladino vode.

»Ubil sem ga,« je rekel zadovoljno, ko ni videl v vznemirjeni vodi svojega obraza. »Kako se me je loteval?«

Radostno vznemirjen, da je premagal nepričakovanega sovražnika, se je napotil k svoji ženi, da poobeduje.

Ko je zagledala žena njegov vznemirjeni obraz — o, bistré oči imajo žene —, ga je vprašala:

»Kaj se je zgodilo tvojemu srcu, da ti je vznemirjen obraz?«

Človek pa je pogledal ženo in se še bolj vznemiril.

»Nič,« je dejal in se trudil biti miren. »Miren je moj obraz.«

Žena pa se ni ozrla po njem. Zakaj njegov glas ji je povedal, da ne govori resnice. Rekla je sama sebi:

»Nekaj mi prikriva.«

In to, mladci, je tisto, kar vznepa v ženi radovednost.

Jela ga je opazovati.

Človeku pa, ko se je najedel, nekaj ni dalo miru. Vleklo ga je nazaj k tisti kotlini. To, mladci, je dvom, ki vstaja v človeku. — Zato je vzel bat, s katerim je hodil na lov, in šel h kotlini.

Žena pa za njim. Videla je, kako je pogledal v kotlino in odskočil.

»Kaj mu je,« je rekla. »Nikoli ni bil bojazljiv. Medveda je ubijal z batom in leva je preganjal z njim. Sedaj pa se boji.«

Človek pa, ko je pogledal v kotlino, ni odskočil iz bojazni, nego od začudenja. Zakaj iz vode ga je gledal kakor prej taisti, v katerega je vrgel kamen.

¹ Marelice.

»Nisem ga ubil,« je rekel nejevoljen. »Glej, pripravi se je zdajci kakor jaz, z batom, da me ubije.«
Sovraštvo mu je zalilo oči.
Zamahnil je z batom in udaril.
Visoko je pljusknila voda in poškropila celo njegov obraz.

»Ali sem ga, ali ga nisem,« se je vprašal sopihaje in čakal, da se voda umiri.

Ko se je voda umirila, je pogledal.

»Nisem ga,« se je razsrdil sam nad seboj. »Še nikoli nisem zamahnil zaman, sedaj pa že drugič.«
Zakaj zdrav, kakor je bil, ga je gledal tisti iz vode. Tudi na njegovih laseh so se bleščale kaplje vode.

»Samo poškropilo ga je, kakor mene,« je rekel človek in gledal s srditimi očmi tistega v vodi. Hotel ga je ujeziti, da bi stopil iz vode in se pomeril z njim na suhi zemlji. Zato mu je pokazal jezik.

»Na suhem«, je mislil, »ga gotovo pobijem.«

Ali glej, tisti v vodi mu je tudi pokazal jezik in ga tudi gledal srdito, ali iz vode ni hotel.

»Boji se me vendarle,« je mislil človek in dobro se mu je zdelo. »Povodnji mož je, zato je neokreten na suhi zemlji. Dobro ve to in zato ne gre iz vode.«

Začel ga je izzivati in mu migati z roko in se mu pačiti. Kričal je nanj, da je strahopetec in bojazljivec in naj pride iz vode, če si upa.

Tisti v vodi pa je natančno tako migal z roko, natančno tako se mu pačil. Tudi gibal je z ustnicami, kakor da govori ali kriči.

»Zvit je,« se je srdil človek. »V vodo bi me rad zvabil.«

Sopel je od jeze in stopal ob robu kotline. Tisti v vodi ga pa tudi ni izpustil iz oči.

»Pa dobro. Hočeš, da pridem jaz k tebi, evo, pridem.« O, junaški je človek, mladci, ko gre, da ubije človeka.

Odložil je kožo, ki jo je imel ogrnjeno čez pleča, in stopil v kotlino.

Še je videl, kako je odložil kožo tudi tisti v vodi in mu stopil nasproti.

Žena, ki je slišala njegov besen krik, je zbežala h kotlini. Videla je, kako je mož udrihal po vodi s svojim batom in rjoval:

»Na ... na ...«

In njegovi udarci so postajali tem silnejši, ko ni čutil nobenega protiudarca, kot znamenje, da je nadvladal svojega sovražnika.

»Kaj delaš?« je vzkriknila žena.

Človek jo je pogledal in stopil iz vode, ki je bila vsa spenjena. Ogrnil je kožo čez pleča in oddihaje se rekel:

»Nič.«

»Zakaj si potem udrihal po vodi?«

Človek se je ozrl po strani v kotlino in zdelo se mu je, da ga zopet gledajo iz vode drobne oči in obrastel obraz.

»Tako,« je rekel in prijel ženo za roko. »Pojdiva, lačen sem ... uril sem se v boju.«

Ko sta šla, je rekel človek svoji ženi:

»Žena. Ogibaj se te kotline.«

»Zakaj?« se je začudila žena.

»Tako. Voda v tisti kotlini ni čista. Umazala bi se.«

Žena je molčala. V srcu pa se ji je vzbudilo čuvstvo, ki je enako upor! Zakaj odgovor človeka se ji je zdel prazen.

Ko je mož odšel, da nalovi divjačine, je vstala in šla, da vidi, ali je res voda v kotlini nečista in zakaj je mož tako udrihal po nji. A ko je pogledala v kotlino, je spoznala, da je mož lagal. Voda je bila čista.

Vendar ni premišljala dalje o moževi laži, ker jo je osupnila prikazen, ki jo je videla. Iz vode jo je gledal prijazen obrazek ženske.

»Njo je videl,« je pomislila žena in v srcu se ji je vzbudilo nekaj grenkega in bolečega. To je tisto, kar nosi ime ljubosumnost. Nato pa se je hipoma vprašala:

»Ali zakaj je pretepal to žensko?«

Nagnila se je čez vodo, pa tudi tista v vodi se je nagnila in jo gledala.

»Kdo si?« je vprašala.

Tista v vodi je zganila z usti, kakor da govori, a glasu ni bilo slišati.

»Glasneje govori!« je zaklicala. »Ne slišim.«

Prikazen v vodi pa je samo zgibala ustnice, a glasu ni bilo iz njih.

Žena je zmajala z glavo. Pa tudi prikazen v vodi je zmajala z glavo. Pomigala je z roko, pa tudi tista v vodi je pomigala.

»Čudo nad čudeži,« je rekla žena. »Vse, kar delam jaz, dela tudi ona.«

Legla je na tla, da pogleda поблиže svojo sovrstnico, a glej, tudi tista v vodi je legla in približala svoj obraz k obrazu žene.

Nasmejala se je, pa tudi obraz iz vode se je nasmejal.

»Kako bele zobe ima in lepe oči,« je pomislila in jo ogledovala.

Pa tudi tista v vodi jo je ogledovala z vso pazljivostjo.

Še bolj je približala žena svoj obraz k vodi. Malo da se ni dotikal gladine. Videla je, da je obraz žene v vodi čisto blizu njenega, in je rekla:

»Poljubiva se.«

Dasi je razločno videla, kako je zganila prikazen z ustnicami, glasu ni slišala. Še bolj je poglobila glavo in njene ustnice so se dotaknile vode. Pa tudi ženska v vodi se je dotaknila njenih ustnic.

»Glej, dotaknila se me je s svojimi ustnicami, a nisem jih čutila,« je pomislila žena in stegnila roko, da objame obraz, gledajoč jo iz vode.

Tudi žena v vodi je stegnila roko, pripravljaje se takisto, da objame obraz žene na zemlji. Ko pa se je žena na zemlji dotaknila vode in obraza v vodi, je videla, da se je roka pogreznila v obraz, ne da bi ga pokvarila. Videla je tudi, da je iz njene roke in iz roke žene v vodi postala ena sama roka.

Tedaj pa jo je prešinilo spoznanje.

»Kaj nisem to jaz?«

Pokazala je s prstom na svoj obraz, in glej, resnično: tudi drug prst v vodi je kazal na svoj obraz. Pokazala je na obraz v vodi in prst v vodi je kazal na njen obraz.

»Resnično, jaz sem,« se je vzradostila in se jela ogledovati. Nato se je nasmejala.

»Moj mož je videl v vodi samega sebe in zasovražil se je, misleč, da je sovražnik. Šel je in ga bil, pa glej, ni spoznal, da bije sebe. Ustrašil se je, ko je zagledal sebe, in me svaril pred samim seboj.«

* * *

Odsihdob je žena pogosto zahajala h kotlini. Pa tudi v zrcalu druge vode se je rada ogledovala. Tudi kopala se je v prijetno topli vodi, ki je bila v kotlini. Ali nekoč jo je našel mož, ko se je kopala.

Od groze in bolečin ga je streslo po vsem životu.

»Glej, žena moja hodi k mojemu sovražniku. Ni me ubogala, temveč je šla, da greši z njim.«

Strašna žalost in jeza ga je prišla. Skočil je k ženi in jo zgrabil za lase.

»Ven iz vode, grešnica,« je zatulil.

Ali glej, o groza. Tisti v vodi jo je tudi zgrabil.

To je povečalo njegovo jezo.

»Moja je žena. Izpustil«

Tisti v vodi je ni izpustil.

»Izpusti,« je kričal mož, »če ne, te ubijem.«

Ali tisti v vodi se ni zmenil za grožnje razjarjenega moža in vlekel istotako srdito za ženo.

Ko je potegnil človek ženo iz vode in jo spustil, je rekla žena zaničljivo in srdito:

»Tepec!«

On pa jo je pogledal ljuto in siknil:

»Prešušnica.«

Tedaj se je ona spustila v smeh. Zakaj prijetna je ženi psotka, s katero se omadežuje mož sam.

Nič pa tako ne razžalosti človeka, kakor zasmeh žene, ker spozna v njem svojo slabost.

Z ubitim glasom je rekel:

»Mojo čast si pokopala, o žena. Z mojim sovražnikom si jo pokopala in me onečastila.«

»Torej je tvoja čast v meni?« Svoje suženjstvo in svojo premoč je izrekla s tem vprašanjem.

In vzela je moža za roko, kakor se vzame otrok nebolgli, in mu pokazala vodo.

»Oglej si tistega svojega sovražnika.«

Novo čudenje je objelo človeka. Jasno je videl, kako tisti v vodi drži za roko njegovo ženo.

Ozrl se je na svojo ženo.

Zares čudno. Ona stoji pri njem in drži jo za roko. A tam v vodi stoji tudi ona in tisti tam jo tudi drži za roko.

»Kdo je tisti tam, tista ... ti,« je zajecjal.

»Tista — jaz? ... Dobro poglej.«

In pogladila mu je lase.

Tudi tista v vodi je pogladila lase možu v vodi.

»Kako je to mogoče?« je vprašal človek. »Kaj si ti tam in tu, pri meni in pri njem?«

»Da,« je odgovorila. »Zakaj tisti v vodi si ti, kakor sem tista v vodi jaz. Tvoj in moj odblesk. Nisi ga spoznal, ko si ga pretepal? Sovražil si ga in sumničil mene, ženo svojo, v kateri je tvoja čast. Ker me ne ceniš, si zasovražil samega sebe.«

Človek je strmel. Nato se je dotaknil vode. Tisti v vodi pa je tudi približal svoj prst. Zdelo se je, kakor da sta si segla v roke.

»Resnično, o žena, jaz sem. Po tebi sem spoznal, da sem jaz.«

Šel je z roko čez obraz in rekel zamišljeno:

»Nisem lep.«

»Kdo ti je govoril, da si lep,« je odvrnila žena.

»Tvoj obraz. Gledal sem vanj in mislil, da je moj ...«

* * *

Tako je pripovedoval stari Ičib Almak in gladil sivo brado ter pristavil:

»Od žene je prišlo spoznanje človeku, mladci, in v njej je on zakopal svojo čast.«

Luna je metala pravičnice sence visokih jagnedov. Voda v kanalu pa je šumela s šumom reke ...

Bog je pogledal ...

Bog je pogledal na naše poljane
skozi blesteče okence solnca.
Pa zažarela je milost brez konca:
žito zorijo njive prostrane.

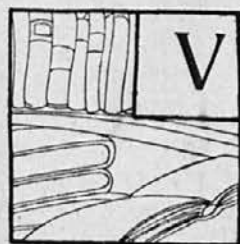
Rdeči makovi tiho gorijo —
lučke na zlatih žitnih oltarjih;
črni se murni pod mrak oglašijo —
skromni psalmisti v temnih talarjih ...

Gustav Strniša.

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

frančiškanski cerkvi na listni strani: sv. Valentin. — V frančiškanski obednici: Nasičenje množice v puščavi. 1747. Slika je bila prvotno v obednici jezuitskega samostana v Ljubljani. Ko je ta leta 1774 pogorel, so sliko re-

šili. Pozneje jo je dobil baron Erberg za svojo zbirko. Slikar Janez Potočnik jo je izmil, obnovil, nekoliko okrajšal in zapisal: Opus Valentini Metzinger, Carnioli. Anno MDCCXLVII. (1747) elaboratum in medio incendii Collegii Soc. Jesu Labaci mire servatum. Anno MDCCCXXII. (1822) a Joanne Pototschnig aequae Carnioli ex damno a fumo, calore et tempore illato ad vivum restitutum. (Delo Valentina Metzingerja Kranjca, l. 1747 narejeno, sredi požara jezuitskega kolegija v Ljubljani čudovito rešeno, leta 1822 po Janezu Potočniku, prav tako Kranjcu, obnovljeno, kar je škode trpelo po dimu, vročini in času.) Ta slika je največja Mencingerjeva podoba, široka je okoli 6 m, visoka nad 2 m. Ustno izročilo trdi, da se je na tej sliki portretiral slikar sam, kar je verjetno, ker se je pod portretom Mencinger sam podpisal z letnico 1747. V isti obednici je tudi lepa slika žalostne M. B. Na hodišču: 1. sv. Andrej, 2. sv. Klara, 3. sv. Terezija.

Na Rožniku so bile prej vse tri slike Mencingerjeve; sedaj sta le še v stranskih oltarjih: 1. sv. Kozma in Damijan, 2. sv. Magdalena. V vel. oltarju je bila Marija z Jezusom, ki so jo angeli nosili; spodaj je bila videti množica pobožnega ljudstva in od strani cerkvice na Rožniku.¹ Te slike je umetnik dovršil 1746. Računal je za sliko velikega oltarja 25 gld., za vsako sliko stranskih oltarjev po 20 gld.²

Trnovo v Ljubljani: 1. V vel. oltarju je krasna slika sv. Janeza Krstnika 1755, 2. ob vhodu na levi je slika sv. Antona Padovanskega, 3. Brezmadežna 1736 se sedaj nahaja v škofijskem muzeju. Prej so imeli še 4. sliko sv. Mihaela, ki jo je slikar P. Künl vzel v zameno, in 5. Boga Očeta, ki je tudi izginila.

V uršulinski cerkvi: 1. Smrt sv. Uršule, 2. sv. Avguštin, 3. sv. Frančišek Pavljanski. Nad glavnimi slikami so še manjše kot medaljoni: 4. sv. Magdalene, 5. sv. Agate, 6. sv. Jožefa, 7. sv. Cecilije. — V oratoriju: 1. sv. Frančišek Asiški, 121×200 cm, z napisom Valentin Metzinger pinx. 1746. Svetnik napol klečeč

iztega desnico, z levico pa objema križ in lobanjo. 2. sv. Anton Padovanski. V samostanu imajo še: 1. sv. Angelo, 2. sv. Vincencija Fererija in 3. sv. Katarino Siensko, ki je morda tudi Mencingerjev proizvod.

Za bivšo diskalceatsko cerkev je naslikal Mencinger več slik. Diskalceatska kronika nam jih našteva: Za vel. oltar sv. Jožefa in manjšo sliko za medaljon 1737. Prejel je za to delo 100 gld. n. v. Za isti oltar je slikal 1757 tudi frontal (antependij). L. 1739 je slikal za kapelo sv. Ane to svetnico in za drugo kapelo sv. Roka in Boštjana, sv. Joahima in sv. Notburgo. L. 1741 je naslikal za 12 gld. sliko sv. Kajetana, ki jo je plačal komendant grof Kajetan Wildensteinski; l. 1746 za zimsko obednico križanega Zveličarja, in sicer zastonj. L. 1747 je naslikal za obednico žalostno M. B. in sv. Avgušтина. Tudi je poskrbel sedmim zastavicam podobice.³ Vse te slike so po zatoru diskalceatskega samostana na dražbi prodali.

Narodna galerija v Ljubljani: 1. Marijino rojstvo, 120×164 cm. V desnem kotu je podpis. Zadnja številka letnice ni jasna, ali je 1740 ali 1749; bolj verjetna je prva, ker je bila ta slika v Šmarju in je Mencinger naslikal sv. Jožefa za isto cerkev 1741. 2. sv. Štefana kamenjajo, 1744. Slika je bila prej v velikem oltarju v Štepanji vasi.

Deželni muzej hrani več Mencingerjevih slik, nekatere kot svojo last, nekatere kot last škofijskega muzeja. Med prve spada Obglavljenje sv. Janeza Krstnika. Rabelj je pravkar odsekal glavo svetnikovo. Še jo drži v levici nad krožnikom, ki mu ga nudi mlad kraljev strežnik. Nasproti mu hiti Herodijadina hči Salome, veseleč se tega daru. Sliko je I. A. Rupp popravil l. 1880, pri tem pa je letnico 1737 pokvaril v 1707. Slika je bila neki prej v diskalceatskem samostanu.

Ljubno: Sv. Joahim s sv. Ano.

Mekinje. V uršulinskem samostanu: Marija Pomocnica. Spodaj je množica bolnikov, božjastni, mati z bolnim detetom, slepec, starec z belo brado. Podpis: Valentin Metzinger, Pinx. 1751.

Mengeš. Prej so bile v stranskih oltarjih Mencingerjeve slike; pozneje so jih nadomestili z drugimi, Mencingerjeve so pa obesili na steno. Slike, žal, ne žare več v prvotni lepoti, ampak so močno potemnjene. Levstik⁴ se po svoje krepko izraža o prenavljavcu: »Miha Kavka, človeče, ki je pokazilo in zakidalo Mencingerjeve podobe v mengiški cerkvi.« Slike so: 1. sv. Andrej, 2. sv. Ana, 3. Smrt sv. Jožefa,

Popravek. »Mladika« št. 7, str. 260 a, vrsta 22, 23 in 24, čitaj: ... Marijino obiskovanje, Kristus na križu, žal. M. B.; sv. Alojzij, sv. Martin in sv. Tomaž Akvinski; vrsto 23 izpusti, ker je dvakrat stavljena.

¹ Kukuljević: Slovník u. j., 311.

² Carniola, 1914.

Mladika 1923, št. 8.

³ Danica, 1904, 33, 181.

⁴ Zbrani spisi, V., 214.

V. Mencinger: Smrt sv. Uršule. V škofijski palači v Ljubljani.

4. sv. Janez Nepomučan in morda 5. sv. Štefana kamenjajo, ohranjena na koru.

Na Mirni je v podružnici sv. Helene slika te svetnice, prav dobro ohranjena.

Mokronog. V podružnici na Žalostni gori: 1. sv. Jožef, 2. sv. Ana, 3. sv. Jernej, 4. sv. Frančišek Ksaverijan.

Moravče. Na Limbarski gori: 1. sv. Egidij s košuto, spodaj bolnik in ubožec. 1743. 2. Marijino kronanje, bržkone tudi 3. sv. Valentin (na oltarju letnica 1737) in 4. sv. angel varih. 1736.

Novo mesto. V kapiteljski cerkvi so bržkone vse slike Mencingerjeve, samo da so jih pozneje razni popravljavci močno spremenili. Podpisa ni videti, samo na sliki sv. Janeza Nepomučana stoji letnica 1733. Slike so: 1. sv. Jakob, 2. sv. Janez Nepomučan, 3. Kristus na Oljski gori, 4. sv. Ana, 5. sv. Barbara, 6. Vnebovzetje Marijino. Najkrasnejša izmed teh slik je sv. Barbara. Ni čuda, če so bili nekateri mnenja, da je Correggiovo delo. Breckerfeld namreč sporoča, da sta bili sliki sv. Barbare in sv. Ane Correggiovi. Če je to res, sta sliki že davno izginili. Morda ji je Men-

cinger prav zato nadomestil z novimi. Lepa je tudi slika sv. Jakoba star. Na drugih se Mencingerjev čopič le malo pozna.⁵

Frančiškani v Novem mestu štejejo tudi več Mencingerjevih slik. V cerkvi so: 1. sv. Trojica, 2. Brezmadežna, 3. mala slika sv. Ane in bržkone tudi Žal. M. B.

V samostanu: 1. sv. Frančišek As., 2. sv. Regalat, 3. Jezus poti krvavi pot, 4. sv. Marjeta Kortonska, 5. sv. Janez Nepomučan, 6. portret nekega frančiškana-gvardijana pred Križanim in Brezmadežno; 7. manjša slika, ki je bila svoj čas v cerkvi nad sliko Brezmadežne.

Polhov gradec. V župni cerkvi: 1. Zaroka sv. Katarine, 2. sv. Ana pripelje z Joahimom Marijo v tempel, 3. sv. Anton Padovanski. Marija priplava na oblakih v lahni vijoličasti obleki z modrim plaščem; iz bele plenice spusti Jezuščka k sv. Antonu, ki ga ljubeče sprejme. Jezušček z obema ročicama prijema svetnikov obraz. Ljubka skupina! 4. smrt sv. Jožefa. Sv. Jožef leži na smrtni postelji. Marija mu z desnico drži roko, Jezus oklepa z desnico sv. Jožefa, z levico pa kaže proti nebu. Sliko je volil mladenič Josip Tomšič 1736. 5. sv. Janez in Pavel, 6. sv. Donat. Na vrhu gledamo sv. Trojico, pod njo sodnika v škofovski opravi, spodaj prizor, kako strela udari v polhograjski zvonik. Ljudje gledajo prestrašeni s polja proti cerkvi.

V polhograjski podružnici Dvor je v velikem oltarju krasna velika slika: Jezus izroča ključe sv. Petru. Na obeh straneh je skupina apostolov. Na vrhu venčata skupino Bog Oče in sv. Duh. Ker je oltar iz leta 1739, je bržkone tudi slika istodobna. Zgoraj v medaljonu je Marijino obiskovanje.

Planina pri Rakeku, na Planinski gori: Marija pomoč kristjanov, ki zbira pod svojim plaščem zastopnike vseh stanov: papeže, kralje, škofo, kmete itd. 1740.

Planina pri Vipavi: 1. sv. Notburga, 2. sv. Anton Padovanski, 3. sv. Bruno, ker so imeli kartuzijanci ondi svoje vinograde.

Poljane pri Novem mestu: Sv. Trije kralji.

Preserje, na Žalostni gori: 1. sv. angel varuh in Janez Nepomučan, 2. sv. Bruno in sv. Jakob star.

Radeče pri Zidanem mostu. V grajski kapeli v Novem dvoru: Dobri pastir.

Ribnica. V podružnici sv. Frančiška v Sajevcu: 1. sv. Janez Nepomučan, 2. sv. Barbara. Na gori pri Sv. Ani: sv. Ana.

V Samoboru v frančiškanski cerkvi je cela vrsta Mencingerjevih slik: 1. sv. Jožef z Jezuščkom in dvema angelcema, 2. sv. Frančišek Asiški prejema rane, 3. sv. Janez Nepomučan, 4. sv. Ana z Marijo, 5. sv. Trije kralji, 6. sv. Trojica. Jezus visi na križu, nad njim gledamo Boga Očeta in sv. Duha, 7. sv. Fran-

V. Mencinger: Sv. Andrej, v župnišču v Kranju.

čišek Asiški, 8. v zakristiji: sv. Anton Padovanski. 1728. Ta slika je bila prej v cerkvi, sedaj jo ondi nadomestuje snimek, 9. v veži: sv. Notburga. 1745. Sliki sv. Frančiška Asiškega (7) in sv. Antona Pad. (8) je daroval zagrebški škof Juri Branjug. L. 1750 so dobili tudi sliko sv. Petra Regalata, ki je pa sedaj tu ni več najti.

Semič: 1. v velikem oltarju: sv. Štefana kamenjajo. Volčič pripoveduje, da so sliko precej okrajšali, da so jo mogli stisniti v sedanji oltar. 2. sv. Notburga. 3. Zadnja večerja. 1743. V Zgodnji Danici je nekdo pisal:⁶ »Zares tako lepa slika, da bi jo človek le gledal! Neki nerodnež pa, ki je pred 20 leti (torej ok. l. 1836) oltar skupaj zbil, jo je odrezal, čeprav je cerkev tako visoka, da je le malo takih. Zares zasluži, da bi ga z brezovko!«

Slap pri Vipavi: sv. Notburga, velika in lepa slika. V spodnjem delu je skupina ubožcev.

Stara Loka: V gradu so v znameniti Strahlovi zbirki sledeče Mencingerjeve slike: 1. sv. Jožef iz 1735, 2. sv. Cecilija, 1750, 3. portret Leopolda grofa Lamberga iz 1746. Grof stoji v črni komorniški obleki v svojem 36. letu v naravni velikosti pred nami. Ta Lamberg je sezidal Cekinov grad tik Ljubljane.

Sora: sv. Štefan mučenik. Svetnik, kot dijakon oblečen v rdečo, deloma rumeno dalmatiko, gleda proti nebu; na desni zadaj pobirajo njegovi sovražniki kamenje, spredaj sedi Savel in straži njihovo obleko. V višini plavajo angelci.

Spodnji Tuhinj: V velikem oltarju je sv. Martin v slavi. Spodaj prosi skupina ljudi pomoči. 1738. Kurz pl. Goldenstein je sliko v spodnjem delu prenovil pa tudi obenem pokvaril.

⁵ Vrhovec: Zgod. N. M., 26 in 27.

⁶ Zg. Danica, 1856, 106.

Tudi podružnice te župnije se ponašajo z Mencingerjevimi slikami. Kostanj: sv. Doroteja. 1741. — Sv. Miklavž: sv. Nikolaj, 1739. Ta slika je stala bržkone z manjšo sliko vred 29+11 gld. Te slike mnogi ne umevajo. Slikar je namreč uprizoril kakor nekdanji nizozemski slikar Gerard David čudež, ko sv. Nikolaj z blagoslovom zopet k novemu življenju obudi tri v kosce razsekane dečke, ki potem hvaležno zro v svojega dobrotnika. — V župnišču je portret kamniškega župnika Raspa. — Banderski liki, ki sta 1734 stali 10 gld., sta izginili.

Srednja vas v Bohinju. V podružnici na Jereki je baje križev pot, ki je bil prej v župni cerkvi v Srednji vasi.

Sodražica: V župni cerkvi je slika sv. Nikolaja, ki plava na oblakih, pod njim pa se na morju mornarji bore z valovi. — Pri Novi Štiti je v vel. oltarju visoka slika Marijinega vnebovzetja.⁷

Sostro. V zakristiji: sv. Elizabeta. 1751. V podružnici sv. Urha nad Dobrunjami: 1. sv. Lucija, 2. sv. Blaž in morda tudi sv. Notburga in sv. Frančišek Ks., ki sta pa zelo pokvarjeni; morda se je to zgodilo leta 1859, ker to letnico kaže okvir. Ta cerkev je bila posvečena leta 1741, torej bi utegnile biti slike iz te dobe.

Soteska: 1. sv. Ana, 2. sv. Marjeta.

Svibno. V podružnici Jagnjenici: sv. Andrej.

Šentjernež: 1. sv. Anton puščavnik. Svetnik v črni halji privzdiguje z desnico križ, levico pa stiska ob prsi. Spodaj preži satan v obliki rilčaste pošasti. 2. sv. Anton Padovanski. Svetnik kleči v svoji redovni halji, Jezušček pa stoji pred njim na oblaku in stega ročico proti svetniku. Spodaj je knjiga in na knjigi lilija. Oblaki so lahni. Slika se odlikuje po srebrnomeglenem ozadju. 3. sv. Bernard. V beli halji z vijoličasto štolu kleči pred Marijo, sedečo na oblaku. Angelci držé različno orodje iz Kristusovega trpljenja: bič, verigo, trnjevo krono, sulico in gobo. 1756. 4. zgoraj v medaljonu je bržkone isti svetnik. Jezus se je s križa sklonil in z desnico objel svetnika. — V Dolenji vasi pri Šentjerneju je: 1. na evangelijski strani lepa slika sv. Jožefa, ki drži z desnico Jezuščka, sedečega na oblaku. 1738. 2. v vel. oltarju smrt sv. Frančiška Ksav., 3. sv. Notburga, 4. sv. Jošt. — V župnišču je čedna slika sv. Janeza evang. Svetnik sedi na oblaku, ki ga nosi angel na svojih krilih. Kot pisatelj drži svetnik v desnici gosje pero in na desnem kolenu pergamentni trak, poleg njega je tintnik. Spodaj buta morje ob bregove Patmosa.

Šent Jurij pod Kumom. V podružnici Padež dve sliki: 1. sv. Kozma in Damijan, 2. Marijino darovanje.

Šent Peter pri Novem mestu. V tej cerkvi so imeli še l. 1848⁸ tri Mencingerjeve slike: 1. Jezus podaja sv. Petru ključ, 2. Žal. M. B., 3. sv. Janez Sal-kander. Sedaj teh slik ni več.

Na Otočcu je v oltar grajske kapele ustavljenih več Mencingerjevih slik: 1. glavna slika je Vnebo-vzetje Marijino, 2. zgoraj je presveta Trojica, 3. na ev. strani sv. Janez Nepomučan, 4. na listni strani: sv. Jožef, sv. Notburga, sv. Frančišek Ksaverijan, ki vsi časte Marijo, ki je na glavni sliki.

Šent Rupert. V podružnici na Veseli gori: 1. v vel. oltarju je bila nekdanja slika sv. Frančiška Ks. 1735,⁹ 2. sv. Jožef. 1738. Oltar je daroval grof Reisig. IesVs Marla Ioseph DeVotis In obItV sVCCVrIte Vestrls; 3. sv. Marjeta; 4. sv. Valburga, z grbom grofov Barbo-Waxenstein; 5. sv. Frančišek Saleški, 1752, dar grofa Žige Gallenberga; 6. sv. Vincencij Fererij, 1740.

Škocijan pri Turjaku: 1. Brezmadežna, 2. sv. Andrej in manjši sliki; 3. sv. Frančišek Ksaverijan in 4. sv. Anton Padovanski.

Škofja Loka, v župnišču: sv. Dizma.

Šmarje pri Ljubljani: V tej cerkvi so bile do pred 50 leti štiri slike Mencingerjeve, sedaj ni nobene več, pač pa se nahajata dve kopiji: Sv. Štefana kamenjajo in sv. Kozma in Damijan. V župnišču pa se hrani Smrt sv. Jožefa. 1741. L. 1901 jo je Mat. Strnen prenovil.

Šmarjeta na Dolenjskem. Tri podružnice imajo Mencingerjeve slike: Vini vrh: 1. Smrt sv. Jožefa, 2. sv. Notburgo. — Cerkev sv. Štefana na Toplicah: 1. sv. Štefana kamenjajo, 2. sv. Magdaleno. — V Slapeh so bržkone vse tri slike njegove: 1. M. B., 2. sv. Florijan, 3. sv. Izidor.

V Šmartnem pri Kranju je v vel. oltarju sv. Martin. — V podružnici pri Sv. Joštu so štiri slike iz leta 1754: 1. na listni strani je velika slika sv. Andreja. Svetnik, ki ima sivo brado, gleda oprt na križ z živim pogledom proti nebu. Dva angelca mu donašata mučeniški venec in palmovo vejico. Ozadje napravljata nebo in drevje; 2. nad to sliko je manjša: sv. Frančišek Ksaverijan krščuje Indijance; 3. sv. Ana uči Marijo čitati, zadaj prisluškuje oprt na palico sv. Joahim; 4. manjša slika sv. Jožefa.

Šmihel pri Novem mestu. V kapeli na Grmu: 1. Marijino oznanjenje, 2. Marijino obiskovanje.

Trebnje. V podružnici na Vini gorici: 1. Angel varuh, 2. sv. Izidor, 3. sv. Alojzij, 4. sv. Notburga. V kapelici božjega groba: Žalostna M. B.

Trsat. Na hodniku frančiškanskega samostana je več Mencingerjevih slik: sv. Frančišek, sv. Anton Pad., sv. Bonaventura.

(Dalje prihodnjič.)

⁸ Mittheil., 1848, 75.

⁹ Steklasa, Zgod. šentrupeške župnije.

⁷ Cvetje iz v. sv. Fr., 1915, 54.

Alojzij Krivda.

Spisal France Bevk.

Alojzij Krivda, ti strašni, postoterjeni človek! Skozi hrbtenico mi gre mrščavica, kadar čujem tvoje ime, prsti se mi skrčijo kot kragulju, srce okameni in iztisne zadnjo kapljo, oči postanejo zbegane in pijane, noga klecne v kolenu.

Kje si? Kod hodiš? Ali sem te sanjal ali si v resnici, ti nemogoča prikazen, strah iz polnoči, senca črne sobe in njeno strahotno telo? Tako blizu si, da te ne vidim, tako velik si, da te ne dosežem; veliko drevo si s prečudnim sadjem in jaz še Peter Klepec nisem, da bi te položil na tla in pobožal tvoje veje kot razkuštrane lase.

Kolikokrat so segle roke po koreninah, da bi jih izruvale, a so omahnile. Še nisi dovolj prosil Boga, sinček mali, pastirček, ki nate pljuvajo. Z očmi požiraš korenine sto klafter pod zemljo; rad bi jih s puncicama prežgal, ne moreš jih.

Kamorkoli pojdeš, gre grenka misel za teboj: v daljino buljiš, a sedanost ti je s sedmimi pečati zapечатena knjiga. Analfabet si in ne znaš brati, niti raz obraz Alojzija Krivde ne, vidiš gordijski voz, ne znaš ga presekat, svoj obraz vidiš v zrcalu njegovih oči, ne veš, čemu so gube na čelu.

Alojzij Krivda, ti angelska lilija, stoteri vrag, kje že je bilo, ko sem te srečal in se je za hip zablestela beseda, prešla v razum in se zablisnila v srcu: Tako je! Smejal sem se in plakal sem.

Bilo je v baški dolini; pot je šla navkreber, v čudovite grape vodá, ki tečejo izpod Porezna, razbičane od padcev, vesele v pesmi kot truden popotnik. Vso to lepo daljavo sem šel sam in v noči; po klancu in po kamenju, mimo jelš in lesk, po laporju in ilovici, mimo groznih spominov mladosti, znamenj tistih, ki so se ubili ali jih je strela udarila, spominov na mrličje, ki so se prikazovali potnikom o polnoči, mimo brežne stene, od katere se je krhalo kamenje noč in dan in se krohotalo v dolino.

Popadla me je groza, ki bi je ne bil dal za cekin. Bila je moja mladost v njej in videl sem jo v tihi, nadahnjeni postavi, ki je šla kot senca z menoj. Na mostu sem čul, da se je iz valov izvil vzdih in se je dvignila iz pen postava utopljenca, ki je še od mladosti tičal v mojem spominu.

Ozrl sem se kot da se bojim zavratnega umora. Skozi solze groze, ki so mi plesale v očeh, sem zagledal, da se je moja senca preklala na dvoje in da je postala druga polovica človek, ki nosi palico in culo in ima sam svojo senco s seboj.

Obstal sem. Zaustavil sem trepetanje živcev in vprašal:

»Kdo si ti?«

»Alojzij Krivda sem,« je odgovoril tujec v gladkem jeziku; govorica ga ni razodevala, od kod je; zdel se ni niti berač niti popotnik. V glasu je bila milina, oči so žarele.

»Alojzij sem,« je ponovil, »po svojem imenu. Krivda se pišem, ker hočejo tako.«

»Kam potuješ?«

»V svet grem.«

»Kje si bil?«

»Iz ječe uham. Ali me ne poznaš?« je dejal in me pogledal. Res se mi je zdel znan. Zdelo se mi je, da sem ga že videl na narodni veselici, med tisočglavo množico, ki pritrjuje drznemu govorniku, med onimi, ki so dali premoženje za besedo, med tistimi, ki so kakor svetla glorijska poldneva, pesem, ki mi dolga leta zvení v srcu.

»Ali me ne poznaš?« je dejal in zmagoslaven je bil njegov pogled, ožarjen z lepoto ironije in norčevanja, ki more vzzoreti le v preizkušeni duši. »Ali me nisi videl še nikoli? Jaz sem nedolžen in vsega kriv, beden in bogat, pljunek slepega zaničevanja in luč, ki blagruje, je na meni.«

Preskočila sva jarek, ki je bil razsušen, težko bruno nama je zastavilo pot. Preskočila sva oboje. Pri tem me je prijel za roko; bil je topel, da mi je bilo milo v duši.

»Jaz sem skrunilec grobov, zaničevalec postav in mrličev, rušilec spomenikov, teptalec zastav, zasmehovalec tuje pesmi in besede. Požigalec sem celo in ubijalec, ropar in tat, ošabnež in petoliznik, toča in grom, slaba letina in nalezljiva bolezen, lakota in pohujšanje. Kriv sem vseh grehov proti človeški naturi, proti božji in cerkveni postavi, kriv sem svojega rojstva in življenja, slabega spanja mogotcev in nerazpoloženja rabljev, njih onemogle jeze in hinavščine... Čudo si, da me še nisi videl ne srečal, ne dohitel ne pil z mano, ne delil v ječi ležišča z menoj. Jaz sem krivda vsega zla in to izvira iz največje krivde, da živim. Na, ubij me, če hočeš, prevotli moje srce. Storil boš uslugo meni in drugim.«

Postal je in prenehal. Na dnu oči se mu je svetil silen ogenj. Sova je zaskovikala na starem tršu, strahoten glas se je razbegnil v nasprotno steno hriba.

»Glej, in taki so vsi. Molče. Sram jih je. Vendar so preverjeni o vsem in vprašajo: Odkod je Alojzij tvoje ime? Alojzij z lilijo, deviška čistost. — Človeku, ki ima samo srce in vest za dokaz resnice, ne verujejo; za pravico je treba tudi pesti. Pravico si ustvarja vselej močnejši.

Nekdo mora biti kriv. Ko me zgrabijo, stojim pred sodnikom in vprašujem: Kdo mi dokaže krivdo?

Sodnik zamahne malomarno z roko: Kdo drugi je storil? Povej ga! Po svojem obrazu si goden zato, po svojem priimku, ki se te drži, si ustvarjen za ječo. Čemu bi iskali drugega, ki mu ni vajeno ne sedalo ne srce...

Hotel sem biti močan, da bi si ustvaril pravico. Bil sem pritlikavček. Še molitve mi niso pustili, ker so govorili v imenu Boga in mi zagrenili materino po-božno besedo ob zadnji uri...

Govoril ni niti otožno niti veselo, kot da pravi vsakdanjo povest. Z roko je plaval pred seboj, da je trgal pajčevino, ki je bila razpredena čez stezo, ko sva šla med grmovjem.

Prišla sva na vrh poti, na majhno planjavo, ki je po drugi strani padala navpik kot stena v gozd, ki je bil tih kot srce, ki ni dihalo.

Jaz sem molčal, ker bi bila vsaka beseda odveč, ker sem ga spoznal in ker mi je sedel kot mora na prsi. Videl sem ga naenkrat bledega, krvavega, razbičanega od biričev, zaoteklih rok za zapestjem, opljuvanega, s črno bunko na čelu, polnakega, da je kazal marogaste ude, oči so mu bile zakrvavele z ogromnim kolobarjem, kot da se vidi do kosti.

V nočni svetlobi se je dvignil na prste in dvignil glavo, uprl oči kot slepec, ki išče svetlobe, kot sveti

Frančišek, ki pridiguje živalim v gozdu. Glas je bil srebrn in nalahno pojoč.

»Jaz sem Alojzij Krivda, vsega krivi, nad vsem nedolžni; bič, ki me tepe, ni od mene spleten. Še srce so mi razdvojili in dušo, in zadnjo noč sem molil, da je kamenje v ječi trepetalo... Naenkrat se mi je prikazal — kaj mislite — kdo? Od velike bleščobe ga nisem mogel zreti, pa naj je bil kdorkoli, ki mi je del roko na rame in me je vprašal:

Kaj hočeš?

Trepetal sem in dejal: Kaj naj storim, o kaj naj storim?

In dejal mi je: Hodi svojo pot, vse drugo bom storil jaz, — in je izginil.

In zdaj grem svojo pot in povem vsem, vse drugo se bo zgodilo...

Zatrepetal sem. Bil je naenkrat silno velik in je presegel jelko in goro, obraz mu je sijal od neznanega... Povesil sem oči... Zdelo se mi je v tem hipu, da je padel kakor senca in izginil na vrhovih dreves v gozdu, ki so se zganili in zašumeli, kot da hodi z ogromnimi koraki po njih...

Nisem ga videl več — vidim ga tisočkrat. Hodi svojo pot, pripoveduje vsem in čaka...

Spomin.

Prijatelju † Jaki Mejaku.

Kajkrat spominjam istrskih se gričev
in trt in oljčnih gajev
in tihih stez in klančastih poti
in iščem tebe — tebe ni.

Priromam v Lazaretto vecchio in v pristavi
— prijaznem dvorcu sred zelenja
ob morju iščem te kot one lepe dni
in tebe — tebe ni!...

Na morju tone jadrnica za obzorje —
Ah da, čez morje dni
odpeljal si, prijatelj, se na beli jadrnici »Fides«
v daljno mesto večnosti.

Joža Lourenčič.

Biser.

Judovska pravljica.

leskečim se nakitom v roki so prihrumeli učenci k rabiju Simonu: »Glej, mojster, Bog ti je poslal v nagrado bogastvo. Kamela, katero si kupil včeraj od Izmaelita, je nosila pod svojim sedlom ta zaklad. Glej, kako se leskečejo biseri! Velika je tvoja sreča!«

Začudeno je pogledal Simon svoje učence: »Jaz sem kupil samo kamelo; nesite takoj zaklad možu, ki mi jo je prodal!«

»Mojster! On je Ismaelit, Bog ti pošilja srečo po neverniku.«

»Je li naše poštenje drugo za vernika in drugo za nevernika?« je karal Simon svoje učence. »Dragocenejšje kakor vsak dragulj je naše poštenje; najsi raztrgan, najsi bos, toda bodi pošten.«

Rekel je in od rodu do rodu gre glas o možu, čigar čistih rok ni umazalo krivično blago, čigar oči niso zaželele revščine vdov in sirot.

L. F.

[7]

Roparji na slovenski zemlji.

Zgodovinske drobtine. — Zbral Leopold Podlogar.

Prvi vdor v slovenske pokrajine se je izvršil po zmagi sultana Bajazita nad vojsko Sigismunda in Hermana Celjskega pri Nikopolju 1396, in sicer na Štajersko v Ptuj. Mesto so razdejali in požgali, okolico opustošili in odpeljali s seboj v suženjstvo 16.000 mož, žena in otrok.

Leta 1408 in 1411 so izvršili Turki prva roparska napada na Belo krajino in jo grozno opustošili. — L. 1415 so prišli Turki prvič pred ozidje Ljubljane. Zgodovinarji trdijo, da so tega leta odvedli 30.000 kristjanov preko Dalmacije v suženjstvo. Poslej so turški napadi v slovenske pokrajine prenehali, ker so Turki hoteli zavojevati najprej ves Balkan. 25 let se jim je sijajno upiral narodni vojskovodja Albancev, Skander beg.

Leta 1453 se je sultan Mohamed II., »osvojevalec«, lotil tudi Carigrada in ga po strašnem klanju zavzel. Imel je vojsko, ki je štela pol milijona mož. Tri leta kesneje se je vrgel Mohamed II. z vso silo na drugo, največjo oviro njegovega gospostva, na Belgrad. Toda Hunjadi in Kapistran (franciškan) sta ga osvobodila. Toda že leta 1458 si je sultan Mohamed podvrnil zadnji ostanek srbske države z utrjenim mestom Smederevom. Poslej so se pa vrstili številni in grozni vpadi večjih in manjših čet v slovenske pokrajine. — L. 1471 je pridrl bosenski paša Ezebeg na Kranjsko do Ljubljane in tu razdelil svoje čete v tri smeri: eno proti Kranju, drugo proti Kamniku in Celju, tretjo na Dolenjsko proti Stični. Tudi na Vipavsko in Goriško so udrli isto leto. Od l. 1471 do 1480, sodijo zgodovinarji, da so Turki odpeljali iz naših pokrajin nad sto tisoč ljudi in jih prav toliko tudi poklali. — Za obrambo je ljudstvo začelo zidati tabre (l. 1471), ki še danes pričajo o težkih časih naših pradedov.

Ko je minila za naše pokrajine turška sila, ko se ni bilo več bati turških roparjev, tudi o roparskih vitejih, kakor so bili omenjeni v prejšnjem poglavju, ni več slišati. Dokazano pa je o »plemeniti gospodi« nekaj drugega. Znano je, da so laški plemiči še v prvi polovici preteklega stoletja v svojih gradovih silno razkošno živeli, četudi ni bilo v rodbini denarja in pri gradovih ne bogvekaj posestva. Od kod torej to razkošje po teh gradovih? Ti laški plemiči so imeli najete roparje, ki so kot plačani najemniki zanje ropali, kjer se je dalo, ali pa je bil njih grad skrišališče roparjev.

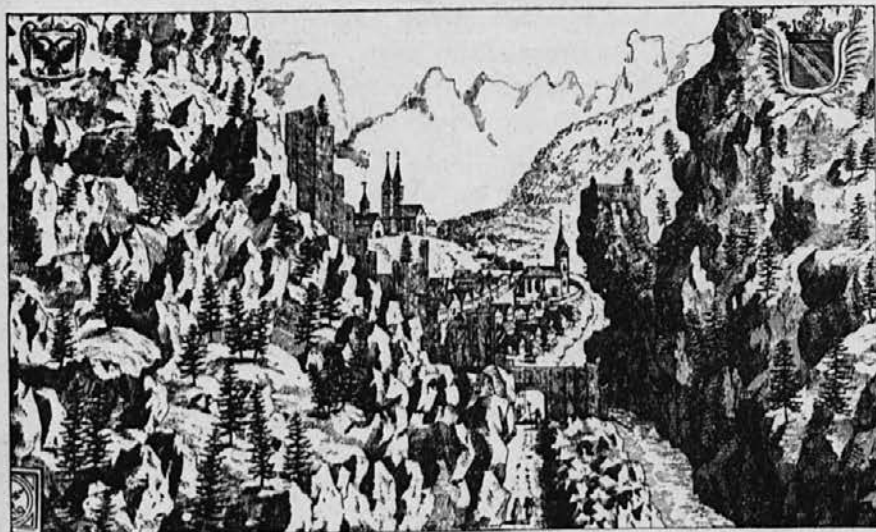
Naj si je bilo temu tako ali tako, zaloge po takih gradovih so bile neizčrpne. Tudi o »naših plemenitih« je dokazano, da so imeli po gradovih prav »po laškem načinu« najete ali uslužbene roparje, katere so rekrutirali iz upokojene nemško-viteške soldateske ali pobeglih laških ladronov (roparjev).¹

Sv. Janez Kapištran.

VI. Poturški roparji do srede XIX. stoletja.

Med letom 1593 in 1606 turški roparji že niso več pohajali v naše kraje. Ljudje so se oddahnili od prestanega strahu in trpljenja, pa ne za dolgo. Roparstvo se je kmalu pojavilo v vseh delih naše zemlje in za vsak del posebna vrsta roparjev, ki je bila druga od druge močno različna. Zlasti so imeli Dolenjci svojo posebno vrsto. Gorenjci in Notranjci prav tako. Seveda se te roparske bande niso držale tedanje politične razdelitve dežele, ampak so rade prestopale meje, če je bilo le kaj upanja na plen.

Utrdbe pri Železni Kapli na Koroškem.

¹ Dimitz IV. 477.

A. Dolenjska nadloga.

Komaj pol stoletja je minilo, odkar je ponehalo po Dolenjskem delovanje nasilnih roparjev hajdukov, pred katerimi je pač največ pretrpela Bela Krajina.

Hajduke-roparje je rodila turška sila. Te pa moramo dobro ločiti od junaških jugoslovanskih hajdukov, katere je rodila tudi turška sila, pa so ostali premnogi Jugoslovonom na Balkanu v najbolj častnem spominu.

Ko se je Turek siloma naselil po jugoslovanski zemlji, po vsem Balkanu, je neusmiljeno zatiral ubogo rajo. Naravno je, da se je ljudstvo upiralo vsaki preveliki nepravdi. Nasproti vsemogočnim pašem in agom pa je ta odpor malo izdal. Posamezni možje in mladeniči so zapustili svoje domove in jo potegnili v gore. Od tam so prežali na Turke, jih preganjali in pobijali, v nadi, da prepodijo Turke in se osvobodijo. Borili so se torej za svobodo naroda, borili se za sveto stvar in niso iskali osebne koristi. Narod jih je ljubil in spoštoval, narodna pesem jih proslavlja kot narodne mučenike, ki so tvegali svoje dragoceno življenje za sveto stvar, za vero in svobodo. Hajduki so bili jugoslovanski narodni osvoboditelji, kateri so največ pripomogli do tega, da Turki niso še huje puštošili krščanskih dežel. V ta namen so se odrekli najčilejši sinovi vseh stanov svetu in življenju, živeli po gorah in hajdukovali. Vedeli so, da so zanje pripravljeni koli, na katere jih bodo nataknili Turki, če jih dobijo v roke. Taki so bili pravi vitezi naroda, ki jih je brezmejno spoštoval.

Zato tega imena ne zasluži ropar, ki v naših očeh ni bil nič manj nasilen od Turka. Tega častnega imena tem roparjem ni nadejal Jugoslovom, ampak nerazsoden tujec, ki je, v primeri rečeno, obesil lopovom zlato verižico okrog vratu, ko je zaslužil krvnikovo vrstico.

Kranjsko in hrvaško Prikolpje, od izvira srebropene Kolpe do njenega izliva v Savo, je bilo ob času turških napadov, v 15. in 16. stoletju, nekako razljudeno in redko naseljeno. Vse okoliščine kažejo, da so ljudje iz strahu pred neprestanimi napadi Turkov svoja zemljišča poprodali graščinam in se izselili v varnejše kraje. Ti redko naseljeni kraji so kmalu kaj prav prišli.

Vlahi, živeči ob turški meji, Srbi in Bolgari, so čezdalje huje občutili neznosno turško moč, ki jih je stiskala in siloma turčila. V začetku 16. stoletja so poskušali umakniti se Turkom kamorkoli. Naselili so se v zapuščene kraje okrog Dinarskih planin, ob

Uni, Srbi in Glamoči. Bihačani so jih priporočili generalu Kacijanarju, proseč ga pomoči in podpore za zimo (1530). Zatrjevali so mu, da bodo prestopili h katoličanstvu in da bodo za brambo jugoslovenske meje neprecenljive vrednosti. Kacijanar jih je uslišal tem rajši, ker je doznal, da Vlahi vohunijo o gibanju turške vojske in poročajo obmejnim poveljnikom. To pa tudi Turkom ni ostalo prikrito in Vlahi so se začeli bati, da jih bodo Turki kot vohune kaznovali. Zato so prosili deželnega glavarja Kacijanarja, naj jim nakaže prostora na avstrijski zemlji. Na ukaz kralja Ferdinanda so jih začeli deželni stanovi naseljevati po opustošenih zemljiščih žumberške, mehovske, metliške, poljanske in kostelske graščine. Naseljevanje Vlahov se je začelo leta 1530 in se dovršilo leta 1598, ko so se naselili na zapuščenih zemljiščih grofov Zrinjskih in Frankopanskih ob Kolpi na Hrvaškem, potem v Marindolu in v Bojancih na Kranjskem. Ljudje so jim nadeli ime Uskoki ali Pribeği.

Nekaj Uskokov so uvrstili v stalno graničarsko vojsko, drugi pa so služili graničarjem za ogleduhe po Turškem.

Tedanja poročila tožijo čez Uskoke, da so sicer hrabri, pa omahljivi in nezvesti pomočniki graničarske vojske. Dali so se radi podkupiti od Turkov, h katerim so večkrat pobegnili. Naseljeni Uskoki pa so se preživljali, ko jim je doma pošel živež, s tem, da so plenili po Turškem. Kadar tam ni bilo prilike, so se spravili doma nad svoje sosede. Še Valvazor piše (1689) o njih, da so radi segali po tujem in še segajo, da znajo najti, česar nihče ni izgubil, in vzeti, preden se jim je dalo.

Že v stari domovini vajeni boja in ropanja, se Uskoki tudi v novi domovini niso marali privaditi delovnemu življenju. Ko pa po ukročni turški sili niso smeli in tudi niso mogli napravljati roparskih pohodov v turške pokrajine, so postali huda nadloga domači deželi. Na pogostne pritožbe domačinov jih je začela vlada strogo nadzorovati in vsako hudo delstvo brezobzirno kaznovati. Poroča se nam, da so mnogo roparskih Uskokov obglavili v Črnomlju in Metliki. Stroge odredbe so vendar prisilile te ljudi, da so se oprijeli dela in si oskrbeli prehrano na lastni zemlji. Vendar pa vlada roparstva ni mogla popolnoma zatreti. V temnih in nedostopnih goščavah ob Kolpi, na hrvaški in kranjski strani, so nastala roparska gnezda, kamor so se shajale roparske hajduške družbe.

(Dalje prihodnjič.)

Po okrogli zemlji.

Politični pregled.

Jugoslavija. V narodni skupščini in zlasti v posameznih odborih se je v zadnjem času pridno in hitro delalo. Predebatiral se je novi vojaški zakon, ki nalaga ljudstvu precej novih, trdih obveznosti, zakon o naknadnih kreditih, ki je bil sprejet, zakon o dvanajstinah, ki prinaša ljudstvu, posebno kmetiškemu, precej novih davčnih bremen. Obravnava se uradniški zakon, ki naj reši najbolj pereče uradniško vprašanje. — Precej je razburil jugoslovansko javnost atentat na ministrskega predsednika Pašića. Neki Raić, po rodu Srb, je streljal na Pašića, ko se je le-ta peljal v avtomobilu iz narodne skupščine. Napad pa ni uspel in je bil ministrski predsednik le na roki lahko ranjen. Ko so napadalca prijeli, je izjavil, da je atentat izvršil zato, ker vodi Pašić napram Radiću premehko politiko. Pravi vzrok pa je najbrže osebnega značaja, ker Raić ni bil sprejet v zunanje politično službo, za katero je prosil. — Veliko vznemirjenja v Jugoslaviji je povzročil prevrat v Bolgariji in padec Stambolijskega, ki se je v zadnjem času vedno bolj približeval Jugoslaviji. Belgrajska vlada je hotela v začetku zelo ostro nastopiti proti novemu bolgarskemu režimu, toda po posredovanju Anglije je to opustila. — Sporazum, ki se je načel v Zagrebu med zastopniki Srbov, Hrvatov, Slovencev in Muslimanov, se ni premaknil z mrtve točke. Protokol, ki se je tedaj sklenil in obojestransko podpisal, se ni začel izvajati in tako je notranjepolitični položaj še vedno silno napet. Ta napetost se je povečala še s tem, da je vlada prepovedala shod, ki ga je napovedal Radić v Zagrebu, in ko je kljub temu došlo mnogo ljudi, ki so hoteli zborovati, jih je policija s silo razgnala. Kljub temu se lahko reče, da ideja sporazuma tudi med treznimi Srbi vedno bolj pronica in da to vprašanje sicer počasi, toda vendarle dozoreva.

V Bolgariji se je nenadoma izvršil velik političen prevrat. Revolucionarji, katerih vodja je bil profesor Cankov, so s pomočjo vojaštva odstavili vladno. Ministri so deloma zaprti, deloma so pobegnili. Ministrski predsednik Stambolijski sam je bil tisto noč v svojem rojstnem kraju Slavovici, odkoder je pobegnil, ko je zvedel o dogodkih v Sofiji, ter zbral kmetiške čete, s katerimi je upal novo revolucionarno vladno odstraniti. V bojih med kmeti in vojaštvom pa je Stambolijski padel in s tem je bil kmetiški odpor zlomljen.

Bolgarska revolucija ima mnogo vzrokov. Revolucionarji sami navajajo kot glavni vzrok nasilni absolutizem, s katerim je vladal Stambolijski. Vladni — zemljoradniški — stranki nasprotne organizacije je razpuščal, voditelje zapiral, liste ustavljal, grozil je s požigi itd. Vse to je zlasti inteligenco podžigalo k odporu, ki je ob pripravnem trenutku izbruhnil. Vendar se zdi, da je nasilni absolutizem Stambolijskega bolj zunanji vzrok. Pravi razlogi pa tiče v političnih načrtih, ki jih je hotel izpeljati Stambolijski in ki se niso ujemali z angleškimi in italijanskimi željami. Stambolijski je hotel — v kolikor se je dosedaj dokazalo — ustanoviti iz Bolgarije in Srbije veliko jugoslovansko carstvo z glavnim težiščem na Egejsko morje. Hrvatska in Slovenija bi bili iz te države izključeni. Ta načrt pa je bil neprijeten Angliji, ki se je s tem čutila ogroženo v svojih trgovskih interesih, ki jih ima na Balkanu, in v — Aziji (Carigrad kot vrata v Azijo!); še neprijetnejši pa je bil Italiji, ki si ne želi na Balkanu močne države.

S tega stališča je tudi umljivo obnašanje Romunije, ki je — dasi je članica Male antante — odsvetovala jugoslovanski vladi vsak korak proti novi bolgarski vladi.

Sedanji bolgarski režim je močno nacionalistično in monarhistično usmerjen in je zato kakšno ožje sodelovanje z Jugoslavijo zelo neverjetno.

Vlada Stambolijskega je pomenila za Bolgarijo velik gospodarski in kulturni napredek. Vse gospodarstvo je skušal postaviti na združeno podlago. Zato je ustanovil nebroj zadrug, ki lepo uspevajo. Ljudsko izobrazbo je skušal dvigniti s tem, da je ustanovil celo množico šol. Tudi kot državnik je bil silno spreten in je kljub porazu, ki ga je doživela Bolgarija v svetovni vojni, dosegel prav znatne ugodnosti pri odplačevanju vojne odškodnine. Zapleteno macedonsko vprašanje je skušal spraviti s sveta z znanim nižkim dogovorom, ki pa je zanj postal usodepoln, ker je znatno pripomogel k njegovemu padcu.

Francosko-nemški spor dozoreva. Nemčija je — kakor smo že zadnjič poročali — stavila svojo drugo ponudbo, v kateri meni angleška vlada, da se more vzeti kot podlaga za pogajanja med Nemci in Francozi. Francoska in belgijska vlada pa sta tudi to nemško ponudbo kot docela nesprejemljivo odbili. Angleška vlada, ki se je radi ljubega miru med zavezniki samimi končno vedno vsaj na zunaj prilagodila francoskemu stališču, to

pot ni odnehala. Sestavila je spomenico ter jo poslala francoski vladi. Spomenica obsega sledeče točke: odplačevanje dolgov med zavezniki (Francija namreč dolguje ogromne vsote svojim zaveznikom) se bo v toliko za Francoze ugodno rešilo, v kolikor bodo v rešitvi reparacijskega vprašanja pokazali dobre volje; Nemčiji se mora dati nekaj odloga za odplačevanje vojne odškodnine, katere vsota se mora natančno določiti; Nemčija pa mora dati resno jamstvo gospodarskega značaja. Pod temi pogoji pa se naj Francija odreče vojaški zasedbi Porurja. Obenem je angleška vlada s to spomenico neoficielno namignila Franciji, da se bo začela z Nemčijo na svojo roko pogajati, če se Francija ne prilagodi njenemu stališču.

Tudi sv. oče Pij XI. je posegel v ta spor, ki ogražal ves evropski mir, ter je poslal državnemu tajniku kardinalu Gasparriju pismo, v katerem obema prizadetima državam kaže pot, kako naj v obojestransko zadovoljstvo rešita to zapleteno vprašanje.

Težke razmere vladajo v **Španiji**. V višje in nižje vladne kroge se je vgnezdila grda korupcija, gospodarski položaj se radi vedno silnejše angleške in francoske konkurence vsak dan slabša, brezposelnost raste, armada je v Maroku (španski koloniji v severni Afriki) v boju z domačini doživela težke poraze, pokrajina Katalonija neizprosno zahteva avtonomijo — vso to zmedo pa spretno izrabljajo socialisti, ki razvnete strasti še podpihujejo in podžigajo ter tako pripravljajo tla za politično in socialno revolucijo.

V **Rusiji** se gospodarski položaj polagoma boljša, lakota ponehuje, velika množina ruskega žita se bo letos izvozila na zunanji trg. Federalizacija sovjetskih držav se vedno bolj izpopolnjuje, vršilo se je II. zasedanje izvršilnega odbora sovjetskih republik, kjer je bil predložen in sprejet načrt popolne federalizacije ruskih združenih držav. Pravoslavnega patriarha Tihona je vlada izpustila iz ječe. Zdi se, da je prišlo med obema do nekega sporazuma — vlada ga hoče še pripoznati za patriarha, le-ta pa se ne izjavlja več proti sovjetom.

V **Italiji** ima Mussolini še vedno zelo težavno stališče posebno radi nove volilne reforme, kateri popolari načelno nasprotujejo. Mussolini je zato poskusil razklati ljudsko stranko v dva dela, da bi s tem oslabil svojega najnevarnejšega nasprotnika, pa se mu ni posrečilo. Zakaj katoliška stranka, ki se je ustanovila poleg Ljudske stranke, ima le malo pristašev. Da bi obdržal nacionalistične množice pri volitvah na svoji strani, hoče še prej priklopiti Reko Italiji. Ker pa bi to nasprotovalo vsem tozadevnim pogodbam in ker se Jugoslavija še vedno močno ustavlja tem nameram, te aneksije ne bo tako lahko izvršiti.

V **Avstriji** se je gospodarski položaj z mednarodnim posojilom, ki ga je sklenil prelat dr. Seipel, znatno izboljšal, valuta se je popolnoma ustalila in kaže prav lahko in počasno tendenco navzgor. Državniški in finančni talent prelata dr. Seipla se je sijajno izkazal.

Carizem in revolucija.

Fr. Terseglav.

Vladimir Iljič Uljanov, ki je kakor večina ruskih revolucionarcev sprejel drugo ime **Ljening**, brez dvoma največja osebnost Rusije za Petrom Velikim in tudi najmočnejši pojav sodobnega človeštva, se je bil rodil 10. aprila 1870 v mestu Simbirskem. Kakor velik del ruskih revolucionarcev je plemiškega, ali kakor Rusi pravijo, dvorjanskega, dasi bolj skromnega pokolenja in

obenem iz birokracije, kajti njegov oče je bil državni svetnik in nekak nadzornik nad ljudskimi šolami. Kakor večina mladih ruskih inteligentov, se je tudi Vladimir Iljič že kot gimnazijec opredelil med revolucionarce, odločilno pa je v tem smislu vplivala nanj usoda njegovega brata Aleksandra, ki je pripadal teroristično-socialistični struji takozvanih narodnikov, katera je uprizorila smrtni atentat na carja Aleksandra II. Aleksandra Iljiča so obesili, Vladimir pa je zaprisegel samodržavju borbo na življenje in smrt, odšel na kazanjsko univerzo študirat pravo, bil zaradi revolucionarnih idej izključen, kljub temu napravil v Petrogradu državne izpite, začel tu organizirati delavstvo na socialno-demokratskih načelih ter bil v letih devetdesetih pregnan v inozemstvo, kjer je pripravljaval veliko rusko revolucijo. Preden o njej izpregovorimo, se hočemo kratko ozreti na zgodovino ruskega samodržavja, brez katere ruski revolucionarni pokret ni razumljiv.

Ljening.

Rusija je od 9. stoletja po Kristusu do začetka 17. stoletja bila razdeljena v posamezne kneževine, kojih knezi so bili iz skandinavsko-varjaškega plemena Rjurikova. Ta doba ruske zgodovine je zaznamovana po dediščinskih sporih med posameznimi knezi, med katerimi je eden bil veliki knez. Spricho tega ljudstvo ni prišlo ne do duševne izobrazbe ne do gmotnega blagostanja in kmetiški stan se je iz svobodnega počasi prelevljal v robski, suženjski. Zdaj je prevladovala novgorodska, zdaj kijevska, zdaj vladimirska, zdaj moskovska kneževina. V kulturnem oziru je prednjačila malorusko-kijevska, od katere pohaja vse tisto dobro, od česar je rusko ljudstvo še dolga leta potem ži-

velo, zlasti krščanska izobrazba, koje središče so bili samostani ali takozvane lavre, najslavitejša takozvana pečerska pri Kijevu. Politično pa je sčasoma prevladala moskovska, zlasti potem, ko so njeni veliki knezi v 15. stoletju odoleli tatarskemu jarmu, pod katerim so Rusi ječali od začetka 13. stoletja, torej 200 let. Suženstvo pod Tatari je ruski narodni značaj še bolj izpridilo; poteze, vtisnjene muhiku od domače gosposke samovolje, so se pod tatarščino še poglobile, postal je nezaupen, goljufiv, nezanesljiv, na zunaj lizunsko pokoren, v svojem srcu pa divje uporen, zaradi nemožnosti, da bi se dejansko organizoval in uprl, sanjav, brezbrizen, pa tudi prekanjen, zanikaren kot obrtnik, nemaren kot obdelovalec zemlje, ki njenih sadov ni sam užival, krut napram šibkejšemu, ne da bi se zabrisale prelepe črte njegovega slovanskega značaja, ki so nezabrisane počivale v njem skupaj s prav nasprotnimi, n. pr. mehkoba, usmiljenost, požrtvovalnost, potrpežljivost, velikodušnost, dobrotljivi odnos napram trpljenju in tudi grehu ter zločinu, ki ga ruski narod ne smatra za krivdo, ampak za nesrečo. Gosposka samovolja in tatarska nebrzdanost sta tudi povzročili, da se je gazil npravstveni zakon, da se je rodbinsko življenje nekaznovano onečaščalo tako od strani samodržavnikov kakor od razbojniških tolpe Azijatov, da je npravnost padla in odslej tudi ostala na neverjetno nizki stopinji v posestrimski družbi z materialno bedo.

Šibanega kmeta drgnejo z octom.

Pravoslavna cerkev se je izpočetka odlikovala kot edina in močna pospeševalnica ljudske npravstvene izobrazbe, dokler je bila še kolikortoliko samostojna, zlasti so bili menihi svetilniki krepostnega življenja, strogih npravi in narodnega duha. Toda že veliki knezi so počasi spravljali višje duhovenstvo v zavisnost od sebe in Ivan Grozni (1534—1584), ki je sicer izvedel edinstvo države ter s satansko krutostjo s pomočjo opričnikov pokoril svobodno plemstvo, bojarstvo, ki ga je izpremenil v sebi podložno, je kljub svoji, seveda boleštni nabožnosti, posegel celo po patriarhu. Sijajno nam to dobo opisuje Aleksander Tolstoj v svojem »Knezu Serebrjanem«, ki ga objavlja »Mladika«, in po bistvu se te razmere niso potem več izpremenile do 20. stoletja, dasi se je predrugačil socialni ustroj ruske družbe. Cerkev je postala državni urad in ljudstvo vzgajala v popolni podrejenosti samodržavju, povzdigujoč carja v resnici do božjega namestnika na zemlji. Družinsko življenje se je uravnalo po »Domostroju«, nekaki hišni knjigi čednosti, ki je, čeprav iz globoko krščanskega duha pisana, polagala skoro vso važnost na suženjsko zunanjo pokorščino, strogo natančnost na videz in strah pred kaznijo in življenje po njej v domači hiši je bilo bolj prisilna ječa nego svobodna

služba dobremu. Čim strožja so bila ta življenska pravila za ženo in otroke, možu oziroma očetu popolnoma podvržene, tem bolj so se tajno kršila. Tudi nabožnost se ali sploh ni v enih globoko ukoreninila ali pa se je v drugih izrodila in izpačila v praznovorno izpolnjevanje obredov brez pravega jedra. Le v maloštevilni plasti ruskega naroda, zlasti v nekaterih kupčevskih rodovinah — ruska družba se je strogo ločila v dvorjanski, meščansko-kupčevski in kmetiški stan z izvestnimi predpravicami oziroma podložniškimi obveznostmi — je pognala čistiljivost krščanskega življenja globoke korenine in se ni do danes popolnoma izgubila. Poleg te trdne staroruske vernosti na eni in nepristne licemerske nabožnosti na drugi strani se je potem od Petra Velikega dalje začelo razvijati popolno versko brezbrizje in bogotajstvo, in to čisto naravno.

(Dalje prihodnjič.)

Etna.

V. Šarabon.

Pretekle tedne je Etna zopet bruhala. Nemirna ognjena gora je izlila iz svojega osrčja ogromne reke lave. — Lava je temnorjava, kašnatu gosta, žlindrastra snov, ki se počasi vali in strja. — Požgala in porušila je več vasi in mest, zlasti precej veliko mesto Linguaglossa, trg Cerro in Catena. Ko bo ta številka »Mladike« izšla, bo vprav deset let, odkar smo stali trije Slovenci na najvišjem robu Etne: dr. Debevec, abiturient Gjod in jaz.

Dr. Debevec je peljal tedanje dijake v Italijo, jaz sem šel sam; pot nas je pa vendar do Neapola vodila skupaj. Nekaj dijakov je šlo domov že v Florenci, nekaj v Rimu, ostali pa v Neapolu. Sedel sem na trgu sv. Petra v Rimu, pil monakovsko pivo in gledal na cerkev, primerjal in študiral. Pa vidim naenkrat, da stoji nekdo pred menoj, s klobukom v roki. »No,« sem si mislil. Pogledam in je bil naš šolski sluga Vokaun. »Kaj pa vendar Vi tukaj?« sem ga vprašal. »Z Gjodom potujeva. Maturo je napravil in bi rad nekaj videl. Ker sem bil jaz že enkrat v Italiji, sva šla skupaj.« — »Kam gresta še?« — »Še v Neapol, tam pogledam še neki vrt in nato grem domov.« — Tisti vrt, ki ga je mislil naš ljubi Vokaun, je bil pa le znameniti akvarij, vsebujoč raznovrstne živali Sredozemskega morja; poslopje je pa res sredi vrta.

Za Vokaunom jo primaha Gjod; rekel mi je, če sme naprej z menoj, in sem bil seveda za to. V Neaplju smo se ločili; prodirali smo naprej samo gori imenovani trije. Ogledavši si vse zanimivosti glavnega sicilijskega mesta Palerma, ki mi je izredno ugajalo, smo se peljali preko Sicilije proti Cataniji; ime tega mesta smo pretekle dni vedno brali, od tam je najlažji dostop na Etno. Mesto samo je pa vse nekaj drugega kakor Palermo; ta je ličen in lep, Catania pa umazana. Že pri odhodu iz Ljubljane sem kot glavni točki svojega načrta imel na vidiku Vesuv in Etno. Ko sem si ogledal Vesuv, sem si želel še Etne. Dr. Debevec in Gjod sta bila tudi za Etno, pa smo šli.

Etna pravzaprav ni gora, temveč pokrajina, velikkanska masa nakopičene lave, pepela, kamenja itd., pokrajina, koje obseg na dnu meri okoli 145 km, torej za tri dni hoda, in ki pokriva najmanj 1200 km² = več kot sedmino sedanje Kranjske. Trideset pritlikavih Vesuvov lahko napraviš iz njenega materijala oziroma iz njegovega; kajti v italijanščini je Etna moškega spola; tudi Nemeec pravi: der Ätna. Mi smo se pa že tako navadili, da pravimo: Etna je bruhala, ne bruhal.

Navsezgodaj smo šli iz Catanije, začetkom avgusta je bilo. In to na Siciliji! Lahko si mislite, da ni bilo hladno. Pa peš! Prebivalci juga vsi jahajo in gledajo prezirljivo na

pešca. So sploh bolj zunanji: lep slamnik moraš imeti in bleščeče se črevlje pa ogromno ovratnico, glede srajce pa ni tako važno, če jo imaš ali ne. — Po sami lavi smo hodili, ki je že preperela. Zelo je rodovitna, krasni so

svojem življenju, tudi v Alpah ne, nisem veličastnosti narave bolj občutil kakor onega lepega avgustovega popoldne in večera. In to je čudno, da ti v takih nepozabnih trenutkih uhajajo misli domov in si želiš, da bi bili vsi

Bruhajoča Etna.

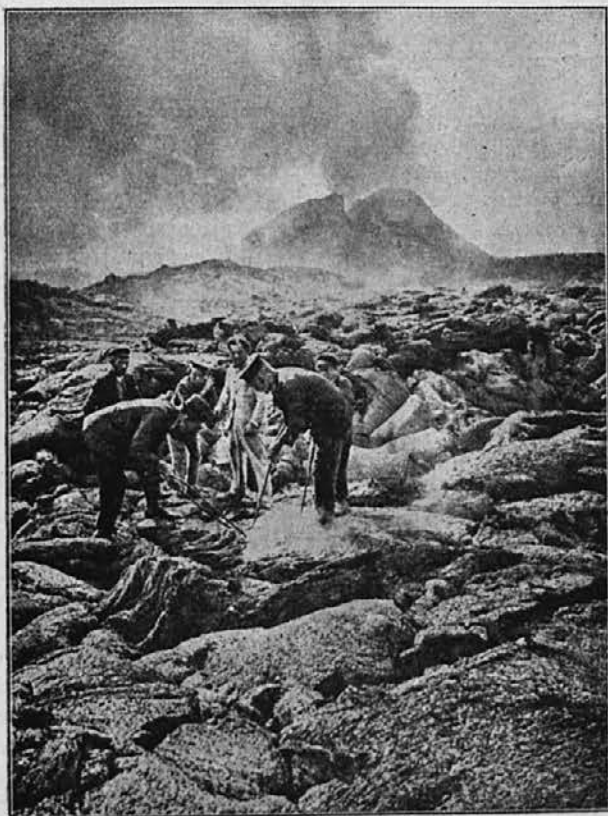
nasadi na obeh straneh ceste. V mestecu Nicolosi smo si najeli konje in smo jahali in jahali. Včasih zložno, včasih bolj strmo, iz rodovitnih predelov v puste in še bolj puste, po sami lavi in pepelu, brezkončno, kar naprej. 1500 m smo visoko, 2000 m, 2500. Nepopisna tišina! Nikdar v

tvoji znanci in prijatelji tudi s teboj in bi s teboj vred občudovali in strmeli in molili Boga, veličastnega v njegovih delih. —

Moj konj je bil malo bolj počasen in sva se sama pomikala za karavano. Mrak se je začel spuščati na zemljo.

Zdramil sem se iz sanj in pogledal naokoli; lepo je bilo. Zdi se ti, da nisi več na zemlji, da si bliže nebu, daleč, daleč tam doli pa umira narava.

V višini 2942 metrov so sezidali Angleži opazovališče (observatorij), ki se imenuje zato Casa inglese, angleška hiša. Tam smo prenočili. Drugo jutro prav zgodaj smo odšli na glavni vrh. Kajti Etna ima vse polno stranskih žrel; enkrat bruha tukaj, enkrat tam; kakor bolno telo, ki se mu odpirajo rane vsepovsod. Dobro se še spominjam, ko nam je, drhtečim od mraza — avgusta! —, pravil vodnik, kako začne gora bruhati, kako se naenkrat strese in frčijo velikanske skale po zraku, zraven pa bobni in grmi in žveplo in dim plavata okoli tebe. Hodili smo eno uro in ko se je začelo svitati, smo stali na vrhu, na robu žrela, 3300 metrov visoko. Na vrhu gore, ki se dviga naravnost iz morja! In ko smo stali ob robu žrela, kojega

Strjajoča se reka lave.

obseg znaša 3 do 5 km in iz katerega so se valili ogromni žvepleni oblaki ter jih je lahen veter odvajal vse proti eni strani, in ko smo drhteli od mraza in smo bili majhni, tako majhni, tedaj smo videli prizor, ki je nepopisen in ki ga ne bom nikdar pozabil. Vrh se koplje že v svetlobi dneva, doli pod teboj je pa še sama tema. Morje je temna stena oblakov, obdajajočih te na vseh straneh. Škrlataste oblačne plasti na vzhodu ti pravijo, da se bliža oni znani toliko opevani in zaželeni vzhod solnca na Etni, ena največja slik narave, kar jih poznamo. Naenkrat šine

svetlobni žarek skozi ozračje, pridružijo se mu drugi, ognjen pramen vidimo, spodnji del plava v najgloblji modrini. Počasi se solnce dviga, tema pod nami beži; kot velikanski stožec leži senca Etna po vsej Siciliji, tam je še tema. Četrť ure traja ta prizor in srečen tisti, ki ga je užil v vsej krasoti, kakor smo ga takrat mi. Kaj vse vidiš! Sicilijo in Kalabrijo in Liparske otoke, 220 kilometrov naokoli; vidiš, kako valovi morje okoli in okoli ob Siciliji. Zraven tebe se pa kadi in grmi in bobni. Nismo mogli videti v žrelo, ki je bilo vse v dimu. Ulegel sem se na previseči rob, vodnik me je imel na vrvi, pa nisem videl nič. Eno uro smo uživali in si hoteli vtisniti vso to lepoto v trajen spomin. Odšli smo, neizmerno bogatejši, kakor smo bili prišli.

Slovenci ne pridejo dosti na Etno. V Planinskem Vestniku l. 1921 piše Franc Oset, da je bil leto za nami s tovarišem tam; vzklikne: Kdo izmed Slovencev je že stal na njenem temenu? No, če bi bil pogledal v knjigo v observatoriju, pa bi bil videl naša tri imena.

V drugem članku bomo pa govorili o zgodovini Etna in njenem delovanju.

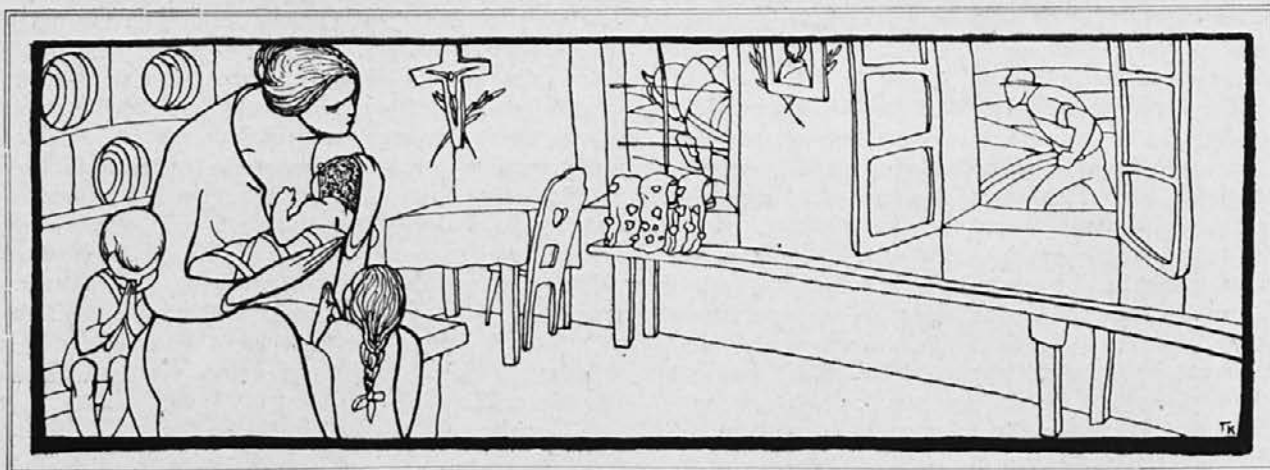
Orožje polarnih narodov.

Po Byhanu. — V. Šarabon.

(Konec.)

Vse imenovano orožje pa ne služi samo na lovu, temveč tudi v vojski, in bolj ko je bilo popolno, bolj je bil človek prisiljen izumiti obrambna sredstva proti njemu. Najpreprostejše obrambno sredstvo je ščit in človek bi mislil, da je bil povsod pri polarnih narodih doma. A ni bilo tako; ščit je bil doma samo pri Aleutih, na Alaski in pri Čukčih, povsod drugod pa oklep. Konjagi — Eskimi na Alaski — so uporabljali pri napadu tako velike ščite, da jih je več tičalo za enim samim, v pripravnem trenutku so prišli na dan. Ščiti drugih Eskimov so bili pa baje menda celo tako veliki, da se je skrilo za njimi 20 do 30 mož. Ščiti Čukčev so bili usnjati ali pa leseni.

Oklep je sicer bolj razširjen kakor ščit, pa menda prav tako ni iznajdba polarnih rodov, kakor ni samostrel Čukčev. Izvor je bržkone japonski; saj vidimo semintja celo posamezne japonske železne opreme. Oklep Eskimov, Čukčev, Korjekov in Itelmov obstaja iz majhnih plošč, urejenih v šestih do desetih vzporednih vrstah in zvezanih z usnjatimi trakovi. Tvarino daje slonova kost, kost sploh, tulnjeva in mroževa koža, redkokdaj les, pri Čukčih tudi železo. Železna ali oklepna srajca Eskimov pokriva teo in vrat in je le narahlo z jermeni privezana, da jo lahko v čolnu dvignejo kvišku, če se vsedejo. Itelmi so zvezali oklep na desni strani, zato da je bila leva stran popolnoma zavarovana in da desnica ni bila ovirana v rabi orožja. Imeli so menda tudi oklepe iz rastlinskih nitk. Čukči in Korjeki so zavarovali tudi vrat, Tunguzi in Jakuti glavo in obraz itd. Kakor so sprejeli Čukči marsikaj od Japoncev, tako skoro gotovo tudi čelade, obstoječe iz železnih pasov, zvezanih z usnjatim jermenom. Tilnik je zavarovan in tudi ušesne zaklopnice imajo včasih.

Gospodar in gospodinja.

Povrtno delo v avgustu.

V sadovnjaku. Poletje se nagiba h koncu, rast pojema, rano poletno sadje dozoreva. Nujna dela na polju, na travniku in v vinogradu odvrčajo sadjarja od sadovnjaka. Kljub temu bi pa moral vsaj vsakih 14 dni obhoditi svoje nasade z nožem in škarpami v roki in s posodo tobakove vode, da bi vsaj pri mlajšem drevju odrezal, kar je zrastle nepotrebne in zatrl listne, zlasti pa krvave ušice, ki se posebno ta mesec silno rade razpasejo, ako jih pustimo v miru. Pri takih obhodih pa je treba misliti tudi na nove nasade. Tu stoji stara rogovila, ki je doslužila, tam je še prazen prostor od prejšnjega leta, ob robu onele njive bi brez škode lahko rastle vrsta jablan itd. Kakor že vnaprej vemo, kam bomo sadili drugo leto krompir, kje bomo sejali koruzo, pšenico itd., prav tako bi morali že poleti določiti, kje bomo pozno na jesen ali drugo pomlad sadili drevje. Le tako lahko izračunimo, koliko drevja bo treba kupiti in glede na zemljo in lego lahko določimo, katera plemena in katere vrste bi bile najbolj primerne. Pravi sadjar preudari vse to že poleti in si zabeleži, da pozneje ni v zadregi in da ne stiče za drevjem šele tedaj, ko bi moralo biti že posajeno.

Kdor ima domačo drevesnico, ali sicer primerne divjake, naj cepi ta mesec z očesom (na speče oko). To je najboljši način požlahtnjevanja, ki je pa žal še premalo znan in udomačen. Z očesom se dajo cepiti pa samo mladični dveletni divjaki, ki niso debelejši nego droben mezinec.

Avgusta zori razno poletno sadje, pečkasto (hruške in jabolka), koščičasto (slive, marelice in breskve) ter nekatero jagodasto sadje, največ maline. Zato pa gospodarijo pri nas v tem času po sadovnjakih izvečine otroci, ki željno prestrežejo vsak sad, ki pade z drevesa ali pa celo tresejo in preklajo nezrelo sadje ter delajo trojno škodo, ker kvarijo drevje, sadje in svoje zdravje. Za trebež, ki pade z drevja ter prehranjuje in ščiti razne škodljivce, se pa malokdo zmeni. Treba bi ga bilo sproti skrbno pobirati in kuhati prašičem ali pa sežigati. Pozneje delamo iz njega očet ali pa ga prekuhavamo v sadno mezgo.

Rane hruške in jabolka naj se oberejo takoj, ko se začno trebiti, kajti takrat so zrele, dasiravno še nimajo običajne barve in niso še užitne. Za teden dni v sadni shrambi lepo porumene ali pordeče. Koliko bolj okusna in več vredna so potem!

Veje močno obloženega drevja se začno pripogibati k tlom. Zato potrebujejo podpore, da se preveč ne pobesijo

ali celo ne polomijo. Veje, ki se močno sklonijo, se nerade dvignejo nazaj v svojo prvotno lego, čeprav jih v jeseni rešimo težkega bremena. Tako drevje izgubi svojo pravo obliko in ovira košnjo in pašo.

Ponekodi bodo začeli že proti koncu avgusta sadje mleti za mošt. Koliko bolje bi bilo, ko bi bolj skrbeli za živež nego za tako pijačo! Pripravite torej sušilnice in sušite sadje, kolikor največ mogoče!

Tudi sadno shrambo je treba že v poletju osnažiti in pripraviti za jesen. Vse ven! Stene pobelijo, police pomijte in presušite na solncu, tla primerno uredite in nazadnje prostor zažveplajte!

Na vrtu. Marsikatera zelenjad v avgustu že mine. Skrbeti moramo za nadomestilo. Glavnata salata je pri koncu, namesto nje gojimo endivijo; grah dozori, nadomesti ga fižol v stročju. Tudi kolerabe olesene v poletni vročini. Začenja pa se rano zelje in ohrovt. Kumare dajejo zaželeno prikuho v pasjih dneh. Prvi nasad rdeče pese je dorastel, nastopi že drugi, mlajši in nežnejši. Tako je treba skrbeti ven in ven za nežen in okusen vrtni naraščaj.

Nekatera zelenjad tudi dozori in jo je treba spraviti za zimo ali poznejšo rabo. Rani krompir je že spravljen, čebula pa je dozorela, ker je cima suha. Mati jo bodo ob lepem vremenu porvali in razgrnili po podu ali mostovžu, kjer bo še malo pozorela. Potem jo bodo pa razbrali in debelejšo spletili v kite ter obesili na suh prostor pod streho.

Avgusta meseca sejemo še zadnjo zimsko endivijo, proti koncu pa zimsko salato, motovilec, špinačo. Vse te setve delajo ob sušnem vremenu velike preglavice, ker seme nerado skali, ako pripeka na grede po cele dni ali cele tedne žgoče solnce. Vrtnarji take grede obsenčijo na ta ali oni način in skrbijo za zadostno vlago. Ko seme vzkali, se mora senca takoj odstraniti in setev vsak dan primerno zalivati, da nežnih rastlinic v kali ne zamore solnčni žarki.

Ves ta mesec je ugoden za cepljenje vrtnic na speče oko. Za presajanje vrtnih jagod je tudi avgust najbolj primeren. Mlade, močno ukoreninene rastline posadimo v vrste na skrbno pripravljeno, s kompostom ali preperelim gnojem pognojeno gredo po kakih 25—30 cm vsaksebi. Izprva jih obsenčimo z vejami ali slamo in pogosto zalivamo, da se do jeseni prirastejo in razkošatijo. Od tako gojenega nasada imamo že takoj drugo leto precejšen obrodek. Jagode ostanejo na istem mestu 3—4 leta. Vsako leto avgusta meseca jim moramo porezati vse motvoze,

ki poganjajo iz starejših rastlin v velikem številu na vse strani.

Nekatere semenske rastline, kakor n. pr. salata, kapusnice i. dr., zorijo ponajveč v tem mesecu. Zrele rastline požanjemo, povežemo v snope in obesimo na zračno podstrešje, da seme pozori. Potem šele ga omanemo, prečistimo in spravimo v vrečicah na suhem, hladnem prostoru. Pozor na ptice!

Dober vrtnar skrbi že poleti za gnoj za prihodnjo pomlad, ker se poleti gnoj lažje dobi, je cenejši in do prihodnje pomladi goden. Treba ga je pa čvrsto stlačiti na podolgate nasipe (kupe) in pokriti s prstjo. Ako le mogoče, ga polivajmo z gnojnico, pozimi pa s stranišnikom. Jako koristno je tudi, ako sredi poletja drugič premešamo kompostne kupe, da se snovi bolje premešajo in prezračijo. Gnojnice gor!

Avgusta obrezujejo vrtnarji žive meje, delajo potaknjence od raznih cvetic, sejejo mačehe, potočnice in razne druge cvetice za rano pomladno cvetje.

V čebelnjaku. Letošnja slaba čebelarstva letina dela čebelarjem mnogo skrbi. Posebno v tem mesecu je obratiti vso pozornost na to, da čebele ne prenehajo z zaleganjem. To bi jih tako oslabilo, da bi ne mogle izkoristiti ajdove paše. Kjer narava ne nudi nikake paše, jih moramo pitati vsaj vsak teden po dvakrat z medom, ki mu primešamo nekoliko vode. Pokladajte čebelam samo ponoči in previdno, da se ne vname rop! Brezmatične družine ozdravite, sicer je rop neizogiben! Okoli velikega Šmarna se prične ajdova paša. Takrat morajo biti izrojenci zopet živahni, roji razviti. Kdor bo vozil čebele v ajdo, naj bo s pripravami gotov najkasneje do velikega Šmarna.

M. H.

Kuharica.

Shranjevanje jajc. Ker kokoši le spomladi in poleti pridno nesejo, so jajca pozimi zelo draga. — Par mesecev (2 do 3) ostanejo jajca sveža, če so shranjena na suhem, hladnem prostoru, a jih moraš iz gnezda naravnost v košarico nalagati in nič predevati. — Nekateri zavijajo vsako jajce v časopisni papir in jih shranijo v leseni zaboj ali kartonasto škatlo. — V vsaki drogeriji dobiš **stekleno vodo**, ki jajca zelo dobro ohranja. Naloži sveža jajca v veliko in široko steklenico ali kamenit lonec, in sicer tako, da stoje jajca pokonci. Polno posodo zalij z vodo, ki je sestavljena tako, da pride na 9 litrov navadne vode 1 liter steklene. Kadar jajca potrebuješ, jih moraš omiti. Da jajca pozimi ne zmrznejo, ne smejo stati na preveč mrzlem kraju. — Jajca v apnu: Škaf ali lonec napolni do polovice z ugašenim in vsaj par mesecev uležanim apnom ter nalij do vrha posode vode. Vse to dobro zmešaj (s kuhalnico). Ono posodo, v katero hočeš vložiti jajca, postavi na stalen prostor; posoda je dobra vsaka, samo puščati ne sme. V to posodo deni za 2 prsta na debelo pripravljenega apna, na to apneno plast postavi pokonci jajca, drugo poleg drugega, nato jih zalij z apnom, in sicer toliko, da so pokrita, nakar vložiš na prvo plast jajc novo vrsto, jo zaliješ in isto ponavljaš, dokler ni posoda polna. Apno mora stati do vrha; tako napolnjeno oziroma nalito posodo zaveži s papirjem ali kako drugače pokrij. Tudi ta jajca je treba omiti, ko jih potrebuješ, a iz apna jih smeš jemati samo po vrsti. — Tudi v garantolu, ki se dobiva v drogeriji, se jajca dobro ohranijo. Navodilo dobiš z garantolom vred.

Zelen fižol s smetano in jajci. Krožnik še mladega fižolovega stročja obreži, zreži na poševne kose, jih prevri v slani vodi, kuhane odcedi in stresi v kozo ter prideni za

orehovo velikost sirovega masla in par žlic juhe, pokrij ter duši, da se fižol zmehča. Nato prideni 4 žlice kisle smetane; v tej smetani naj fižol dobro prevre. Preden ga daš na mizo, zbrodi en rumenjaki z dvema žlicama kisle smetane in prav malo soli, polij po fižolu, ki naj hitro prevre. Ta fižol postavi kot prikuho s stlačenim krompirjem ali makaroni na mizo.

Fižol v slani vodi. Še mlado fižolovo stročje otrebi, na koncih obreži. Nato ga kuhaj v slani vodi 5 minut. Potem ga odcedi in ohlajenega zloži v čebriček. Posebej pa zavri na vsak kilogram fižola en liter vode z 10 dkg soli, to ohlajeno vodo zlij na fižol in ga obloži z deščicami in kamenjem kakor kislo zelje.

Kako je uporabljati fižol iz slane vode? Kadar jemlješ fižol iz čebra, ga odcedi kakor kislo zelje, operi in skuhaj do mehkega, nato ga odcedi, deni v prežganje in zalij z juho ali s krompirjevo. Ko fižol nekaj minut vre, mu prideni, če hočeš, žlico kisle smetane in ščep popra.

Fižol posušen. Še mlado fižolovo stročje na koncih obreži in zreži vsak strok na 3 poševne kosce. Operi ga in stresi v vrelo, nekoliko osoljeno vodo, v kateri naj vre 5 minut. Nato ga odcedi in oplakni z mrzlo vodo ter stresi na sito, da se dobro odteče. Nato ga stresi na rešeto ali kaj primernega in ga razravnaj ter posuši na solncu ali pečici; med sušenjem ga večkrat premešaj. Posušeno stročje shrani v tankih vrečicah na suhem prostoru.

Kako je uporabljati posušen fižol? Kadar hočeš kuhati posušeno stročje, ga namoči vsaj par ur prej v mrzli vodi, odcedi ga in stresi v vrelo osoljeno vodo. Ta fižol pripravi kakor svežega.

Možgani v drobnjakovi polivki. Možgane, kakršne dobiš, osnaži ter jih kuhaj v slani in nekoliko okisani zavreli vodi 10—15 minut. Ko so kuhani, jih odstavi ter pusti na hladnem, da se ohladi. Ohlajene možgane zreži na prst široke zrezke, zloži na krožnik ter polij z drobnjakovo mrzlo jajčno polivko in postavi kot samostojno jed na mizo. (Mrzla drobnjakova polivka z jajci: »Mladika« št. 5, 1923.)

Kolerabe dušene. Kolerabe zelene olupi in zreži na podolgate, mezinec debele kosce. V kozo deni za 4 srednje debele kolerabe eno žlico masti in stresi v vročo mast kolerabe, premešaj jih in prilij par žlic juhe ali vode, osoli in duši do mehkega. Ako hočeš, prideni med dušenjem za ščep sladkorja ali popra. Uporablaj jih za obloženje mesa.

Kumare s smetano. Olupi kumare, nastrgaj jih na listke, potresi s soljo, premešaj in pusti par minut pokrite. V kozo deni masti in stresi v vročo mast kumare, katere prej ožmi, duši jih, in ko se zmehčajo, jih potresi z moko, še nekoliko časa duši ter jim prilij par žlic juhe in nekoliko kisa. Preden jih daš na mizo, dodaj še par žlic kisle smetane in ščep popra; ko še prevro, so gotove.

Ogrske kumare. Skrhljane kumare deni v skledo, osoli in potresi s kumno, premešaj in pokrij. Razgrej v kozi nekoliko drobno zrezane prekajene slanine, prideni drobno zrezane čebule, ko se nekoliko zarumeni, pa moke; ko se nekoliko zarumeni, stresi v kozo ožete kumare in nekoliko kisa, pokrij in duši, da se zmehčajo, dodaj še par žlic juhe, in preden postaviš na mizo, prideni kuhan in na listke zrezan krompir. (Ako je kumar za en globok krožnik, porabi 2—3 dkg slanine in pol žlice moke.)

Zvitek iz sadja. Napravi vlečeno testo iz pol litra moke, osminko litra mlačne vode, katero osoli in ji prideni za oreh masla, masti ali žlico olja, drobno jajce ali en beljak. Testo dobro pogneti in pokrij z gorko skledo, da

se nekoliko spočije. Sedaj olupci 5 srednje debelih jabolk in 5 srednje debelih hrušk. Izderi koščice 12 češpljam ter jih zreži na koleščke. Jabolka in hruške zreži na tenke listke. Potem testo razvaljaj in pomaži z oljem, da se rajši vleče, razvleci ga ter pomaži s sledečo masevo: vmešaj osminko litra kisle smetane (6 žlic) z 1 jajcem in široko nožvo konico cimeta; pomazano testo potresi s pripravljanim sadjem, 3 pestmi ne presušenih krušnih drobtin in 12 dkg sladkorja. Testo ob kraju obreži ter zvij v zvitek (štrukelj), ga položi na pomazano pekačo in speci v srednje vroči pečici (tri četrt ure).

Nestlejeva moka za otroke. Mešaj 6 dkg surovega masla, 2 celi jajci in 15 dkg sladkorja. Ko si četrt ure mešala, prideni 37 dkg moke, vse skupaj zmešaj in razravnaj za prst na debelo po plehu in počasi peci pol ure. Pečeno nastrgaj, posuši in hrani v škatli na suhem. Kadar jo rabiš, zmešaj za kavno žlico te moke s par žlicami mlačnega mleka, izlij v $\frac{1}{4}$ litra gorkega mleka, in ko vse dobro prevre, je jed gotova. M. R.

Gospodinja zdravnica.

Gospodinja domača zdravnica. Mati pozna najbolj telesne slabosti svojih otrok; od narave ji je dano razumevanje, kako naj pomaga svojim. Gospodinja ve za navade moža in poslov, razume, kaj jim škodi, in ima vedno pripravljeno kako zdravilce za majhno bolezen; ve pa tudi, da je treba ob resnih napadih klicati nemudoma zdravnika, ne čakati, ne bati se stroškov! Ne sklicati posveta vseh sosed dve uri naokrog, ne pošiljati k raznim vražaricam, ki vedo baje več kakor vsak učen zdravnik. Najslabša navada v mestu in v vasi je ta: zbere se kup znančev in vsak svetuje svoje. In čisto stvari, ki si nasprotujejo po učinku. Zgodi se tudi pri izobraženih ljudeh, da poskušajo vse po vrsti, kar kdo nasvetuje, poleg tega še zdravnikova zdravila. Ko pride zdravnik, jih skrijejo. Zdravnik opazi, da ni nekaj prav, pa kako naj on ve, s čim ste pitali bolnika? Gospodinja! Ti moraš biti modra! Zdravniku moraš vse povedati kakor na spovedi, zdravniku moraš pomagati pri lečenju, ne pa ga ovirati. Prav je, da napraviš kak ovitek, kak obkladek, da umiješ ali okoplješ bolnika, da mu skuhaš kak čaj — prav je. Toda vse to treba zdravnika vprašati, mu povedati. Ne slepomišiti!

Sedanji povojni čas je čas bolezni. Zdravje pa je suho zlato, je največje bogastvo. Vse države delujejo potem zdravstvenih zborov in priprav na izboljšanje sedanjega nevarnega stanja, snuje se in prireja marsikaj dobrega, toda opušča se tudi marsikaj potrebnega; predvsem se ne ganejo vlade zoper beznice in kajenje. Gospodinja, ako je tvoj mož delavec, ki požira preko dneva prah v tovarni, sedeva potem zvečer v gostem dimu beznice in požira s svojimi izmučenimi pljuči tisti nepopisno zoprni in strupeni zrak, nasičen tobaka, alkohola, človeškega vzduha in potu, potem se ne čudi, če hiraš ti in otroci z možem vred. Stanovanje je majhno, iz moževih pljuč, iz moževe obleke prihaja duh, ki mori rodbino.

Poleg naravnega daru, ki ga ima gospodinja, da varuje svojce nevarnosti bolezni, so tudi poljudno spisane knjige o domačih zdravilih. Kaka taka knjiga naj bi bila v vsaki hiši. In sicer je taka knjiga tem boljša, čim bolj preprosto je pisana in čim bolj nedolžna zdravila nasvetuje. Knjiga z učenimi opisi telesa in bolezni so samo za precej izobražene žene; noben opis pa ni tako temeljit, da bi mogla gospodinja po njem jasno soditi in spoznati, kje je bolezen; zato preveliko proučevanje takih preučenihih knjig ni v posebno korist gospodinje, ker ni temelja zdravstvene predizobrazbe; včasih je tako prebiranje še naravnost v

škodo. Saj škoduje že majhen ovitek, ako ni ob pravem času in na pravem mestu, kaj šele, če začno gospodinje na svojo roko z različnimi lekarniškimi zdravili.

Silno važno za zdravje je umivanje in kopanje. Prejšnje čase je imel vsak brivec (padar) kopalnico, kjer so se kopali ljudje po potrebi v izkuhi raznih zelišč. Največ so se kopali ob sobotah. Kopanje je bilo sploh bolj v navadi nego dandanes, ko je radi prahu in dima našega časa bolj potrebno nego kdajkoli, a pogosto ne najdeš v marsikateri hiši niti poštene skleda, da bi se umil. In to, gospodinja, je vendar prva potreba za zdravje. Prav v našem času je potreba, da se umiješ vsak dan po vsem telesu, da se iznebiš nesnažnega prahu, ki ti razjeda kožo. Umivanje pospeši obtoke krvi. Ako navadiš svoje otroke na vsakdanje kopanje, oziroma umivanje, jim boš dala na pot življenja najdragocenejše zdravilo. Ne reci z Nemci: »Snaga je luksuz revežev«, ampak reci: »Snaga je to, kar biva lahko v najsiromašnejši koči.« In »s n a g a p o v s o d« naj bo tvoje najboljšo domače zdravilo.

Kosmetika.

Obleka — bogastvo. »Človek velja, kolikor plača.« je bridko spoznal Prešeren, a koliko lahko plačaš, to presoja svet po tvoji obleki; ona je tisto, kar povzdigne tvoj ugled pred ljudmi, je tisto, po čemer tehtajo tvoje bogastvo. Iz tega pradačnega in najbrž nekdanj upravičenega naziranja nastaja in je nastalo mnogo smešnih dogodbic. Takih je doživela vse polno nekdanja posestnica Polhovega Gradca, bogata grofica Blagaj, ki je hodila rada v ponošeni obleki in starem klobuku.

Nekoč gre grofica z gospo pl. Branko, ki je bila soproga grofičinega hišnega zdravnika in njena družabnica, in zagleda pri Nušaku na Mestnem trgu dragocen ženski kožuh. »Novega kožuha sem pa res potrebna,« pravi in vpraša Nušaka po ceni. Krznar ji je pokazal kožuh, ker mu je laskalo, da občuduje neznatna stara gospa njegovo blago. Glede cene se je pa pomilovaje nasmehnil: »Ljuba gospa, saj ga ne boste kupili.«

Nato se je peljala grofica na Dunaj s svojim hišnim kaplanom, zdravnikom, družabnico in hišno. Vsi so bili v starih oblekah, boljše obleko so imeli skrbno zloženo v kovčge. V hotelu se je osebje posmehovalo tako revno napravljenim popotnikom in skoraj bi ne bili dobili sob. Ko so se pa reveži preoblekli in je grofica odela dragoceni kožuh, se je priklanjalo hotelsko osebje do tal, in ko je delilo pri odhodu podarke, bi bili kmalu popadali vsi na nos.

Za visokorodne in premožne je to majhna zabava, za vse pouk: Ne sodi po obleki, ker ne vidiš ne v žep, ne v glavo, še manj pa v srce. Za reveža poštenjaka pa je bridko ponižanje, če je zaničevan zaradi obleke, ki ni prav po prvi modi! Žena v ponošeni obleki ne dobi odgovora od branjevke, trgovec te premeri od vrha do tal, če vprašaš po boljšem blagu, še Bošnjak s preprogami se ti prezirno nasmehne: »Lepa roba — skupa roba!« Je tako. Gospodinja sprejme posla bolj zaupno, če pripelje s seboj polno skrinjo; ko pride v kmečko hišo »mlada«, mora prinesti obleke za sedem let, sicer se bo pritožila njena tašča že drugo jutro in bo zvedela vsa vas: »Se obleke ni prinesla k hiši!« In če pride vaščanov sorodnik iz mesta, ga premeri, pretehta in presodi vsa vas po obleki. Gorje, če pride dvakrat v letu ali dve leti zaporedoma v isti obleki: sodba je sklenjena in zaničevali bodo še sorodnikov sorodnike. O pošteni ženski, ki je hodila v razcefranem krilu na grad, mi je rekel paznik: »Saj veste, kaj je: obleka pove!«

Pri nas je to hujša obtožba, kakor če rečeš komu goljuf in tat. Zato je sprejel letos gospodar majhne hiše v Zagrebu s spoštovanjem mladega gospoda, ki je prišel, da si najame sobo. Obleka je bila nova, blago na izbor in delo prav tako, pod vratom, na prsih in za pestjo se je pa kar svetilo. »Pošten človek,« si misli gospodar in stavi pošteno ceno — 1000 dinarjev. Mladi gospod je bil zadovoljen. Zagrebčan pa je previden in je poizvedoval po poslu svojega gospoda. Izvedel je, da je lepo oblečeni mladi gospod berač, pravi pocestni berač.

Gospodar se je zgražal. Mladi gospod pa je rekel: »Je posel, kakor so drugi. In nese! Malo postojim — pomolim klobuk — pa že dežuje vanj dinarjev. Rad Vam dam 2000 dinarjev za sobo.«

Da istovetujemo obleko z bogastvom osebe, ki jo nosi, nam je ostalo od tistih pradednih davnin, ko je bila obleka plod dolgega truda, ko je bil ugleden in bogat, kdor je bil spodobno oblečen. Saj je bilo blago vsa prejšnja stoletja zelo drago in oblačil se je vsak po svojem stanu in razmerah, in če je prekoračil te meje, so ga opozorile na to različne odredbe.

Naš kmet ima obleko še danes za blago, naša kmetica bi se čutila jako zapuščeno, če bi ne imela omare polne in četudi ne obleče »one pikčaste« in je bila samo enkrat »v rižasti«, biti morata, da se razdeli ob smrti sorodnikom in revežem, da ne bodo mrmrali sorodniki: »Še toliko ni imela, da bi mi pustila robec v spomin« — in da ne bodo kleli berači: »Še za molitev za dušo ni imela, slabo je skrbela!«

To so spomini iz časov, ko je prehajala obleka od babice na vnučko, iz blaga, ki je trpelo stoletje, kroja, ki je bil stoletja enak, in šiva, ki je preživel krojača. Neveste so dobivale za doto obleko. Sara je dobila obleke, zlat uhan, dve zlati zapestnici in drugega zlata in srebra. In še do pred svetovne vojne so dobivale neveste v Kastavščini, kjer se je bilo ohranilo toliko pradednih navad, obleko in perilo in zlatnino, vsak kos se je zapisal in ocenil.

Že preprosta prvotna obleka je bila bogastvo, kaj šele potem, ko se je razvilo blagostanje in je slovel kak narod ali posameznik po svojem imetju (dragih tkaninah); cele vojske in roparski pohodi so nastali radi njih. Kozaške pesmi opevajo še pohode na Krim, h kanu, ki je bil bogat na zlatih in pozlačenih oblekah. Kozaki so prinašali plen in odevala so se dekleta in žene njih poglavarjev v mehke in šumeče, svetlikajoče se tkanine daljnih dežel. Bogata je bila, ki je premogla zlatotkano obleko.

Spomin živi tudi še v pravljicah. One nam pripovedujejo o bogastvu, ki ga ne poznamo več: O tkanini pajčevini, ki se sveti kakor sonce, o oblekah iz samega zlata, o zlatih čipkah, čopih in resah, ki se gibljejo in migljajo kakor same žive zlate kačice. Pepelčica ima solnčno, lunino in zvezdno obleko (zlato, srebrno in z dragulji obšito), ima zlate šolenčke in svetlo zvezdo na čelu. Kralj sedi ves zlat na zlatem prestolu, junak ima oklep iz zlatih luskin, zlato čelado, sedi na zlatoreasti čabradi, na zlatogrivem konju, zlate so ostroge, stremena, uzde in povodci so pokriti z zlatimi kolutami. Deklica lepotica ima zlate lase, ptice zlato perje, dvorane in strehe mest in gradov — vse se blešči, da jemlje kar vid.

Izkopine, sv. pismo, klinopisi, zgodovina pričajo, da govori pravljica o stvarih, ki so resnično bile. Stari kulturni narodi, Judje, Asirci, Perzi, so se radi postavljali z

bogastvom obleke in splošne toalete, imeli so več smisla, časa in skrbi za gojenje telesne lepote, kakor je mogoče modernemu človeku, ki ga podi ura ves dan. Česa je bilo vsega treba za toaletno premožne Judinje iz časa preroka Izaija, izvemo iz njegovega očitjanja in svarjenja. Tam naštevava: prelestne šolenčke, pentlje, zlate pretikalke, uhan, obročke za naročje, prstane, verižice, bucke, zaponke, zapestnice, plašče, tančice, trakove, torbice, ovratnice, zalasnice, zlate penice, praznična oblačila, posodice za dišave.

Judje so bili že dolgo pred Kristusom mojstri v obdelovanju lesa, kamna, slonove kosti, žlahtnih kovin in dragotin. Iz vseh krajev sveta so vrela toaletna sredstva v tedaj tako slavna trgovišča kakor Babilon, Sidon, Tars, Tir, Jeruzalem. Ni bila živo pisana in dragocena samo ženska, bogata in živa je bila tedaj tudi moška obleka; oba spola sta potrebovala za toaletno veliko dragih mazil in dišav.

Tkali so najlepše tkanine iz volne, lanu in drugih vlaken. Tudi zlato so spredli neskončno na tenko in so ga vtkali poleg drugega vlakna ali prav samo zase ali pa so všili z zlato nitjo vzorce v blago in ga obšili še z biseri. Zlatarji so izdelovali pretenke kolutice in ploščice. Tudi bisere in kamne so vdelaovali v ploščice in s tem so obšivali robove oblek. Tkanje je bilo menda v vsaki hiši doma. (Sv. pismo omenja večkrat ženo, ki preskrbi svoje domače z obleko.) Tkale so tudi kraljice, izmišljevale so si nove vzorce in jih priličile starim, da se ni izgubil prvotni skrivnostni namen črt in pasov.

Mnogokje se dobe v grobiščih kolutci in ploščice, zlate niti, stekleni biseri. (Tako pri Sv. Magdaleni, pri Kranju.) Niti nam povedo, da je bil davni mrlič pokopan v obleki, ki naj bi kazala tudi onkraj groba njegovo bogastvo.

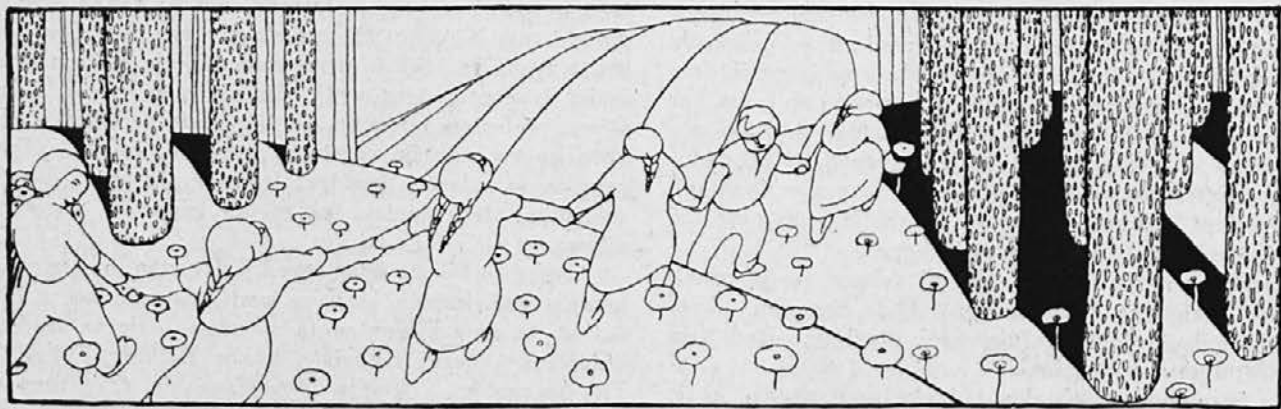
Slavna po svoji lepoti in dragocenosti so bila oblačila Asircev, Babiloncev, Egipčanov, Perzov, Judov. Ni bila prazna navada kraljev, da so dajali svoje obleke v dar. Kdor je dobil kraljevsko oblačilo, je bil poleg časti še preskrbljen za svoje življenje. Rimljan Cato je bil dobil babilonsko oblačilo v dar, a ga je prodal, ker se mu je zdelo prekošato za preprostega rimskega državljan. Toda razkošnost je bila prodrila do Rimljanov in niso je mogle zaježiti stroge odredbe, povodenj je šla naprej in je zalila Rim imperatorjev. Tudi Grke je dvignilo iz njih špartanske skromnosti, in ko nista slovela več ne Babilon ne Sidon, je slovel Bizant z zlatimi strehami in stebri, z razkošnim dvorom in dragoceno oblečenimi ženskami.

Pa tudi Arabci, Mauri, Judi, Kitajci, Japonci, vsi so se radi bogato oblačili. Po čudovitih mavriških stavbah so bila tla pregrnjena s preprogami, ki bi veljale zdaj nesmiselne cene, vitezi in mavriške gospe se opisujejo pogostoma v povestih kot dragoceno oblečene. Kitajska in Japonska pa sta poznali svilo že 4000 let pr. Kr. ali še prej. Kitajska cesarica je bila varuhinja svilene obrti. Tam so doma velikorožnati svileni blagovi. V sv. pismu se omenja svila 600 let pr. Kr. Rimljani so vzljubili mehko blago in svarjenje starih ni izdalo in ni ubranilo; pod Mark Avrelijem se je začela redna trgovinska zveza med Rimom in Kitajsko. Cicero je grajal Rimljane radi njih svilenih oblačil.

Indijski mušlini in volnene tkanine so slovele, ko še tkanje tančič ni bilo znano po Evropi.

(Dalje prihodnjič.)

Pisano polje.

Naše Prekmurje.

Dr. M. Slavič.

2. Prekmurje v zgodovini.

Prekmurški Slovenci so potomci tistih Slovencev, ki so se proti koncu 6. stoletja, po odhodu Langobardov v Italijo, naselili v bivši rimski pokrajini zapadni Panoniji. Ti panonski Slovenci so imeli pod Pribinom in Kocelom (840—874) svojo lastno državo, ki je obsegala razen zapadne Ogrske z Blatnim jezerom kot središčem tudi Štajersko niže Maribora z mestom Ptujem. (Ena ulica v Ptuju je dobila z jugoslovansko dobo po pravici ime »Panonske ulice«.) V tej dobi so bili torej Prekmurci in del štajerskih Slovencev združeni v eni upravni enoti. Seveda so bili ogrski panonski Slovenci takrat naseljeni daleč v okolici Blatnega jezera, na zapadu do štajersko-avstrijske meje, proti severu in vzhodu pa so se razprostirali nekako do Dcnave.

Casovna zgodovina od naselitve panonskih Slovencev do Kocelove dobe še ni dovolj preiskana. Vendar pa je toliko gotovo, da ni resnično, kar trdita Melič in Mikola v »Opazkah«, da bi panonski »Slovani« prišli v te pokrajine šele v neki poznejši dobi, potem ko se je v tem ozemlju že bila ustalila frankovska nadoblast. Z našimi nazori se strinja tudi ogrski pisatelj Valentin Bellosics, ki pravi v spisu »Die Wenden im Zalaer und Eisenburger Comitatz« (v knjigi »Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild«), da so prišli Slovenci (Vendi) pod frankovsko nadoblast potem, ko se je zrušila obrska moč. Pribinovo in Kocelovo državo priznavata tudi spisovalca »Opazk« kot zgodovinsko dejstvo, istotako njeno glavno mesto Blatograd (Moosburg, Zalavár). Utajila pa bi rada delovanje sv. Cirila in Metoda v tej vojvodini. O tem delovanju piše Gruden v svoji »Zgodovini slovenskega naroda« (I, 77): »Ko sta v drugi polovici l. 867 slovanska apostola Ciril in Metod na poti iz Morave v Rim došla v Dolenjo Panonijo, ju je Kocel sprejel z velikim veseljem in se jih oklenil z vsem srcem. Odslej je vse njegovo delovanje merilo na to, da ju pridobi za svojo vojvodino. Leta 869 je poslal poslance k papežu Hadrianu s prošnjo, naj mu pošlje Metoda za škofa. Papež je rad uslišal njegovo prošnjo in Metod je z velikim uspehom deloval nekaj let v Kocelovi državi.«

Zgodovinsko dejstvo je tudi, da so ti ogrski panonski Slovenci sprejemali krščanstvo že pred sv. Cirilom in Metodom. Knez Pribina je skrbel v zvezi s solnograškimi

nadškofi za razširjenje krščanstva. V kronikah se omenjajo razne cerkve, ki so bile v tem času posvečene po solnograških nadškofih. Vsa ta imena krajev, ki se omenjajo iz te solnograške in Metodove dobe, se še ne dajo zanesljivo ugotoviti. Vsekako pa je torej izvestno, da je bila pri panonskih Slovencih že zelo razvita krščanska kultura, preden so prišli Madžari na Ogrsko in dobili krščanstvo pod svojim kraljem sv. Štefanom okoli l. 1000.

Sedanja cerkev v Soboti.

V koliko pa je bilo današnje Prekmurje v teh najstarejših časih obljudeno, se zopet še ne da dognati. Mikola in Melič se seveda nagibata k mnenju, da so bili v teh krajih od 9. do 11. stoletja večinoma neobljudeni gozdovi in da sta šele ogrski familiji Banffy in Batthyányi v 12. stoletju dali naseliti te kraje.

S prihodom Madžarov je začel izginjati slovenski živelj na Ogrskem, kakor v avstrijskih pokrajinah s prihodom Nemcev. Ogrskih panonskih Slovencev je bilo polagoma vedno manj. Zadnji občuten narodni udarec so bili za Slovence še turški boji. Po bitki pri Sv. Gothardu (Mo-

noštru) ob Rabi l. 1664 so bili naseljeni južno od Rabe, v današnjih župnijah Rabski sv. Martin in Dobra, nemški kolonisti, ki so bili od lastnikov te zemlje poklicani, da bi nadomestili prebivalce, ki so izginili po turških bojih, kakor pravita tudi avtorja »Opazk«, ki pa sicer tajita, da bi Slovenci sodelovali v bitki pri Sv. Gothardu, ker jim s svojega madžarskega stališča ne bi rada priznala zaslug za obrambo zapadne kulture.

Prekmurski Slovenec.

Nemška Lutrova reformacija je dobila odmev tudi pri Prekmurcih po njihovih fevdalnih (graščinskih) madžarskih gospodih, ki so jih v 16. in 17. stol. izvabili deloma iz katoliške cerkve, potem pa jih ob protireformaciji na isti način zopet večinoma spravili nazaj v katoliško cerkev. Ostalo pa je do današnjega dne 24.000 Prekmurcev pri evangelijski veroizpovedi (23.000 luterancev in 1000 kalvincev), dočim je katoličanov v jugoslovenskem Prekmurju samem 66.000.

Skoro četrtina vsega Prekmurja je bila in je še deloma v oblasti petih plemičev. Zato je moral biti Prekmurec jako priden in delaven poljedelec, da si je zaslužil svoj kruh. V dolnjem, ravnem Prekmurju ob Muri je zemlja zelo rodovitna, v gričastem Prekmurju z vrhi do 400 m pa je svet, v kolikor ni z gozdovi obrastel, sicer obdelan, a ne nosi veliko. Radi teh gospodarskih razmer in radi goste obljudenosti mora veliko Prekmurcev čez poletje hoditi na poljsko delo na Madžarsko in v Slavonijo, da si prislužijo žita za zimo. Razen grofovskih veleposestnikov torej ni veliko premožnih ljudi v Prekmurju. Večina jih mora biti z malim zadovoljna.

Stare prekmurske hiše označujejo dobro gmotno stanje povprečnega Prekmurca. Hiše so bile iz lesa, zemlje ali opeke. Stanovanjsko poslopje je obrnjeno z okni proti

cesti. Vhod v stanovanje je z dvorišča. Za stanovanjsko sobo je kuhinja, potem kuhinjska shramba. V pravem kotu naprej je potem gospodarsko poslopje, gospodarska shramba, hlev za živino in skedenj. Na koncu ali zopet v pravem kotu proti dvorišču je hlev za svinje. Pred hišo so tu in tam panji za čebele; nekaj naprednih čebelarjev ima tudi že lepe čebelnjake z novodobnimi panji. Prekmurska domačija nam nudi sliko idilične domačnosti in zadovoljnosti z malim.

Pred 50—70 leti so nosili Prekmurci še obleko iz domačega platna. Bila je še nekaka narodna noša pri moških in ženskah. Zdaj je domača narodna noša že popolnoma iz-

Prekmurska Slovenka.

ginila, izpodrinila jo je moderna moda. Prekmurke imajo še tu in tam v noši nekaj posebnega, da se ločijo od drugih krajev. Vendar je to že vedno redkeje. Može in dekleta, ki bi nosili tako obleko, kakor jih kažejo naše slike, je že redko najti. Tudi hiše same se modernizirajo vedno bolj.

Družinsko življenje je bilo in je še deloma patriarhalno-zadružno. Ali tudi to se je že začelo rahljati.

Po poklicu so Prekmurci poljedelci in živinorejci. Izvažajo tudi veliko sadja. Kot trgovci tržijo z živino in perutnino. Žene so dobre vrtnarice in preskrbujejo tudi štajerske trge s semeni. Izmed obrtov je najbolj razširjeno čevljarstvo in lončarstvo. Posebne industrije, razen nekaj parnih mlinov in opekarn v Prekmurju ni bilo. Misli pa se zdaj na ustanovitev predilnice in nekaj drugih tovarn. Tudi gospodarske razmere se bodo mogoče z agrarno reformo precej spremenile. (Dalje prihodnjič.)

Nove knjige.

Slovenska ljudska prosveta in kulturna organizacija. (Nadaljevanje.) Kjer je ljudska prosveta tako visoka in kjer ljudstvo toliko čita, je razumljivo, da so se morale najlepše razvijati tudi različne kulturne organizacije. Če ab-

strahiramo ogromno število nabožnih družb in organizacij, ki jim je namen, da utrjujejo in poglobljajo versko življenje naroda in ki gotovo niso negativen znak narodne prosvete, dalje zelo veliko število humanitarnih ustanov in pa neštete gospodarske organizacije, vidimo, da je skoro vsa slovenska kulturna organizacija strankarsko opredeljena, kar ima to prednost, da se razvija med njimi zdravo tekmovanje.

Prva slovenska društva so nastala l. 1848, ki so pa bila še kulturna in politična obenem. Posebno pozornost so začeli Slovenci posvečati društvenemu življenju v šestdesetih letih, ko so si ustanavljali po vseh večjih krajih takozvane čitalnice (l. 1869 jih je bilo že 58 po vseh večjih krajih) in slična društva, ki so bila dolga leta središče vsega družabnega, kulturnega, političnega in sploh narodnega življenja. Ko so se potem v osemdesetih in devetdesetih letih duhovi ločili, je začela ustanavljati vsaka stranka svoje lastne kulturne organizacije. V tem pogledu je daleč nadkrilila vse ostale »Slov. ljudska stranka«, ki si je ustvarila največ na dr. Krekovo inicijativo v par desetletjih poleg lepe politične in gospodarske organizacije tudi velikopotezno kulturno organizacijo, tako da je danes vsa slovenska zemlja preprežena z izobraževalnimi društvi, knjižnicami, dramatičnimi odri, telovadnimi in drugimi odseki, pevskimi zbori, godbami in tamburaškimi zbori itd.

Vsa ta obsežna kulturna organizacija SLS je osredotočena v »Slovenski krščanskosocialni zvezi«, ki vodi ves aparat. V njenem okrilju je bilo leta 1912:

izobraževalnih društev 476 in članov 42.000
pevskih zborov 250 »pevcev 4.340
tamburaških zborov 94 »tambur. 1.080
telovadnih orlovskih odsekov . . . 168 »članov 5.230

Živahno delovanje teh društev kažejo dalje naslednje številke (tudi iz leta 1912):

društvene knjižnice so štejele knjig 102.600
predavanj so priredila ta društva 3.093
gledaliških predstav 1.060
izletov 525
veselic in koncertov 320
skioptikov so imela 31
svojih lastnih društvenih domov 74
»Čebelic«, t. j. majhnih hranilnic, so vzdrževala . 104

Po vojni se je ta organizacija le še bolj razvila in poglobila. To predočuje spodnja statistika.

Veliki pomen te organizacije za slovensko ljudsko prosveto temelji baš v tem, da je deloval skoro ves ta aparat na kmetih, med preprostimi kmečkim ljudstvom. Umevno je potem tudi, da je taka kulturna organizacija visoko dvignila kulturni nivo slovenskega kmečkega ljudstva in popolnoma preobrazila življenje po slovenskih selih. Zlasti mladine ni bilo več dobiti toliko po gostilnah, temveč v društvenem lokalu pri seji, telovadbi, pevski vaji, pri predavanjih ali pri vaji za dramatično predstav, zvečer po delu pa doma pri čitju. Danes se prirejajo po zadnjih slovenskih selih dramatične predstave, razni poučni tečaji, pevski in tamburaški koncerti, telovadni nastopi, najrazličnejša predavanja itd. Zlasti glede velikega števila dramatičnih predstav po kmetih se ne more kosati s Slovenci daleč na okrog noben narod. Vodi te kulturne organizacije po večini duhovščina.

»Jugoslovanska demokratska stranka« si je osnovala meseca julija leta 1920 »Zvezo kulturnih društev« v Ljubljani (kot naslednico celjske »Zveze prosvetnih društev« in predvojne »Zveze narodnih društev za Štajersko«). Z. K. D. ima včlanjenih (31. decembra 1922) kulturnih društev v

ožjem pomenu besede 43¹ z okroglo 1100 člani. Pri njih sodeluje zlasti učiteljstvo.

Od ostalih političnih strank sta si ustvarili svojo kulturno organizacijo le še »Jugoslov. socialno demokratična stranka« s »Svobodo« (ust. l. 1913 kot naslednica l. 1907 ustanovljene »Vzajemnosti«, ki je bila pa l. 1913 razpuščena), ki je imela (31. decembra 1922) skupno 28 krajevnih podružnic z 2100 člani, ter »Narodno socialistična stranka« z »Jugoslov. nar. soc. mladino« (ust. l. 1921), ki je imela (31. decembra 1922) 12 lokalnih prosvetnih organizacij (»Bratstev«) z 2500 člani. Pri teh dveh kulturnih organizacijah so delovali telovadni, dramatični, sportni, tamburaški, pevski, godbeni, šahovski, knjižnični, abstinenci, zabavni, šolski (za prirejanje poučnih tečajev) in literarni odseki. Svojo kulturno organizacijo je namerala ustvariti tudi komunistična stranka, a je bila poprej razpuščena. Kake lastne prosvetne organizacije si ni znala ter je ni niti poskušala ustvariti samo »Samostojna kmetijska stranka«, a njeni člani so sodelovali pri društvi, včlanjenih v »Zvezi kult. društev«.

Pregled pri navedenih zvezah včlanjenih prosvetnih društev bi kazal (31. decembra 1922) torej naslednjo sliko:

Zveza	Včlanjenih društev	Število vseh društvenih članov	Lastnih društvenih domov	Število odsekov							
				telovadnih	pevskih	godbenih	dramat.	mladeniških	deklinskih	ženskih	sportnih
Slovenska kršč. socialna zveza	374 ^a	40.020	72	323 ^a	132			25	70	53	
Zveza kulturnih društev	43	1.100	—	4							
Svoboda	28	2.100	—	8	4	9	18	—	—	5	1
Jugoslov. narodno soc. mladina	12	2.500	—	5				—	—		2

Delo, ki ga je izvršila navedena kulturna organizacija v letu 1922, kaže nastopno sliko:

Zveza	Knjižnice				Gledaliških predstav	Predavanj	Debatnih večerov	Pevskih in glasbenih prireditev	Raznih prireditev
	Število knjižnic	Število knjig	Število izposoj. knjig						
Slovenska kršč. socialna zveza	272	65.300	98.736	1036	1360	1320	173	306	
Zveza kulturnih društev ^b									
Svoboda	16	6.000		150	50		50		
Jugoslov. narodno soc. mladina	3	2.000		30	80		10		

Poleg teh prosvetnih društev deluje še cela vrsta »Čitalnic«, »Bralnih društev«, pevskih, godbenih in drugih kulturnih organizacij, ki pa niso včlanjene pri nobeni navedenih zvez ter glede njih seveda tudi ni mogoče podati točnega pregleda. Nekatera teh društev tvorijo samostojne strokovne zveze, kakor »Zveza pevskih zborov«, »Zveza dramatičnih društev« itd. Na tem mestu naj bodo omenjene še nekatere druge važne in velike zveze, kakor

¹ Fakično število njenih članov je 190, a tu so všeta 104 sokolska društva, 33 strokovnih učiteljskih društev, 5 akademskih, 1 gasilno in še štiri druga. Ta društva pa omenjamo na drugem mestu posebej in ne spadajo strogo v zgorajšnji okvir.

² Število društev se je glede na l. 1912 občutno zmanjšalo zato, ker sta odpadli v društvenem življenju zelo razviti Goriška in zapadna Kranjska, kljub temu je pa ostalo število članov isto, odseki so se pa še pomnožili.

³ Navedeni odseki so »orlovski« in »orliški«, njih delo tudi ni vpoštevano pri naslednjem pregledu.

⁴ O podrobnosti organizaciji zveza ne vodi pregleda.

⁵ Narodni socialisti telovadijo v sokolskih društvih. — O podrobnem delu ne vodi zveza nobenega pregleda.

⁶ O podrobnem delu ne vodi zveza nobenega pregleda.

učiteljska (33 društev z 2900 člani), gasilska, protialkoholna (»Sveta vojska«) itd. Tudi ženskih organizacij in zvez je več, največja je »Kolo jugoslov. sester« s 17 podružnicami v Sloveniji.

Posebno močno so razvita med Slovenci tudi telovadna društva. Najstarejša taka telovadna organizacija je »Sokol« (ust. l. 1863), ki je razširjen po vseh večjih slovenskih krajih in deluje povsem po vzoru istoimenske češke telovadne organizacije. Vsa slovenska sokolska društva so bila pred vojno združena v »Slov. sokolski zvezi«, po vojni pa v »Jugosl. sokolskem savezu« (s 361 društvi, 30.901 telovadci in 59.605 člani). V sokolskih vrstah so organizirani pripadniki vseh političnih strank, razen SLS, ki si je ustvarila v zadnjih letih tudi obsežno lastno telovadno organizacijo »Orel« (ust. l. 1906). Orlovske skupine ne tvorijo samostojnih društev, temveč so le telovadni odseki različnih prosvetnih društev, včlanjenih pri SKSZ, zase pa tvorijo zopet posebno »Orlovsko zvezo«. Obe telovadni organizaciji kažeta (za l. 1922) nastopno sliko:

Telo- vadna organi- zacija	Število društev	Število telo- vadcev	Število vseh pripad- nikov organi- zacije	Število društvenih		Telovadnih nastopov	Predavanj	Fantovskih večerov	Raznih prireditv
				knjiž- nic	knjig				
Sokol .	137	9.180 ⁷	24.845 ⁷	137	26.069	164 ⁸	211	866	398
Orel .	318 ⁹	10.281	15.593	10		150 ¹¹	1796	2684	515

Obe organizaciji ne posvečata svoje pozornosti le telovadbi, temveč tudi prosvetnemu delu sploh, zato nista samo sportni organizaciji, temveč predvsem kulturni, kajti v okviru obeh se vzdržujejo knjižnice, prirejajo predavanja, dramatične predstave itd.

Posebno poglavje slovenske kulturne organizacije so tvorila narodnoobrambna društva. Ker jim v obmejnih krajih (zlasti v Trstu in na Koroškem) niso dovolili niti najpotrebnejših slovenskih šol, da bi mogli v nemških in italijanskih šolah hitreje potujčevati slovensko mladino, so si ustanovili Slovenci l. 1886 »Družbo sv. Cirila in Metoda«, ki je imela nalogo, da ustanavlja in vzdržuje po narodno ogroženih krajih zasebne otroške vrtce in osnovne šole. S kako požrtvovalnostjo je skrbel slovenski narod za te šole, nam najlepše dokazuje dejstvo, da je imela »Družba sv. Cirila in Metoda« leta 1913 skupno 284 podružnic z 20.000 člani. Njeno imetje je znašalo 1.225.000 kron in njeni redni izdatki n. pr. za l. 1912 celih 512.000 K (zlatih), s katerimi je vzdrževala 20 otroških vrtcev s 1500 otroki in 8 šol z 42 razredi, 53 učnimi močmi in 2200 učenci. Glavno skrb je posvečala ta družba Trstu. Tako so skušali Slovenci z lastno silo in požrtvovalnostjo paralizirati raznarodovalne tendence svojih narodnih nasprotnikov. In ne brez uspeha, kajti v nekaj letih so rešili na ta način narodu na desetisoče otrok. Nekaj let pred vojno si je osnovala tudi SLS svojo lastno narodno-obrambno organizacijo »Slovensko Stražo« s 142 podružnicami po vsej Sloveniji. Ta je pa posvečala posebno

⁷ Kakor je razvidno iz teh števil, šteje slovensko sokolstvo nad eno tretjino celokupne jugoslovanske sokolske organizacije.

⁸ Sredi avgusta l. 1922 se je vršil v Ljubljani velik jugoslovanski sokolski zlet, ki so ga posetili gostje skoro vseh kulturnih držav v Evropi. Nastopilo je okroglo 7000 telovadcev.

⁹ Od teh je 222 orlovskih in 96 orliških odsekov.

¹⁰ Knjižnice imajo »Orli« skupno z izobraževalnimi društvi.

¹¹ Zadnji velik zlet slovenskega orlovstva je bil leta 1920 v Mariboru, kjer je nastopilo 1250 slovenskih telovadcev pred 50.000 gledalci.

skrb Koroški. Poleg teh dveh organizacij so imeli pa še društvo »Branibor«, ki je skrbelo za gospodarsko okrepitev Slovencev na ogrojeni narodni meji. Tudi v okviru teh organizacij so se vršile stalno najrazličnejše kulturne prireditve.

Po vojni je večina teh obrambnih organizacij (razen »Družbe sv. Cirila in Metoda«) zaspala; toda ustanovila se je medstrankarska »Jugoslovanska Matica«, ki je imela l. 1922 v Sloveniji 73 podružnic s 23.000 člani. Njen namen je, da podpira kulturno delo Slovencev v Primorju in na Koroškem.

V kulturni organizaciji naroda igrajo svojo vlogo tudi sportna društva, ki so se zadnja leta med Slovenci močno razvila, in sicer za vse panoge sporta. Najvažnejše sportno društvo je gotovo »Slovensko planinsko društvo«, ki obstaja že od leta 1893 in je imelo l. 1921 po Sloveniji 17 podružnic s 4500 člani ter je vzdrževalo po divnih slovenskih planinah 32 planinskih koč, domov in hotelov ter je tako mnogo pripomoglo k živahnemu tujskemu prometu. Poleg turistovskih se živahno razvijajo tudi nogometna, atletska, kolesarska, lovska, plavaška in druga sportna društva, ki so organizirana v svojih zvezah in izdajajo svoja glasila. (Konec prihodnjic.)

Fran Levstik, *Izbrani spisi za mladino*. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerč. Z risbami okrasil Anton Koželj. V Ljubljani, 1923. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Ta knjiga je drugi zvezek zbirke »Slovenski pesniki in pisatelji«, ki jo izdaja in zalaga »Učiteljska tiskarna v Ljubljani«.

Uvod obsega 26 strani in obravnava Levstikov življenjepis sem in tja nekoliko nekritično; tudi jezikovno nam ta uvod na več mestih ne ugaja. Izbira gradiva ni povsod srečna. Levstikova burna leta, leta prevarane ljubezni, besnih političnih bojev, strankarskih polemik itd. niso zanimiva za mladino, vsaj ne za tisto starost, ki so ji te zbirke namenjene. Za odrastlo srednješolsko mladino, ne rečem, da take vrste zbirke ne bi bile primerne, dasi na tej stopinji šolskega pouka posegamo že po Levčevi izdaji. Knjigo je z risbami opremil Anton Koželj na način, ki ga pozna že vsak Slovenec iz Mohorjevih knjig. Kakor sem izvedel od urednika, je založništvo sklenilo, da vsako knjigo te zbirke opremi nov umetnik in tako se tudi pri tej zbirki nadejamo napredka, da se bomo polagoma lahko merili z Goričani in Tržačani. Ivan Mazovec.

Igo Gruden, *Miška osedlana*. Pesmi za mladino. Ilustroval Vavpotič. 1922. Založba »Jug« v Ljubljani. Tiskala tiskarna A. Slatnar v Kamniku.

Knjiga obsega na 47 straneh vsega skupaj 29 pesmi za otroke, ki jih bo po veliki večini treba uvrstiti med najlepše bisere slovenske mladinske lirike. Levstik, Kette, Zupančič in poslej Igo Gruden tvorijo kolo onih naših umetnikov, ki so se tako tajinstveno prikradli v nežna srca naših malčkov. Levstik in večinoma še Kette kramljata in se igrata z onimi otroki, ki jih je še vse crkljalo, ata, mati, stric, teta, prijatelji, sorodniki; medtem je prišla svetovna vojna, glad, ločitev, bolezen, smrt, in ti temni naši sovražniki tudi nežnim otroškim dušam niso prizanesli. Zupančič v »Cicibanu« in Igo Gruden v »Miški osedlani« sta nežno prislunila tej brneči struni v otroških srcih in temu tihemu podzavestno-bolestnemu ječanju dala finega tenkoobčutenega izraza v svojih pesmih. Zemlja domača, kršni Kras, solnčna Goriška, daljna Istra, sinja Adrija, kako krasno, kako otroško odkritosrčno se blestite v teh prelepih Grudnovih pesmih. — Knjigo, ki je lepo opremljena, najtopleje priporočamo. Ivan Mazovec.

Posmrtnice.

† **Ivan Kokošar.** Dne 16. maja 1923 je umrl mož, ki je bil ena najmarkantnejših osebnosti v glasbenem življenju Goriške. Njegov življenjepis je kmalu končan. Rodil se je v Hudi južni dne 13. aprila 1860 kot sin ubogih kmečkih staršev, šolal se je v Gorici, v mašnika je bil posvečen 9. oktobra 1883; še v istem letu je prišel za kaplana v Cerkno, leta 1888 je bil imenovan za župnika kaplana v Cerkno, leta 1888 je bil imenovan za župnika cija na Travniku v Gorici, leta 1914 je stopil v pokoj ter se podal na Grahovo, v bližino svojega rojstnega kraja, kjer je ostal do smrti. Z glasbo se je začel pečati že zelo zgodaj kot dijak v malem semenišču. Bil je izvrsten dijak, zlasti v matematiki mu ga ni bilo para. Posebno je razvil svoje glasbeno delovanje, ko je postal župnik v Šebreljah; bil je duša vsega reformnega delovanja za povzdigo cerkvenega petja. Bili so to časi cecilijanskega pokreta. Cecilijansko gibanje je prišlo k nam iz nemških dežel, kjer so bili glavni bojovníki Witt, Haberl, Proske itd. Temu gibanju je bil namen, cerkveno petje tako preurediti, da bi odgovarjalo cerkvenim predpisom in se obenem tudi v umetniškem oziru dvigalo vedno više. Cerkevna glasba je bila takrat pri nas in drugod v zelo slabem stanju. Tudi na Slovenskem so se mladi, idealni možje z vso verno in občudovanja vredno požrtvovalnostjo oprijeli tega gibanja. Na Goriškem posebno rajnki Ivan Kokošar. Njegovo delovanje je bilo res vsestransko. Izvežbal si je doma izvrsten pevski zbor, ki se ni vstrašil niti Palestrininih skladb. Še veliko večjega pomena pa je bilo to, da je postalo župnišče v Šebreljah prva in dosedaj tudi edina orglarska šola na Goriškem. Iz bližnjih in tudi daljnih vasi so hodili mladeniči k njemu, da bi se izučili orgljanja. Nekateri teh njegovih učencev so postali glasoviti organisti. Na ta način je postalo delovanje rajnkega neizmerne važnosti za povzdigo glasbenega življenja na Goriškem. Cecilijansko gibanje bi brez Kokošarja ne imelo pri nas toliko razmaha in brez cecilijanskega pokreta bi pa tudi prav gotovo glasbeno življenje pri nas ne imelo tiste višine, na kateri smo danes. Zares, to je bil zaslužen mož.

Ivan Kokošar.

Rajnki Kokošar se je uveljavil tudi kot skladatelj. Res, tiskanih je njegovih del zelo malo. Par pesmi v prvih letnikih »Cerkvenega Glasbenika«, nekaj lavretanskih litanij, katere je izdalo goriško »Cecilijino društvo«. Nekaj zvezkov goriških cerkvenih narodnih pesmi, katere je izdalo isto društvo, in v novejšem času zbirka Marijinih pesmi raznih skladateljev, prirejena za troglasni ženski zbor. Rokopisna ostalina njegova pa je ogromna. Bil je silno plodovit skladatelj, škoda res, da ni več svojih stvari obelodanil. Vseh njegovih rokopisov nisem imel v rokah, a že to, kar sem videl, predstavlja ogromno delo. Naj navedem samo nekoliko njegovih skladb: 1. Requiem za en glas in orgle ali pa tudi za mešan zbor. (Ta Requiem se je izvajal pri njegovem pogrebu.) 2. Zbirka ofertorijev in gradualov za skoro vse nedelje in praznike celega leta,

deloma za moški, deloma za ženski zbor. 3. Velika zbirka tantumergov. 4. Zbirka evharističnih pesmi za mešane zборе. 5. Zbirka Marijinih pesmi za mešan zbor. 6. Zbirka svetnih pesmi za moški, ženski in mešan zbor, večinoma prigodnice. 7. Zbirka troglasnih cerkvenih pesmi raznih skladateljev; ta zbirka obsega nad 500 raznih zborov.

Njegovo najbolj zaslužno glasbeno delo pa je ogromna zbirka svetnih in cerkvenih narodnih pesmi z napevi. Zbirka obsega devetnajst zvezkov s 755 napevi. Med temi pesmimi je morda večina takih, ki niso bile še nikjer natisnjene. Že kot sedmošolec je rajnki pričel nabirati narodne pesmi in je to delo nadaljeval do svoje smrti.

Ce k temu še pridemo, da je bil Kokošar vnet, vzgleden in pobožen duhovnik, visoko izobražen in neumorno delaven, pa imamo popolno sliko enega naših najboljših kulturnih delavcev. Naj v miru počiva! Slava njegovemu spominu!

Vinko Vodopivec.

† **Radoslav Silvester je umrl.** Kdo izmed goriških Slovencev ga ni poznal, če ne drugače, vsaj kot pesnika in skladatelja po njegovih šegavih, vipavskega solnca polnih »Pesmih in kupletih«. Bil je samouk, vendar so ga imeli radi; znal je zapeti navdušeno, po slovensko in tako pesem Primorci še vedno ljubijo poleg vedrega dovtipa in vesele šale. Pravzaprav je Radoslav Silvester spadal v tisto dobo narodnega prebujenja, ko je pod malomestno in trško suknjo bilo verno in narodne ljubezni polno srce in si je vsak inteligent štel v dolžnost, da je bil govornik, pesnik in skladatelj. Iz teh zlatih časov je Radoslav Silvester, živeč v Vipavi pod Nanosom, dočakal čase, ko je njegova nekoliko okorna,

Radoslav Silvester.

a ljubezni polna pesniška beseda zopet dobila meso in kri, ko je bilo užiganje narodne ljubezni in bodrenje zopet na mestu. Mnogo teh njegovih besed ni šlo v svet. A ob njegovem grobu si jih tiho ponovimo in skušajmo mu izpolniti najsrčnejšo željo, ki jo je nesel s seboj v grob; željo pesnika svojemu narodu, ki ga ne more zreti trpečega. Blag mu bodi spomin!

F. B.

Naše slike.

V 7. številu »Mladike« smo priobčili sliko nagrobnega spomenika padlim vojakom in zapisali, da je spomenik delo kiparja Lojzeta Dolinarja. Iz Splita pa smo dobili sledeče pojasnilo: »Po naročilu poveljstva 17. pp. je kipar Peruzzi, ki je bil takrat kot vojak v Judenburgu napravil osnutek spomenika, namenjenega za vojaško pokopališče v Judenburgu. Delo je napredovalo l. 1916 in 1917 toliko, da je Peruzzi kip vliil v naravni velikosti v mavcu, nato je šel na Tirolsko po marmor in na kamnu izvršil vsa punkta-cijska dela, tako da je preostalo le še ročno klesarsko delo. Glavo in gornji del telesa je pa Peruzzi sam popolnoma dogotovil v kamnu. Po njegovem odhodu iz Judenburga je klesarska dela nadaljeval in izvršil kipar Lojze Dolinar. Spomenikov izključni mojster je torej Peruzzi.

Dr. K. D.

ZANJKE-UGANKE-MEH ZA SMEH-

Za smeh.

Spoznanje samega sebe.

Gospod (v prepiru): »Če mislite, da sem jaz osel, ste na pravega naleteli.«

Kdo jo hoče?

Kompare Menigo, star kmetovalec, si je v svoji visoki starosti prvič v življenju dovolil veselje, da se je peljal z železnico v prvem razredu. Moško se je naslonil, razširil noge in zapalil svojo pipo, veliko kot lonec. Dim je napolnil voz. Nasproti njemu je sedel mlad par, ki se je nervozno premikal na sedežih. Gospica je pričela pokasljevati. Končno se je ojunačila ter rahlo potrkala kmetiča po rami: »Vaša pipa, gospod!« Menigo jo je vprašujoče pogledal in spustil nov oblak dima iz ust. »Mož, Vaša pipa, bodite tako prijazni,« je prosila gospica, nakar je gospodič dostavil: »Da, Vaša pipa, očka. Če ste tako prijazni...«

»Čujte,« se oglasi Menigo, stegnivši roko s pipo: »Kdo je, ki hoče mojo pipo. Vi ali gospa?«

Mačka je izginila.

Star samec kupi 3 kg mesa in ga izroči kuharici. Kuharica pa meso proda in nalaže gospodarja: »Ta hinavska mačka mora od hiše. Vse meso je pravkar požrla.« Gospodar gre molče v kuhinjo, pograbi nedolžno mačko in pravi: »Bomo precej zvedeli, kam je prešlo meso.« Vzame tehtnico in steha mačko. In glej! Tehtala je natančno 3 kg. »Res je. Vse 3 kg mesa smo našli, toda tega sedaj ne vem, kam je izginila mačka.«

Ni prava.

Z Istranom, ki je prišel v Trst, sem vstopil v kavarno.

»Kaj naj naročim za Vas; čokolado?«

»Naj bo!«

Natakar nama prinese dve skodelici kadeče se čokolade. Moj spremljevalec jo obrača in ogleduje nekoliko časa in naposled nese bojazljivo prvo žličico k ustom.

»Vam ne ugaja?«

»O, da! Toda pri nas je čokolada drugačna. Ni taka kot ta.«

»Ne?...«

»Ne, ne; v naši vasi je čokolada trda, da jo grizemo z zobmi.«

Nedolžna tolažba.

Neka kmetica toži, da se je lani lan slabo obnesel in da je silno kratek. Njena mlada hčerka jo pa potolaži, rekoč: »Za otroške srajce bo vendar zadosti dolg.«

Zanesljivo znamenje.

Zdravnik: »No, kako se počutite danes?«

Bolnik: »Zdi se mi, da je bolje; (potihoma) moji dediči so namreč danes mnogo bolj potrti.«

Pred sodnijo.

Sodnik: Dvakrat ste bili že kaznovani radi tatvine. Koliko ste dobili zadnjič?«

Tat: Okrog 50.000 kron.

Divjačina.

»O, možiček predragi, kakšen lovec si! Dve raci si ustrelil. Ali sta res divji?«

»Kaj bosta divji! Ampak kmet je bil divji.«

Ponosna želja.

Trgovka: »Kaj želiš, mali?«

Deček: »Cigaro.«

Trgovka: »Kakšno? Pisano? Je hudo sladka; ali pa črno, iz čokolade?«

Deček: »Uj, ne! Kaj pa mislite? Tako čem, ki je po njej človeku tako premejš slabo...«

